

Poklon uz ovaj broj
Nenad Veličković
ŠKOLOKREČINA

ŠKOLEGIJUM

MAGAZIN ZA PRAVEDNIJE OBRAZOVANJE

Juni 2015. / godina 4 / broj 12 / cijena 5 KM

Sindikat i obrazovanje
MACA NA VRATANCIMA

Draža Mihalović
**NOVA IKONA NA ZIDU
SRPSKOG OBRAZOVANJA**

Šta znaju dečki o menstruaciji
ONO CRVENO ŠTO SMRDI

Školske biblioteke
**PROSTORI
OBEZNAJENOSTI**

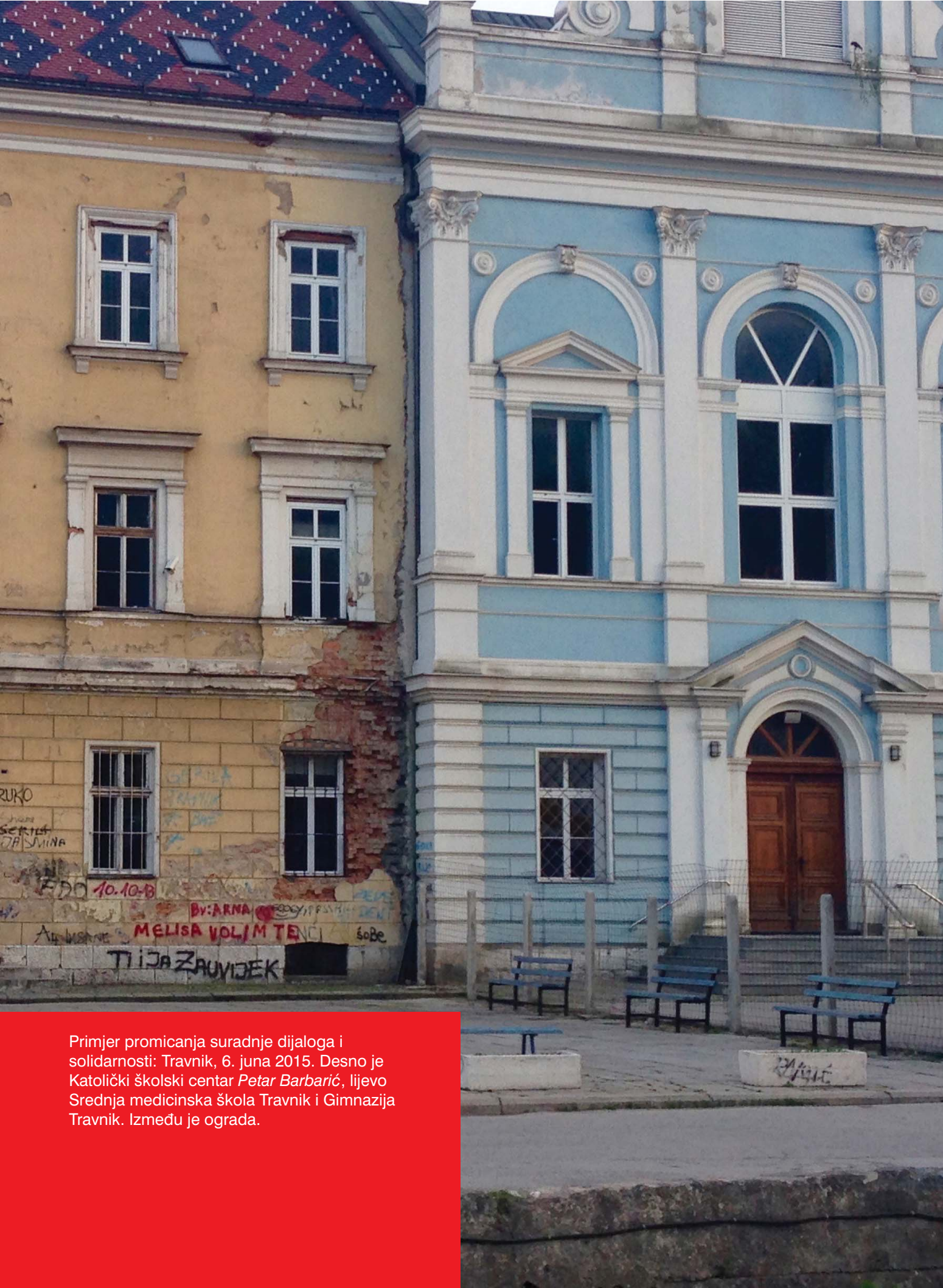
Lažna dilema
**PRIVATNA ILI DRŽAVNA
ŠKOLA**

Student generacije Franjo Šarčević
NEKA ME OVDJE

Sekcija za tugu
**KAD UMRE MAMA U
RAZREDU**

Papa Franjo, u Sarajevu, 6. juna 2015:
Sveta se Stolica raduje svemu što je postignuto u ovim godinama i jamči svoju skrb u promicanju suradnje, dijaloga i solidarnosti, svjesna da su mir i međusobna pažnja u civiliziranom i uređenom suživotu nužni uvjeti za trajan i stvaran razvoj. (Fena)

Primjer promicanja suradnje dijaloga i solidarnosti: Travnik, 6. juna 2015. Desno je Katolički školski centar *Petar Barbarić*, lijevo Srednja medicinska škola Travnik i Gimnazija Travnik. Između je ograda.

Statistika

In numero veritas – prebroji, pa reci joj

Na portalu Skolegijum.ba objavljeno je 418 vijesti u periodu od marta do maja. Dok je prošlogodišnja statistika iz majskog perioda obilovala informacijama o poplavljenim područjima i školama, jedva godinu dana poslije – tek pokoja vijest o uložnim donacijama i opravljenim školskim objektima. Novac je ipak negdje potrošen: ova statistika donosi manji pregled medijskih napisa o, između ostalog, i trošenju, racionalizaciji i opet trošenju budžetskih sredstava.

13,7%

Postotak bh. djece koja su upisana u predškolske ustanove, od ukupno njih 100.000 uzrasta od 3 do 6 godina, prema podacima UNICEF-a

780.156

Ukupan broj izostanaka učenika osnovnih škola u Sarajevu za kraj prvog polugodišta 2014/2015. godine, prema Analizi uspjeha i vladanja Pedagoško-prosvjetnog zavoda KS (smanjen u odnosu na prethodnu godinu)

70%

Postotak učenika koji smatraju da je prihvatljivo na nasilje odgovoriti nasiljem, prema istraživanju o vršnjačkom nasilju koje je provelo Udruženje mladih psihologa u Mostaru na uzorku od 240 učenika petih razreda iz ruralnih i urbanih područja

200

Konvertibilnih maraka, prema tvrdnjama predstavnika Sindikata obrazovanja, nauke i kulture RS, nedostaje u odnosu na prosjek plate ostalih budžetskih korisnika sa njihovom stručnom spremom

14,7%

Postotak mladih, na uzorku od 1004 mlade osobe, koji nemaju nijednu knjigu u svom domaćinstvu, prema podacima Studije o mladima iz BiH Fondacije Friedrich Ebert

8.800

Broj djece u Hercegovačko-neretvanskom kantonu koja nikad nisu dobila svjedočanstvo o završenom obrazovanju zbog sedmogodišnjeg spora kantonalnih vlasti i obrazovnih institucija o izgledu svjedočdžbi, odnosno prisustva etničkih, državnih ili kantonalnih simbola na školskim dokumentima u školama koje rade prema dva programa

4,56

Prosječna ocjena u Drugoj gimnaziji kao najboljoj srednjoj školi u Sarajevu, prema analizi Službe za obrazovanje, kulturu i sport KS

87.000

Konvertibilnih maraka koje ministar obrazovanja Elvir Kazazović namjerava uštedjeti na godišnjem nivou kroz racionalizaciju troškova ustanove JU Studentski centar Sarajevo

167

Broj djece koja su evidentirana da rade na sarajevskim ulicama tokom prethodne godine, prema informacijama Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo

2.000.000

Prosječna cifra u konvertibilnim markama koja je izdvojena za stambene kredite i pozajmice zaposlenim u UNSA, a iz budžeta integrisanog Univerziteta

41.124

Broj nezaposlenih visokoobrazovanih osoba u februaru 2015. godine u BiH, prema podacima Agencije za statistiku BiH

30

Broj bh. studenata koji će boraviti na evropskim univerzitetima tokom akademske 2015/2016. godine u sklopu programa Erasmus Mundus

Izvori: portali Klix.ba, Radiosarajevo.ba, Dnevni avaz, Oslobođenje, Dnevni list, Večernji list i Al Jazeera Balkans

RACIONALIZACIJOM DO PRIVATIZACIJE

Najavljena racionalizacija, ako ovo čitanje *pije vode*, nije kantonalnosarajevski problem nego model za rješavanje sličnih problema i na drugim bosanskohercegovačkim planetama

Nakon što su dobili izbore, pobjednici se suočavaju sa deficitom u budžetu. Zbog pritiska međunarodne zajednice ne mogu računati na pomoć, krediti stižu na naplatu, stezanje kaiša je neminovno. To vodi socijalnim nemirima, te gubljenju glasačke mase. Situacija je teška ali ne i bezizlazna.

Rješenje se nazire u privatizaciji. Međunarodna zajednica pozdravlja svaki korak u tom smjeru. Kvaka je u tome šta privatizovati u obrazovanju. Šta to obrazovanje ima a što bi kapitalu bilo zanimljivo, budući da jeftinu radnu snagu već dobija?

I odgovor se prosto nameće: zemljišta i zgrade. Tako bi svaki domaćin razmišljao, i postupio, da mora preturiti godinu; prodao bi neku njivu, ili livadu, ili šumu, i otplatio dugove.

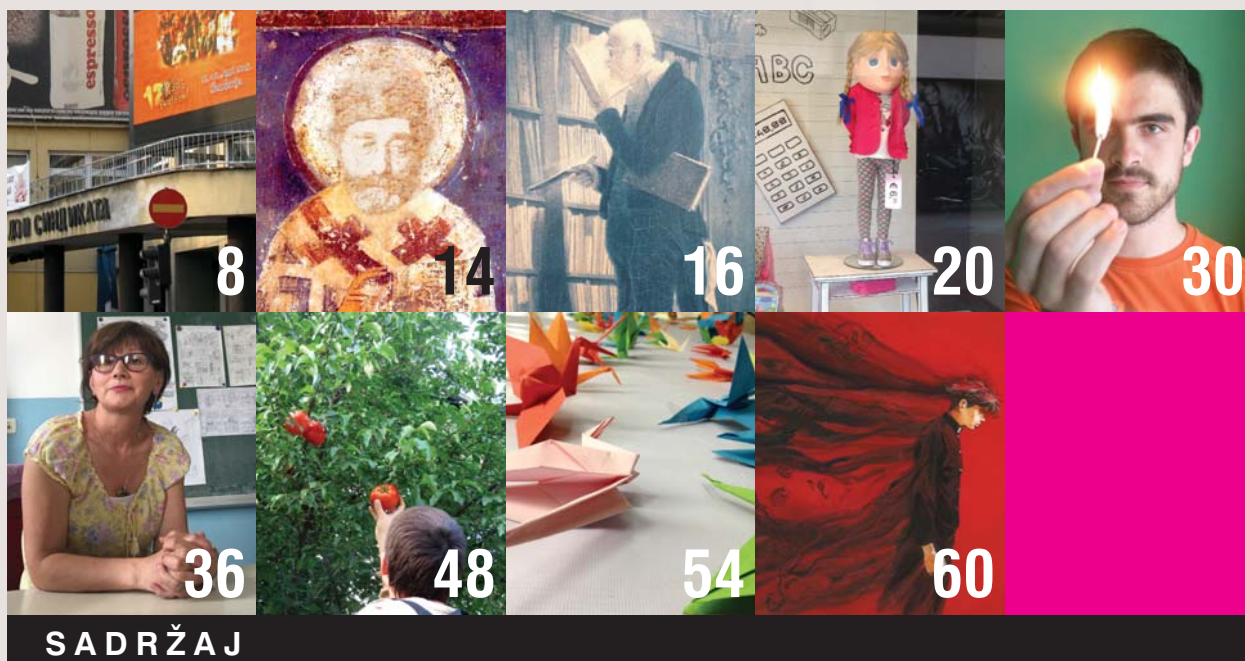
Izborni pobjednik ima razloga da računa koliko je škola i koliko kvadrata osvojio, koliko dvorišta i igrališta, kakav im je položaj i u kojoj su zoni. Sve to ima i neku tržišnu vrijednost, sve je to privatizacijski gledano nekretnina, u perspektivi hotel, rezidencija, vila, poslovni prostor, magacin, garaža, parkiralište...

Za razliku od njiva ili ledina, školske zgrade nisu prazne i ne mogu se prodavati preko noći. Prvo ih treba isprazniti, a to znači zatvoriti. A zatvoriti ih se može ako se proglaše nerentabilnim. A nerentabilne su ako je u njima sve manje djece a sve više nastavnika. Pa onda prvi korak ka privatizaciji treba biti racionalizacija. Postaviti, dakle, stvar racionalno: nastavnike koji su višak otpustiti (ušteda na platama) a djecu koja su manjak preseliti negdje gdje neće biti višak. Jer će se u istom paketu reći da u odjeljenju može biti i više od 24 učenika, naprimjer 32. (Ušteda na grijanju, održavanju, čuvanju...)

Korak po korak unazad, rješavanje one naizgled bezizlazne situacije poprima konture dobrog tranzicijskog biznisa. Prilika je da se uključe *naši ljudi*, dokazane patriote koje brane Bosnu tako što je privatizuju. Uostalom, ko bi drugi uopšte kupio te oronule i trošne zgrade, dotrajalih instalacija i rasušene stolarije? U staklu sarajevskih poslovnih tornjeva započeta racionalizacija odražava se kao nedovršena privatizacija.

I onda postaje jasno kakve veze ima zatvaranje škola sa spasavanjem obrazovanja. Kapital nema interes za kvalitetnim obrazovanjem radnika. Što više djece u razredu i što manje nastavnika u školama, to je siguran put do jeftine i lojalne radne snage. ●

Nenad Veličković

SADRŽAJ

8 Maca na vratancima

Koliko su sindikati obrazovanja spremni i sposobni da se zaštite od najavljene racionalizacije?

11 Ćiriličad i latiničad

Zašto praksa *podijeljenih tabli* u Brčko distriktu ne zasluđuje pohvale međunarodne zajednice u BiH?

12 Jedva prolazna ocjena

Kako maturanti ocjenjuju kvalitet svog školovanja?

16 Prostori obeznanjenosti

Šta je ustanovila analiza stanja školskih biblioteka u Kantonu Sarajevo?

20 Porodica u kalupima neznanja

U čemu škola i centar za socijalni rad griješe prema porodicama sa usvojenom djecom?

24 Sva su djeca jednaka, ali neka su jednakija

Šta opredjeljuje roditelje da djecu upišu ili ne upišu u privatnu školu?

26 Slavni otac i neslavna čitanka

Ko je odgovoran da i nakon pet godina dokazano loša čitanka i dalje služi kao obavezan udžbenik?

30 Neka me ovdje

Zašto student generacije Sarajevskog univerziteta Franjo Šarčević svoju budućnost vidi u Bosni i Hercegovini?

36 Crtajmo prošlost

Kako je moguće stripom podići kvalitet nastave istorije?

40 Kad umre mama u razredu

Šta škola može učiniti više za djecu koja ostanu bez jednog roditelja?

48 Kad špagete procvjetaju

Koliko se obrazovanje bavi životnim temama, ishranom, naprimjer?

50 Ono crveno što smrdi?

Šta dječaci (ne) znaju o menstruaciji?

54 Rodno osjetljiva učionica?

Šta će se dogoditi ako se na času đacima, djevojčicama i dječacima, obratimo u ženskom rodu?

58 Siesta na času likovnog

Kako jedno duhovito savremeno likovno djelo može postati uvod za lekciju o renesansnim i baroknim slikarima?

60 Klinci zauvijek

Zašto grafički roman Emmanuela Lepagea *Muchacho* zasluđuje pažnju hrabrih i odgovornih nastavnika?

Racionalizacija obrazovanja

Maca na vratancima

Kratkom ali preciznom analizom rada sindikata obrazovanja dolazi se do zaključne ocjene: prosvjetari, na popravni iz solidarnosti.

Amer Tikveša

Fotografija
Gore: Sindikat u zabranjenom smjeru, zgrada Doma sindikata na Skenderiji, Sarajevo, juni 2015.

Uzajamna solidarnost i okrupnjavanje neophodni su za jak sindikat. Kada su 2010. godine kulturni radnici u Italiji stupili u generalni štrajk, podržao ih je sindikat prostitutki. Razlog: svijest o važnosti kulture za Italiju. Ne samo kulture kao baštine, nego i zbog sfera s kojima je povezana, naprimjer turizma, koji dovodi i mušterije prostitutkama. Solidarnost je, to se na ovom primjeru vidi, povezana i sa interesom. A ispoljava se i zato da bi se jednom vratila.

Takve solidarnosti gotovo da i nema kada su u pitanju sindikati obrazovanja. U BiH, pogotovo od februara prošle godine, imamo znatan broj štrajkova radnika, najčešće industrijskih. Tuzlanski radnici udruženi u Sindikat Solidarnost svakodnevno su na ulici. Nijedan sindikat pro-

svjetnih radnika nije im se pridružio u zahtjevima niti dao podršku. A upravo ti radnici su poreski obveznici koji hrane javnu službu te su i njihova djeca ta koja idu u škole i na fakultete i na kojima, na kraju krajeva, proces obrazovanja počiva. Sindikat obrazovanja je na to, izgleda, zaboravio. Uslovi za školovanje djece nisu samo opremljene učionice. Njihovo siromaštvo je također otežavajući faktor u nastavnom procesu.

Kad je riječ o samom okrupnjavanju, nisu dovoljni samo zaposleni prosvjetari. Sindikalno se udružuju i ljudi kojima je ugroženo pravo na rad ili prava u vezi s radničkim pravima. Takvi su, naprimjer, penzioneri i nezaposleni. Mi imamo prosvjetne radnike u penziji kojima rad nije omogućio dostojanstven život. Imamo

Ključna riječ: Prekarstvo – nestandardno zaposlenje koje se loše plaća, nesigurno je, nezaštićeno i kojim se ne može izdržavati domaćinstvo. Prethodnih desetljeća naglo se proširilo zbog faktora kakvi su globalizacija, pomak iz proizvodnog u uslužni sektor, kao i razvoj informacionih tehnologija. Ove su promjene rezultirale potrebom za fleksibilnošću na radnom mjestu, što je uzrokovalo pad standardnog načina zapošljavanja zarad prekarskog rada. Važan aspekt ovakvog rada jeste njegova orodnjepnost: konstantno je više žena koje ga obavljaju.

sindikata penzionera, ali njegov uticaj je minoran. Sindikati prosvjetnih radnika mogli bi za sebe vezati i prosvjetne radnike u penziji te na taj način omasoviti članstvo i poboljšati status onih koji su već u penziji i osigurati veća prava onima koji će u penziji tek biti. Imamo one koji su se školovali za prosvjetne radnike, a ne mogu ostvariti pravo na rad u struci. Nema, međutim, sindikat nezaposlenih, koji Hrvatska, recimo, ima, niti postojeći sindikati vode računa o nezaposlenima koji su strukovno bliski njima.

Selvedin Šatorović: Problem su žuti sindikati koji služe usitnjavanju članstva i slabljenju moći onih sindikata s velikim brojem članova.

Ali zato imamo sarajevsku kantonalnu podružnicu federalnog sindikata obrazovanja koja je ovih dana pristala na mjere racionalizacije u osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju. Mjere, dosta oštre prema radnicima, vlast opravdava potrebom štednje i unapređenjem obrazovnog procesa. Uistinu se na račun kvaliteta obrazovanja i otpuštanja zaposlenih u tom sektoru hoće pokrpati budžetske rupe u Kantonu.

Ibrahim Dedić, predsjednik Udruženja samostalnih sindikata osnovnog obrazovanja i odgoja Kantona Sarajevo tvrdi da pomenutu podružnicu vlast finansijski podržava isplaćujući pojedincima čak četvrtinu nastavničke plate. To je, smatra on, daleko od nezavisnosti. Ali ni on nema jasnu viziju, a kamoli jasan plan otpora najavljenim mjerama. Njegov problem je i malobrojnost članstva. Vlast partnera traži u organizacijama koje su masovnije.

Selvedin Šatorović, predsjednik Samostalnog sindikata obrazovanja i odgoja FBiH, to objašnjava na sljedeći način: *S obzirom da je SSOOio FBiH jedna od najvećih i najbrojnijih sindikalnih organizacija ne samo u BiH, nego i u okruženju, te da broji preko 17.000 članova, sasvim sigurno predstavljamo respektabilnog socijalnog partnera koji je uvažavan na svim nivoima na kojima pregovaramo, od Ministarstva civilnih poslova pri Vijeću ministara, Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke pri Vladi FBiH kao i na nivou resornih kantonalnih mi-*

nistarstava. Dokaz tome su i činjenice da se niti jedan zakonski i podzakonski akt ne donosi bez konsultiranja s našim sindikatom, te su naši stavovi uvažavani i prihvatani kao rješenja.

Ali s koje teorijske i ideološke platforme sindikat nastupa? Kako se sindikalci edukuju?

Ivica Svrtan: U Brčko distriktu imamo situaciju da se radnici, naročito u privatnom sektoru, ježe na pomen sindikata. Otvoreno kažu, kad bismo to pokrenuli, ostali bismo bez posla. Što se tiče javnih institucija, tu nikakvog problema nema s organizacijom sindikata. Ali s obzirom da je članstvo danas u sindikatu dobrovoljno, za razliku od nekada, u Brčko distriktu je na nekih 13.000 zaposlenih, tek nepunih 3.000 u sindikatu i od toga najveći broj je iz javnih službi.

Ivica Svrtan (predsjednik granskog sindikata u Brčko distriktu) priznaje:

Odlazili smo na edukacije svojevremeno i na Kongres američkih sindikata, prije nekih desetak godina. Imali smo edukaciju i to dvije-tri godine uzastopno sa švedskim sindikatima, sa sindikatima zemalja regije i onda oni koji odlaze dostavljaju pisanim putem materijale u Predsjedništvo Sindikata a onda i svim sindikalnim organizacijama, što se onda okači na oglasnim tablama, po školama i drugim ustanovama, pa ko pročita...

Federalnom sindikatu osnovnog obrazovanja na stranici stoji kako je sindikat BiH, a u statutu FBiH. Stranice su slične, s tim što sindikat iz RS-a sadrži i link za edukacijske materijale iza kojeg se kriju tri prezentacije. Bolje išta nego ništa.

Takva edukacija, sudeći po web-stranicama obrazovnih sindikata, nije osposobila radničke predstavnike da misle brže od njihovih socijalističkih djedova. Bosanskohercegovački sindikati obrazovanja bave se manje-više svi istim:

– ostvarivanjem i zaštitom interesa članova sindikata;

Italija, 5. maj 2015.

Na poziv sindikata nastavnika širom Italije danas je održan generalni štrajk, kojem su se bojkotom nastave pridružili i učenici u većini škola. Nacrt reformi u obrazovnom sektoru koji je pripremila vlada premijera Mattea Renzija predviđa veće ovlasti direktorima škola, uvođenje vremenski određenog radnog statusa nekim zaposlenicima sektora, te podsticaje otvaranju privatnih škola, smanjenje sredstava za održavanje javnih škola i povećanje sati pripravnici u gimnazijama.

Sindikati nastavnika se protive ovom paketu reformi i tvrde da to nije reforma koja će donijeti dobro obrazovnom sistemu, već dodatno produbiti diskriminacije na socijalnoj i teritorijalnoj osnovi. (Prema Sarajvo.ba)

Fotografija
Gore: Štrajk prosvjetnih radnika u Rimu, maj 2015.

Str. 12 i 13: Dječaci sa željezničkog mosta u Donjoj Jablanici posmatraju zastoj na magistralnom putu Mostar-Sarajevo, maj 2015.

- pružanjem besplatne pravne pomoći članovima sindikata;
- učestvovanjem u pripremi, iniciranju i predlaganju zakona koji se tiču oblasti koje pokrivaju sindikati;
- pružanjem materijalne pomoći članovima sindikata u stanju potrebe, itd.

Sindikata prosvjetnih radnika u BiH ima mnogo. Teško bi ih bilo sve nabrojati a još teže ne pobrkati jedan s drugim zbog sličnosti pojedinih naziva. Najlakše se skoncentrisati na one najbrojnije članstvom jer ti imaju najveći uticaj. Oni su podijeljeni kao i BiH. U Republici Srpskoj radi se o granskom sindikatu koji je član Saveza sindikata Republike Srpske. U Brčkom je također granski sindikat dio Saveza sindikata Brčko distrikta, dok je u Federaciji stanje nešto drugačije. Radi se o samostalnim sindikatima. Jedan je Sindikat srednjeg i visokog obrazovanja, odgoja, nauke i kulture BiH, a drugi je Samostalni sindikat osnovnog obrazovanja i odgoja FBiH. Ovdje treba naglasiti da sa predstavnicima sindikata iz ZHK i iz RS-a nismo uspjeli stupiti u kontakt te da ih predstavljamo na osnovu njihove samoprezentacije putem interneta.

Interesantni su, recimo, nazivi federalnih sindikata zbog teritorija koji navodno pokrivaju. Prvi sindikat referira na cijelu BiH, ali u njegovom sastavu nemamo Brčko distrikta, Republike Srpske kao ni Zapadnohercegovačkog kantona. U drugom također nije prisutna ci-

jela Federacija. Također u sastavu nema ZHK. Ti nazivi više su izraz njihove želje za prevazilaženjem jednog od problema sindikalnog rada – usitnjenosti.

Niko od njih, izgleda, nije svjestan, a trebalo bi da jeste, fenomena prekarstva kao novog vida rada, obilježenog egzistencijalnom nesigurnošću, ostajanjem bez posla i njegovim čestim mijenjanjem.

Taj vid rada posebno je opasan za obrazovanje kao temelj društva. On onemogućava prosvjetnom radniku da se usavrši u svojoj struci i tjera ga na površnost i svaštarenje jer je pod stalnim egzistencijalnim pritiskom. Zamislimo univerzitetskog profesora koji ima ugovor da će jedan semestar predavati jedan predmet, a da poslije ne zna šta će biti. Mogućnost je realna da taj profesor, ukoliko nema nikakva druga primanja, taj semestar provede tražeći drugi posao na koji će preći kad ga sklone s predmeta ili mu ga ukinu. Pritom malo ili nimalo vremena provodi izučavajući tematiku kojom se njegov predmet bavi i pripremajući se za nastavu. Nije problem, naravno, samo u tome šta će biti s profesorom, nego i kakvo će znanje ponijeti studenti i kako ga dalje prenositi. A stvar postaje još zlokobnija ako se analogija proširi na ljekare.

Na svojim web-stranicama sindikati obrazovanja u BiH ne pokazuju interes ni za šta drugo osim za vlastite aktivnosti. Legitimno, ali kratkovidno.

Bosanskohercegovački sindikati obrazovanja padaju na ispitu solidarnosti. Prekarstvo drugih za njih je nevidljivo. Novinari su pretežno prekari, industrijski radnici također, radnici u kulturi ništa manje, poljoprivrednici... Ukratko, svi osim budžetskih korisnika, i nastavnika među njima. A sad se i tu otvara jaz: stranačka elita objavila se ovim mjerama kao tipični poslodavac, liječeći nelikvidnost otpuštanjem. Na čiju solidarnost sada mogu računati prosvjetni radnici, operisani do sada od nje? Roditelja? Jesu li ih baš toliko zadužili, godinama ćutke pristajući na loše nastavne programe, kriminalne udžbenike i lažnu reformu? ●

Ćirilica i latinica

Podijeljene table, kao alternativa podijeljenim školama

Farida Shaheed (Farida Šahid), specijalna izvišteljica UN-a, u tč. 50 svog izvještaja,¹ u poglavlju pod naslovom *Ostvarivanje kulturnih prava u Bosni i Hercegovini: specifični problemi*, istakla je kao pozitivnu praksu tzv. podijeljene table u osnovnim školama Brčko distrikta. Doslovno:

Sistem koji je uspostavljen u Brčko distriktu BiH često se navodi kao dobar primjer integrirane škole, gdje đaci iz različitih zajednica zajedno pohađaju nastavu i gdje se nastava odvija na njihovim maternjim jezicima u istom razredu. Ne analizirajući diplomatsku zakukuljenost ove izjave, iz koje se ne zna tačno ko navodi brčansko obrazovanje kao dobar primjer, smatramo da je potrebno istaći suprotno:

Sistem uspostavljen u Brčko distriktu nije pozitivan primjer integrirane škole. Đaci u Brčkom nisu ujedinjeni, ne čine cjelinu. U srednjoj školi se razdvajaju i odvojeno slušaju nastavu iz grupe nacionalnih predmeta: jezik i književnost, istorija, geografija. U osnovnoj tu nastavu također izvode po različitim planovima i programima, što nastavnike stavlja pred velike komplikacije. **Integracija je fizička i formalna, provedena samo do tačke na kojoj se dejtonska pamet mogla pomiriti sa svojom pospanom sa-vješću.**

Specijalna izvišteljica navodi da *u Zakonu stoji da učenici imaju pravo da se izražavaju na jeziku na kojem to žele, te da se službeni školski dokumenti izdaju na jeziku i pismu koje želi đak, odnosno njegovi roditelji. U razredu je jedino tabla podijeljena, pa nastavnici mogu koristiti i latinicu i ćirilicu, te pokazati razlike među jezicima.*

Na ovaj način ona je pokazala da ili nije razumjela suštinu problema, ili da je linijom manjeg otpora (sa koje međunarodna zajednica u BiH dosljedno ne skreće), odlučila da povjerenje pokloni dobro izvježbanim smutljivcima. U Bosni i Hercegovini se ne govore tri jezika, nego jedan. **Ćirilica i latinica, prema tome, ne mogu pokazati razlike među jednim jezikom, ali mogu razlike u načinima na koje nacionalizmi u Bosni koriste pismo kao oruđe podjela.**

Podijeljena tabla, kako pokazuju iskustva učitelja i učiteljica, donosi samo jedan dobar rezultat: djeca koja dvije godine čitaju sadržaje sa podijeljenih ta-

bli, tj. tabli na kojima na jednoj polovini za jednu polovinu đaka učiteljica piše latinicom, a na drugoj za drugu ćirilicom, u trećem razredu, kad bi trebala početi učiti drugo pismo, već znaju oba. (*Latinica i ćirilica, a ćirilica latinicu.*)

Međutim, pitanje na koje se odgovor u pravilu vješto izbjegava, a specijalna izvišteljica ga nije ni postavila, jeste ovo: po kojem planu i programu rade latinica, a po kojem ćirilica? Po integrisanom? Naravno da ne, jer takav ne postoji. Postoji samo neki prečutni i priručni, neki *snađi se*, neki *ionako nije važno program...* Šta nam Farida Šahid to hoće reći – da je pozitivan primjer to da đaci imaju pola časa umjesto cijelog, jer drugu polovicu učitelj ili učiteljica provode ispred druge polovine table? **Slijepa za grotesknost podijeljenih tabli, međunarodna zajednica pokazuje koliko je nesposobna / nespremna imenovati ključni problem bosanskohercegovačkog obrazovanja – nacionalizam.**

Na tu nesposobnost smo se nakon proteklih dvadeset godina već navikli, svjesni da se od diplomatskog konformizma više ne može očekivati, osim šupljiranja i podilaženja lokalnim kabadahijama. Ona postaje iritantna samo kad se ovako, kao u izvještaju specijalne izvišteljice UN-a, ustupci nacionalizmu vide kao dobar primjer integrisanog obrazovanja.

Još na jedno pitanje trebao bi odgovoriti svaki međunarodni ekspert za obrazovanje koji se busa Distrikom u prsa: koja se polovina table obraća djeci koja nisu ni latinica ni ćirilica, romskoj, na primjer, ili ostalskoj? Zašto, recimo, bošnjački roditelji imaju pravo da budu nezadovoljni srpskim programom (u Konjević Polju) a romski u Kaknju nemaju bošnjačkim? Je li to najviše što evropska elita može izboriti za bosanskohercegovačku djecu – da biraju između segregacije i asimilacije? I to najčešće posredstvom sluđenih, ili preplašenih, ili zbunjenih, ili zblanutih, ili zavedenih, ili nezainteresovanih ili polupismenih roditelja ili staratelja. ●

Nenad Veličković

¹ Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, Farida Shaheed, Mission to Bosnia and Herzegovina (13 – 24 May 2013) Human Rights Council, Twenty-fifth session, A/HRC/25/49/Add.1

Osrednjoškolsko obrazovanje

Jedva prolazna ocjena

Srednjoškolci odgovaraju na pitanje:
Nakon što je srednja škola ocijenila
vas, kako biste vi ocijenili nju?

Ines Haskić

Amir (Elektrotehnička škola Visoko): Razlog biranja Elektrotehničke škole bilo je interesovanje za uređajima – kako rade i od čega su sastavljeni, ali sam dolaskom u odabranu školu brzo shvatio da se neću mnogo sretati sa elektrotehničkim elementima i praktičnim radom, već sa gomilom teorije. Profesori u školi su se svim silama trudili da nam prenesu znanje i dobre životne navike, ali zbog zastarjelosti nastavnog plana i programa i nedostatka učila ostali smo uskraćeni za znanje koje je neophodno za upis i završavanje nekih od tehničkih fakulteta.

Hikmeta (Mješovita srednja škola Sanski Most): Kod mene su roditelji igrali presudnu ulogu u odabiru srednje škole – za koju su mislili da će mi pružiti šansu za uspjeh u životu.

Ajša (Druga gimnazija Zenica): Sve što je naštrebano brzo ispari. Obrazovanje, u koje smo uložili tolike godine, na kraju nema nikakvu vrijednost.

Hikmeta (Mješovita srednja škola Sanski Most): Meni je najviše smetao nedostatak znanja ili interesa za prenošenje znanja kod profesora, kao i nedosta-

tak, ili bolje rečeno nepostojanje učila za praktičnu nastavu. Ista kritika se ne odnosi na sve profesore. Bilo je i nekoliko izuzetaka.

Farisa (Prva gimnazija Zenica): Tačno, najveći problem bosanskohercegovačkog obrazovanja jeste nekvaa-litetna praktična nastava. Teorijski dio je pretežak i obiman. Praktični dio bi nam bio mnogo zanimljiviji i važniji od štrebanja. I onda kažu mi neozbiljni. 😊

Ena (Gimnazija Mostar): Praktična nastava nije važna samo za pojedine stručne predmete strukovnih i zanatskih škola. Mnogi časovi zahtijevaju praksu (biologija, hemija, fizika i sl.) a mi je nemamo.

Alma (Prva gimnazija Zenica): Zastarjela nastavna učila i letargični obrazovni sistem učinili su da se osjećamo bezvrijednim; a ne kao neko ko je sposoban da nešto veliko ostvari.

Ena (Gimnazija Mostar): Moja očekivanja su se u dobroj mjeri ispunila. Srednja škola mi je omogućila dovoljno općeg znanja i naviku učenja. To će mi, nadam se, pomoći da lakše istražujem na fakultetu.

Asmir (Saobraćajna škola u Tuzli): *Smatram da sam, ponajviše zbog svog interesovanja i zanimanja za svoju struku, praktično osposobljen da radim nakon završene srednje škole, ali ću ipak upisati fakultet kako bi unaprijedio dosad stečeno znanje. Nema ništa loše u tome da je neko taksista ili da radi neko slično uslužno zanimanje, ali sistem me naučio da je ipak bolje imati diplomu fakulteta kako bi se radio neki bolje plaćeni posao.*

Harisa (Druga gimnazija Zenica): *Smatram da nisam dobila jednako dobro znanje iz svih predmeta. Profesori ostvaruju penzije, ali doslovno. Rijetki su oni koji godinama rade u ovako potcijenjenoj profesiji sa nekim velikim entuzijazmom. Mislim da više treba zapošljavati mlade predavače. Imali smo nekoliko takvih i svi smo bili zadovoljni. Trudili su se da uvedu neke nove, naprednije, učenicima zanimljivije metode predavanja. To nas je probudilo.*

Amar (Mješovita srednje škola Musa Ćazim Ćatić Olovo): *I meni je najviše smetalo forsiranje teorije bez prakse. Sad razmišljam da će moj budući odabir profesije biti u direktnoj korelaciji sa potrebama trži-*

šta rada. Srednjoškolsko iskustvo me je naučilo da treba razmišljati praktično.

Merima (Mješovita srednja škola Živinice): *Ma mi smo imali i tu praksu, ali nije za pohvalu. Krv smo gledali na lutki, a u bolnici smo motali tufere, slagali opremu i krevete ili hlorom dezinfikovali ormariće. Slaba je vajda od takve prakse, ali opet želim da nastavim školovanje u oblasti medicine u BiH.*

Mirela (Gimnazija Ismet Mujezinović Tuzla): *I ja svoju budućnost vidim na jednom od bosanskohercegovačkih fakulteta. Smatram da je opće znanje koje sam stekla u Gimnaziji zadovoljavajuće, ali slažem se da bi pojedini predmeti trebali više konkretne prakse.*

Omar (Gimnazija Ismet Mujezinović Tuzla): *Nakon ovakvog srednjoškolskog iskustva nemam namjeru da upišem neki od bosanskohercegovačkih fakulteta. Nakon završenog fakulteta na nekom inostranom univerzitetu želim da se sa kvalitetnim znanjem vratim u BiH. ●*

NOVA IKONA NA ZIDU SRPSKOG OBRAZOVANJA

Pro
contra

Prije mjesec dana u medijima je odjeknula vijest koja je s obzirom na političku atmosferu u Srbiji bila očekivana. Sudija Trešnjev je u ime Višeg suda odlučio: *Usvaja se zahtev za rehabilitaciju Dragoljuba Mihailovića Draže, pa se utvrđuje da je odluka Vrhovnog suda Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Vojnog veća... u delu koji se odnosi na Dragoljuba Mihailovića ništava od trenutka njenog donošenja i da su ništave sve njene pravne posledice, uključujući i kaznu konfiskacije imovine, a rehabilitovano lice Dragoljub Mihailović Draža smatra se neosuđivanim.*

U medijima su se ubrzo počele javljati različite reakcije, od tumačenja presude kao čina ispravka višedecenijske nepravde nad Srbima i četnicima, kao što se moglo pročitati u izjavama Vuka Draškovića, do skretanja pažnje da se radi o presedan u internacionalnom pravosuđu, u tekstu Vesne Rakić-Vodine-lič. *Srpske Dveri* zapadne saveznike vide kao izdajnike i pripisuju im odgovornost za smrt Mihailovića, *Obraz* poziva na rehabilitaciju Nedića i Mušickog. Broj zadovoljnih presudom, ili indiferentnih prema njoj, ostavio je utisak da većina u Srbiji i Republici Srpskoj nema problem s desničarskom revizijom istorije. Tome je izvan svake sumnje kumovala televizija, afirmativno prikazujući četnički pokret u megapopularnim serijama Radoša Bajića. Koliko je svojih prstiju u tome imalo obrazovanje s ove strane Drine?

Na časovima istorije u osnovnoj i srednjoj školi u Republici Srpskoj Mihailović je rehabilitovan odmah poslije rata. Srpska politika i ideologija poučavala je generacije postdejtonskih đaka da su četnici bili antifašisti i branioci srpstva, ali da su ih oklevetali Tito i mrski komunisti, kojima je jedini cilj bio uništenje srpskog *nacionalnog bića*. Ta tendencija zadržala se do danas.

U udžbeniku istorije za 9. razred osnovne škole autori R. Pejić, S. Tešić i S. Gavrić pišu o antifašističkim otporima na prostoru bivše Jugoslavije (uglavnom Bosne i Hercegovine i Srbije), i tu navode četnički i partizanski pokret kao ravnopravne, različite samo po politici i taktici ratovanja. Četnici su okarakterisani kao pokret koji se suzdržavao od napada na na-

ciste čuvajući tako narod od njemačke odmazde. Jedinice Draže Mihajlovića su, prema ovom udžbeniku, branile srpski narod od ustaša, za razliku od partizana koji su se oslanjali na mobilnost i preduzimali ofanzive protiv nacista izlažući na taj način srpski narod odmazdama. Ovakvom interpretacijom autori su riješili jedan od najvećih paradoksa četničkog otpora, neaktivnost i suzdržanost u borbi protiv nacista. Ravnopravnost četnika i partizana ilustrovana je kroz dvije fotografije njihove suradnje (Slika 1: Partizani i četnici zajedno u zasjedi, Slika 2: Partizani i četnici sprovode njemačke vojnike u Užicu), dok su fotografije četnika sa ustašama, nacistima i fašistima izostavljene. Sukobe između partizana i četnika autori tumače isključivo kao političke, bez konteksta na koji način i uz čiju pomoć su se četnici obračunavali sa partizanima. Autori u opisu Mihailovića pod navodnicima iznose razloge njegovog pogubljenja (*zbog izdaje narodne borbe i saradnje sa okupatorom*).

Navedeni odnos autora udžbenika (ali praktično i pedagoškog zavoda) prema četničkom pokretu i njegovoj ulozi u Drugom svjetskom ratu, nedvosmisleno pokazuje da se učenicima selektivno plasiraju informacije s ciljem da se Srbi prikažu kao žrtve političkog sukoba koji ih je naveo na bratoubilački rat. Četnički zločini nad srpskim i nesrpskim stanovništvom, i Mihailovićeva odgovornost za te zločine kao vrhovnog komandanta, gotovo su sasvim izostavljene, osim rijetkih koji se u pravilu pravdaju *prirodom* rata, nuždom i okolnostima. Na ovaj način indoktrinirane su generacije đaka u Republici Srpskoj, većinom onesposobljene da uspostave kritičku distancu spram rata, naučene da fašizam prepoznaju kod drugih ali ne i kod sebe. Razumljivo je da s tako (ne)razvijenim kritičkim aparatom ista ta većina ostaje slijeпа za zločine srpske strane u ratu u Bosni i Hercegovini, i jednako nesposobna da ih prizna i osudi. Rehabilitacijom Draže Mihajlovića sada je dodatno otežan posao nastavnica kojima savjest nije dopuštala da rade na štetu istine i činjenica. Osim protiv lažljivih udžbenika i zavodljivih serija, sada će se morati boriti i protiv *objektivnih* legalista. ●

Marko Ban

A statue of an elderly man with white hair, wearing a dark, patterned coat and a white cravat. He is standing on a small pedestal, holding a book in his left hand and pointing with his right hand towards the left. The background is a library with tall wooden bookshelves filled with books. The lighting is dramatic, with strong highlights and deep shadows.

Istraživanja

Prostori obeznanjenosti

Osvrt na Analizu stanja školskih biblioteka u Kantonu Sarajevo

Vanja Klikovac

Ključna riječ: Školska knjižnica –
– ulazni prostor (zaseban ulaz u odnosu na ostale sadržaje škole)
– pult za knjižničara
– građa u slobodnom pristupu
– čitaonica (za pojedinačni rad i rad u skupini)
– računala i AVE oprema
– mjesto za postavljanje izložbi
– kutak za najmlađe učenike nižih razreda
– najmanje 60 m²
(Prema: Kovačević D., Lovrinčević D. *Školski knjižničar*, Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2012.)

Fotografija
Lijevo: Poster autora Klaus Staecka u službenim prostorijama biblioteke Filozofskog fakulteta u Sarajevu, juni 2015.

Koliko su doista školske biblioteke osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo u mogućnosti odgovoriti potrebama svojih korisnika, biti podrška procesima učenja, mjesto suradničkih susreta bibliotekara, nastavnika, pedagoga i učenika, odnosno odgovoriti na informacijske i komunikacijske potrebe suvremenog, umreženog društva? Odgovor na ovo konkretno i važno pitanje dalo je istraživanje koje su za Školegijum provele saradnice Monja Šuta-Hibert, Ejla Muhović i Vildana Nurkić. I odgovor nije ohrabrujući.

Recimo, samo u deset od 81 biblioteke postoji kompjuter na raspolaganju učenicima. Ili, drugi poražavajući podatak: u preko 50% osnovnih škola Kantona Sarajevo ne rade diplomirani bibliotekari i bibliotekarke. Ili: od 24 srednje škole, samo šest ima potrebnu / propisanu kvadraturu. Ili: u svakoj trećoj školi bibliotekar i/ili bibliotekarka ima pristup internetu; učenici još i puno manje.

(Ima još, ali sad malo o metodologiji.)

Do podataka se došlo intervjuima sa zaposlenim, uvidom u bibliotečke prostore i građu i putem upitnika, s pitanjima vezanim za materijalno stanje i profesionalne standarde.

Od ukupno 91 javne škole (privatne i specijalne, s dobrim razlozima, nisu bile u fokusu), istraživanjem je obuhvaćeno 81. Od toga 57 osnovnih i 24 srednje, na

opštinama Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Ilidža i Vogošća. Osam škola, uprkos odobrenju nadležnog ministarstva, nije dopustilo istraživačicama pristup, i nije, uprkos traženju, dalo pismeno obrazloženje takve svoje *politike*.

Upitnik i pažnja istraživačica bili su usmjereni na:

1. aktualno stanje, odnosno uslove rada i informatičku opremljenost školskih biblioteka
2. aktualno stanje i brojnost bibliotečke građe
3. aktualnu kadrovsku politiku koja se sprovodi u školskim bibliotekama osnovnih i srednjih škola na području Kantona Sarajevo
4. procese stalnog stručnog usavršavanja školskih bibliotekara koje je propisano *Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti* i predloženo u *Pedagoškim standardima i općim normativima osnovnog i srednjeg obrazovanja*
5. aktualne procese informatizacije školskih biblioteka srednjih i osnovnih škola na području Kantona Sarajevo i slobodan pristup Mreži
6. načine učešća u nastavnim procesima i afirmaciju školskih biblioteka
7. procese sprovođenja informacijske pismenosti.

Preko 50% osnovnih škola Kantona Sarajevo svojom kadrovskom politikom zanemaruje vještine i znanja školskih bibliotekara što je u kontradikciji sa Zakonom o osnovnom obrazovanju i Pedagoškim standardima i općim normativima za osnovni odgoj i obrazovanje.

Po stavkama, nalazi su, emotivno stilizirani, sljedeći:

1. Više od pola anketiranih bibliotekara ocijenilo je uslove rada nezadovoljavajućim. Opremljenost informatičkom opremom je loša, *biblioteke su često stovarišta jedva upotrebjive audio i video tehnike (starih televizora, kasetofona, kompjutera starih i po deset godina, itd.)*.

2. Brojnost knjiga je uglavnom zadovoljavajuća. Bolja je u srednjim nego u osnovnim školama. (Ovdje su istraživačice propustile da dobiju podatke o načinima nabavke novih knjiga, finansijskim

klik (1): Biblioteka, klik (2): Struka (Unapređenje kvaliteta u obrazovanju), klik (3):

Analiza stanja školskih biblioteka srednjih i osnovnih škola Kantona Sarajevo

sredstvima koja se odvajaju za tu namjenu i o praksi otpisa.)

3. Kadrovska politika je skoro pa katastrofalna; istraživanje je tome posvetilo posebnu pažnju. Posao bibliotekara prečesto rade osobe koje se za to nisu školovale, koje su na to mjesto raspoređene kao tehnološki višak i koje su tom poslu priučene putem problematičnog kursa Nacionalne i univerzitetske biblioteke. U najkraćem, školstvo koje se kune u knjigu i slavi je na sva usta, odnosi se prema njoj i prema bibliotekama zlomaćehinski; i bez radikalnog zaokreta u takvoj svojoj politici sve što o kulturi čitanja i važnosti knjige kaže biće licemjerno. A taj zaokret mora poći od shvatanja da je pitanje kadra presudno, jer je fokus bibliotekarstva danas sa knjige prešao na informaciju. Bez stručnjaka posvećenog potrebama i interesima korisnika, informacija lako ostaje nedostižna, nepoznata ili, vrlo lako, opasna, kao sredstvo manipulacije.

4. Stručno usavršavanje je neredovno, neosmišljeno, uglavnom prepušteno entuzijazmu pojedinaca.

5. Informatizacija, u jednoj riječi: katastrofa. Osim nekoliko izuzetaka, lošu opremljenost u školama prati i nedostatak ideja o tome kako nove medije efikasno staviti u funkciju nastave.

6. Dominira, kao doprinos biblioteke nastavi, izdavanje knjiga lektire. Sve ostalo je sporadično, improvizacija daleko od svakog sistemski osmišljenog programa. Bibliotekari su često *katice za sve*, budući da se računa da su besposleni (a i šta bi radili, kad se od njih ništa ne očekuje) pa im onda povjeravaju pripreme školskih priredbi ili saradnju sa nevladinim organizacijama.

7. Informacijska pismenost je na nivou nepismenosti. Do toga da se vrlo često brka sa *informatičkom* pismenosti. Prethodni sažetak može zvučati neozbiljno, ali je on sasvim opravdana emotivna reakcija na zapanjujuću neozbiljnost kojom zajednica tretira ulogu i važnost školskih biblioteka. Sam izvještaj pisan je daleko ozbiljnije, sistematično i objektivno, metodološki pregledno, tako što polazi od *kratkog i kontekstualiziranog uvoda u datu tematsku cjelinu*, pozivajući se na odgovarajuće zakone, preporuke i normative, da bi na osnovu prikupljenih podata

taka izveo *zaključak o trenutačnom stanju* i na kraju dao *preporuke*, s uporištem u *suvremenoj teorijskoj literaturi vezanoj za školsko bibliotekarstvo*, primjerima *dobre prakse iz susjednih zemalja*, ali i *važućim zakonima koji se često ne apliciraju*.

Od ukupno 57 analiziranih školskih biblioteka tek sedam osnovnih škola posjeduje više od jednog kompjutera koji je slobodno dostupan korisnicima školske biblioteke. Pri tome treba napomenuti da neke od ovih sedam školskih biblioteka ne posjeduju vlastitu opremu već su uspješno uvezane sa kabinetima informatike. S obzirom da u pet analiziranih školskih biblioteka nema apsolutno nikakve informatičke opreme, a da u ostalih 49 osnovnih škola isključivo bibliotekari imaju pristup informatičkoj opremi, lako je zaključiti da korisnici većine analiziranih školskih biblioteka Kantona Sarajevo nemaju mogućnosti rada i učenja u bibliotekama u skladu sa suvremenim tokovima i potrebama novog vremena.

Preporuke su jasne, realne i izvodljive; a to što zvuče utopijski nije stvar visokih očekivanja nego niskih standarda. Zaista nema razloga da Ministarstvo obrazovanja, nauke i mladih Kantona Sarajevo ne izradi jedinstven *standard za školske biblioteke*, za početak. I da ga u razumnom roku implementira. I da biblioteke dobrim internetom poveže sa 21. vijekom. I da vrati autoritet matičnosti Katedri za bibliotekarstvo. Ne bi li ona, skupa s rijetkim pojedincima koji brane čast i ugled profesije, ali i svrhu njenog postojanja u školama (a na koje se izvještaj takođe osvrće), krenula u temeljito osavremenjivanje školskih biblioteka, u njihovo prilagođavanje potrebama đaka i vremena. E da bi onda s većim šansama ušli u utakmicu s neznanjem, nečitanjem i nepismenošću. ●

slika

Prag škole, dijete,

Pređeš li nogom

Krilima mahni

Letenju zbogom.

Како промашити образовне циљеве

Породица у калупима незнања

Школовање усвојене дјеце у сјени етички закржљале терминологије Центра за социјални рад Кантона Сарајево

Ламија Бегагић

Неколико је наставних цјелина о којима се, из године у годину, током школовања у разредној настави, говори на часовима различитих предмета. Прича о породици свакако је, уз годишња доба и саобраћај, једна од њих. Када напоскон дођу до петог разреда, од десетогодишњака бисмо требали очекивати да ипак, након година учења, знају да живот није реклама за маргарин, те да породицу не чине увијек тата и мама (у брачној заједници), те њихови син и кћерка.

Сада, када смо дјецу већ четири године упознавали са породицама, сада је вријеме да им признамо оно што већ годинама виђају у свом окружењу, да им откријемо да породице могу бити и без дјеце, да их може бити без оца или без мајке, да родитељи могу бити разведени, да их може бити са усвојеном и рођеном дјецом... Сада ће напоскон схватити и да Нејра и Филип имају породице иако их њихове мајке нису родиле и да не постоје праве и неправне маме ни властита и невластита дјеца.

Јесу ли дјеца са десет година то у стању схватити? Наравно да јесу. Срећом по дјецу и по савремену породицу, срећом по Нејру и Филипа, напоскон у петом разреду у програм улази нови предмет, а у школске торбе нови уџбеник.

Зове се *Култура живљења*, а отвара га управо наставна јединица која се бави савременим породицама и почиње овим, охрабрујућим ријечима:

Бебе и дјеца ограсијају у различитим породицама. Постоје дјеца чији родитељи живе заједно, дјеца чији родитељи не живе скупа или они који имају само једног родитеља, дјеца коју су родитељи усвојили, она која живе с једним родитељем те очухом или маћехом, дјеца која живе с тетком, стрицем, баком, дједом или другим рођацима, дјеца чији су родитељи хомосексуалци, дјеца која имају ћоочима и ћомајку...

Баке и дједови, те рођаци иакођер су дио обитељи, а неки људи и добре пријатеље смајрају дијелом своје обитељи.

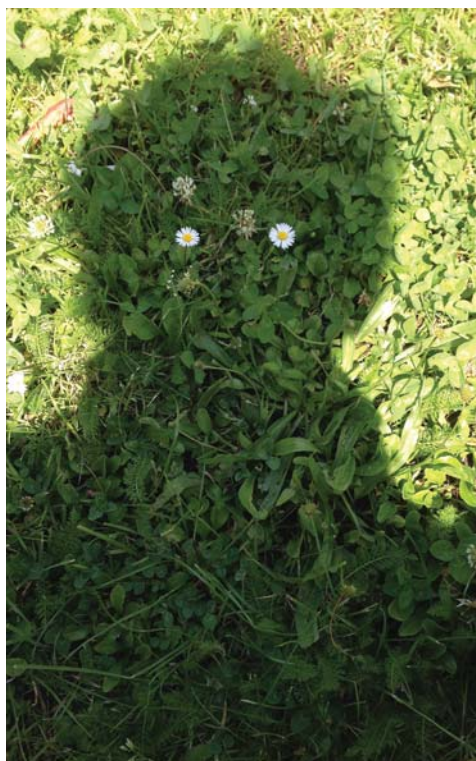
У наставку, иза поднаслова *Другачији начини зачећа – још више начина како имати дијете и засноваћи породицу*, на опште изненађење, ауторица не пише о безгрешном зачећу, већ нешто подробније ученике петог разреда упознаје са медицински потпомогнутом оплодњом, скрећући пажњу и на сам колоквијални термин *вјештачка*, објашњавајући како ништа вјештачко у њој нема, те додатно појашњава процес усвојења дјеце у који људи улазе и из немогућности имања биолошког потомства, али и из других, махом алтруистичких, побуда.

Уџбеник је у издању ИК *Босанска ријеч* скупа са колегом Зијадом Нумићем приредила Татјана Неидхарт, дипломирана архитектица, а објављен је у Сарајеву, године 2008.

А сад озбиљно.

Уџбеник из којег су наведени одломци, није, дакако, школски, нити одобрен за кориштење у настави, али би требао бити саставним дијелом сваке тинејџерске библиотеке. Зове се *Говоримо о сиолности – тјелесне промјене, ограсијање, сиолности и сиолно здравље*. Написала га је америчка ауторица *Робие Н. Harris*, а објавила издавачка кућа *Егмонт*, Загреб, 2004. године.

Фотографија
Лијево: Излог робне
куће OVC у Формији,
Италија, август 2014.

Усвојена дјеца немају браћу и сестре

Родитељи су Нејру посвојили када је имала десет мјесеци. Покушавали су претходно имати биолошко потомство, те након година лијечења ушли у процес посвојења. Данас Нејра завршава пети разред, као и њен пријатељ из сусједног одјељења, Филип, дјечак којег су родитељи такођер усвојили када је имао двије године.

Њеним родитељима важно је да познаје Филипа, јер једино у њему препознаје своју причу и причу своје породице. У школи се о томе не говори. Дјеца попут ње не постоје у уџбеницима и лектири. У средини у којој живи, подразумемијева се да родитељи дјецу усвајају када све наде у биолошко потомство падну у воду. Зато усвојена дјеца немају браћу и сестре. Осим Филипа. Но, његов брат није његов прави брат, рекли су му другари са игралишта, када је прије двије године добио брата.

Филип и Нејра већ годинама живе у својим породицама, јединим које познају.

У другом разреду, обрађујући, као и претходне године, тему *Моја породица*, Нејра се јавила да за час *Моје околине*

припреми презентацију и одржи предавање.

Једном када усвојите дијете, родитељ сте за цијели живот и то што ви или ваша супруга/партнерица нисте дијете носили у себи девет мјесеци, већ сте за њега годину дана скакали по шалтерима, не игра никакву улогу у вашем свакодневном животу и дневним рутинама ваше породице.

Дјевојчица је била одушевљена и ентузијастично је спремала презентацију и листала породичне фото-албуме, док је њена мама била помало забринута. Плашила се питања друге дјеце. Од почетка школске године, дјевојчице из разреда тероризирале су је причама о усвојеној дјевојчици из једине литературе којом су у датом тренутку располагале: индијске сапунице. Јунакиња серије постала је дјевојка и напоскон пронашла своју *йраву* мајку. Тјешиле су је да ће и она једном тако, а она је плакала говорећи како не жели остављати своју маму. Никад, ни кад одрасте. Али то није твоја *йрава* мама, биле су упорне дјевојчице.

Прича о дјечаку са бодљама

Нејрина мама напоскон се за помоћ обратила учитељици која је разговарала са дјецом и родитељима. Строго им је забранила да се Нејри изругују. И на томе је стало. Није искористила Нејрино предавање да укључи и њене родитеље и да дјецу упозна са стварним животом усвојеног дјетета, са сликом супротном стереотипима о злој маћехи, сиротиштима и сновима о изгубљеној рођеној мајци. Није на родитељском састанку родитељима скренула пажњу да заједничке тренутке с дјецом искористе за разговор или читање умјесто за гледање индијских сапуница. Из сасвим разумљивих разлога (радило се ипак о седмогодишњацима) није родитељима и дјеци као литературу препоручила сјајни уџбеник *Говоримо о сјолносии*. Но, није им препоручила ни њиховом узрасту сасвим прихватљиву слико-

II			
Bračni status	1. Da	2. Ne	
Da li imate svoje, biološke djece			
Ako je odgovor da, koliko			
Dob/uzrast svoje/biološke djece			
Da li imate usvojene djece			
Ako je odgovor da, uzrast usvojenog djeteta/djece			
Ostali članovi zajedničkog domaćinstva	1. Da	2. Ne	
Godine starosti ostalih članova domaćinstva			
Drugi članovi porodice/familije- Vaša podrška			
Prijatelji - Vaša podrška			
Da li ste imali bračnu/vanbračnu zajednicu prije ove			
Da li imate biološke/usvojene djece iz ove zajednice			

III	
Uzrast i spol djeteta koje želite usvojiti	
Nacionalnost djeteta koje želite usvojiti	
Da li biste usvojili dijete sa zdravstvenim problemima	
Da li biste usvojili više djece/braću, sestre/blizance	
Srodstvo sa djetetom koje želite usvojiti	
Da li biste usvojili dijete sa invaliditetom	
Druge osobine djeteta koje želite usvojiti	

вницу *Јез*¹ која на необичан начин прича баш о усвојеном дјечаку-језу и његовом путу до породице, али и путу његових родитеља до радости родитељства.

Вјероватно није знала. Такве су књиге видљиве тек родитељима који дијеле слично искуство, глас о њима и препоруке шире се у уском кругу људи.

Можда је за сличном литературом могла трагати, широко је поље интернетско. Али није. А није, иако је то не само могла него и морала, упозорила дјецу и родитеље на терминологију. Јер као што медицински потпомогнута оплодња није вјештачка, будући да плод настаје спајањем очевих сперматозоида и мајчине јајне ћелије, тако ни биолошко дијете није ништа мање властитито од усвојеног.

Једног плавокосог трогодишњег Хрвата фрчкаве косе, молим ли-јепо!

Но, како да једна учитељица која се са оваквим изазовима сусреће у ходу, упозорава на термилошке неправилности због којих се дијете може осјетити лоше, на подјелу на *праве* и *криве*, на *иуђе* и *своје*, када слуха за терминологи-

шку коректност мањка и у самом званичном формулару за усвојење Центра за социјални рад Кантона Сарајево.

У наведеном упитнику, питат ће вас његови творци имате ли већ *своје, биолошке дјеце*. У његовом наставку, упитат ће вас за узраст и спол дјетета које желите усвојити, а одмах потом и за његову националност, те и о *другим особинама дјетиета које желите усвојити*. На том мјесту овај упитник поред термилошког отвара низ етичких проблема и отворено крши права дјецу у чију би одбрану морао стати тражећи најбољег родитеља за дијете, а не најбоље дијете за родитеље.

Формулар Центра за социјални рад Кантона Сарајево који су усвојитељи дужни попунити уколико желе започети процес усвојења.

Закон изнад љубави

Уџбеник би, ипак, морао дјетету понудити више од закона, водећи се идејом да је право на различитост један од кључних принципа образовања.

Ауторица горе споменутог уџбеника *Култура живљења* за 5. разред у том науку није успјела, понудивши на самом почетку књиге још једну досадно обрађену наставну јединицу о *породици као најмањој заједници друштва*:

Основу савремене породице представља брачна или изванбрачна заједница између мушкарца и жене који могу ситићи појомство, односно дјецу. У ширем смислу породица је група људи која има заједничко поријекло и прејике, а не морају живјети под истим кровом – нана (бака), дедо (дјед) и други сродници... (бла, бла)... Односи између родитеља дјеце, било да се ради о усвојеној дјеци или власитијом појомству сујружника ситечених у брачној или ванбрачној заједници, уређени су законом. Итд.

Разлог овом промашају лежи у неспремности образовних власти да модернизује своје патријархалне погледе на свијет. Зато уџбеник и не може постићи више од понављања дискриминаторски срочене фразе закона. ●

¹ Katarzina Kotowska: *Jež*, Naklada MD, Zagreb, 2007.

Фотографија

Горе: Исјечак формулара Захтјева за усвојење ЈУ Кантонални центар за социјални рад Сарајево, Сарајево, 2015.

Стр. 24 и 25: Остатак зграде у бившој касарни, Сарајево, јули 2015.

Monologija

Sva su djeca jednaka, ali neka su jednakija

Privatna ili državna škola? Iskustva i mišljenja roditelja

Ines Haskić

Ako treba da sanja na engleskom – neka sanja u Engleskoj

Školovanje nije jeftino, čak ni ono *besplatno* državno. Razmišljala sam o privatnoj školi, ali sam uzela papir i olovku i računala. Ako je školarina za osnovca, na godišnjem nivou, 6.000,00 KM, plus ostali troškovi, za devet godina moram da izdvojim više od 54.000,00 KM. Udžbenici, prijevoz i uniforma nisu uključeni u cijenu. Nude nam cjelodnevni boravak, nastavu i kvalitetnu ishranu. Oduzimam. Ako svom djetetu dnevno dajem 2,00 KM za hranu, a školska godina ima 180 dana, trebam 360,00 KM za jednu godinu, odnosno 3.240,00 KM za devet godina školovanja. Cjelodnevni boravak mi nije potreban jer želim da dijete izgrađuje samostalnost. Koliko god škola bila krasna ona ne može i ne treba da roditeljima/starateljima da toliko udobnosti da osjete kako su lako zamjenjivi; o osjećanjima djece da i ne pričam. Imam i konačnu cifru koju bih trebala dodati za privatnu školu: 50.760,00 KM. Kako su državne škole kada je u pitanju nivo znanja još uvijek jače, privatne škole u svojim brošurama ističu jezike. Odlično znanje engleskog jezika, koje bi moje dijete, bez sumnje, usvojilo u ovim školama, ne vrijedi toliko. Za taj novac mogu dijete da pošaljem na usavršavanje u Englesku ili Ameriku, što je za njega neprocjenjivo iskustvo. Plus, mogu da ga upišem na neki dobar kurs. Može da sanja na engleskom u Engleskoj.

Državne škole, čista korupcija

Nekome, iako ima novca, *Nike* tene sa pijace jednako su dobre kao i one *Nikice* iz trgovine. Ne vidim ništa loše u tome da svako za sebe vrednuje i određuje prioritete. Drago mi je da imamo izbor. Lično sam prezadovoljna odgojno-obrazovnim programima i organizacijom nastave u privatnoj školi u koju ide naše dijete. Djeca ne jedu veknu, sir i salamu nego imaju kvalitetnu hranu. Nude nam produženi boravak i kvalitetan nadzor nastavnika, kao i organizovani prijevoz. Sve to košta, ali je veliko olakšanje roditeljima koji, ako su zaposleni, svakako dodatno izdvajaju lovnu da ne bi brinuli za bezbjednost svog djeteta. Državna osnovna škola, u koju sam trebala da upišem svoju kćerku, nije mi odgovarala iz istih razloga zbog kojih nekim ljudima ne odgovara neka privatna škola – djeca funkcionera i bogataša uče duplo manje od druge djece i uvijek imaju neke privilegije, čista korupcija. Segregacija itekako postoji i u javnim školama. Oni koji imaju ruksak, tene i farmerke s pijace, ili možda neki nepametni telefon, uvijek su na meti onih koji nose nove iPhone, Nike ruksak ili Converse tene. Nije mi cilj izdvajanje djeteta nego njegovo kvalitetnije i ravnopravnije obrazovanje. Želim da uživa u školi.

Naizgled malo ružnije, a ko fol džaba

Ja sam protiv ocjenjivanja, i u osnovnim i u srednjim školama. Mislim da je taj sistem katastro-

falan po razvoj ličnosti jednog djeteta. U suštini je kontraproduktivno. Zato smatram da je upitno koliko su kvalitetni i državni i privatni obrazovani programi. Gdje god da upišeš dijete isto ti je, samo što jedno debelo plaćaš, a ovo je drugo, naizgled malo ružnije, kao *džaba*. Opet diskutabilno! Ja bih svoje dijete, da je to izvodivo, poslao u neku školu koja funkcionira po nekim nestandardnim principima, da dijete, umjesto štrebanja i strahovanja, nauči da razmišlja; školu u kojoj vlada pravilo *nema liječenja kompleksa na djeci*.

Privatne škole, link na strane fakultete

Bilo nam je važno da naše dijete odlično zna engleski jezik, da jednog dana može da studira u inostranstvu. Diploma kvalitetne privatne škole otvara vrata svih fakulteta. Ako pričamo o svjetskim visokoobrazovnim institucijama, tu privatni univerziteti i koledži imaju apsolutnu prednost u odnosu na državne; to je neki naš cilj. Nadam se da smo napravili dobar izbor. Za sada smo veoma zadovoljni. Plan i program za predmete koji se predaju na maternjem jeziku je isti kao i u državnim školama. Ostali predmeti, koji se predaju na engleskom jeziku, imaju prilagođen plan i program, odobren od strane Ministarstva. Vjerska nastava je stvar izbora. Škola potpuno preuzima cjelodnevnu brigu za naše dijete, uključujući i hranu i prijevoz, što je nama, kao zaposlenim roditeljima, veoma važno. Kući otprilike stižemo u isto vrijeme, i tada se posvetimo jedni drugima kroz neke zajedničke aktivnosti ili odmor. U školi, u koju ide naše dijete, ne postoji druga smjena, tako da nema kasnovečernih dolazaka kući.

Show-time za kvazielitu

Meni su najnehumanije privatne osnovne škole jer uče djecu da se dijele na bogate i siromašne. Treba ih ukinuti, isto kao i ove naše privatne kvazifakultete. Od nastavnika se očekuje da učenici imaju visoke ocjene bez obzira na to kakvo znanje pokazuju. Niko neće dati 6.000,00 KM za školu koja će djetetu davati slabe ocjene. Većina izostanaka se ne mora pravdati. Učenici se oblikuju tako da o sebi stvaraju sliku sveznalica, a stvarnost je potpuno drugačija – ne nude sticanje nekog velikog znanja (X puta je dokazano da djeca koja se prebace sa nekog koledža u državne gimnazije imaju dosta problema), nego socijalizaciju na elitnom nivou; kao neki show-time za kvazielitu. Čisto razdvajanje fukare od elite. Škole za djecu stranaca, tajkuna u

raznim oblicima, političara, funkcionera i sl.; neka su sa svojom *klasom*. Djeca u toj ustanovi za stvaranje snobova često provode cijeli dan, izolovano od stvarnog svijeta. Krug prijatelja i poznanstava koji steknu mali je i siromašan. Škole na svojim stranicama i promotivnom materijalu ističu postignute rezultate sa takmičenja; a za pravo stipendiraju sve zainteresovane nadarene učenike, nude im kraljevske tretmane, u pripremama ih oslobađaju dobrog dijela nastave... Dobro opremljeni kabineti, moderna učila, kuhani obrok, elektronska tabla i sl., sva ta šminka ne bi trebala da bude najvažnija za roditelje. Ne kažem da su privatne škole smeće nego da ne vrijede tog novca i da sigurno postoje javne škole koje imaju nastavu lošijeg, sličnog i boljeg kvaliteta; da tu treba napraviti dobar izbor.

Zadovoljno dijete po cijeni dobrog auta

Djeca trebaju obrazovanje sa jakim građanskim temeljom, sa dobrim programom i organizacijom, bez nacionalnih i vjerskih predznaka. Škola treba da nauči dijete da dobro vlada važnim stranim jezicima, njemačkim i engleskim, kao i prirodnim i društvenim naukama. U državnim školama djeca rade po idiotskim programima, škole su jadne i zastarjele, kao i učila, nastavnici iskompleksirani i nezadovoljni, ovo drugo opravdano, rukovodeći kadar stranački *uvaljen* i nesposoban... Privatne škole imaju dobre programe i organizaciju; jasno se zna kakvu politiku propagira osnivač, izvoli ako želiš, niko nikoga ne ubija u pojam, a izbora ima; djeca mogu uživati cjelodnevni boravak pod nadzorom nastavnika i medicinskog osoblja; hrana je zdrava i kuhana; učionice su opremljene modernim učilima; usluga prijevoza je sigurna i dobro organizovana – i sve to dosta košta. Privatne škole nude sve ono što bi državne trebale da imaju, a nemaju jer je neko pokrao pare, a ja ne želim sa tim da se mirim i bavim. Ako zamislimo da otplaćujemo ratu jednog jeftinijeg auta, a ne dobijemo auto nego zadovoljno dijete, privatna škola dobije svoju pravu vrijednost.

Bez privilegija

Sve to je super, programi, ideje, organizacija, ali ljudi nisu u mogućnosti da si priušte to zadovoljstvo. To je kao da mi neko priča kako je ferari super. Znam da je super, ali nemam para za to. Samo što mi ferari ne treba, a škola treba. I zato što mi treba, i što je obavezna, trebala bi biti svima jednako dostupna, bez privilegija. ●

Dildo u nastavi

Slavni
otac i
neslavna
čitanka

I nakon pet godina dokazano nekvalitetan udžbenik još uvijek se koristi u najvećem broju sedmih razreda *federalnog* plana i programa.

Nenad Veličković

Ključna riječ: Dildo – nevirbrajući uređaj, koji oblikom i veličinom podsjeća na penis. Izraz se prvi put pojavio u pisanom engleskom jeziku 1616. kada je štampana drama Bena Džonsona pod nazivom *Alhemičar* napisana 1610. godine. Vilijem Šekspir je ovaj izraz upotrijebio u svom komadu *Zimska priča* iz 1610. godine. *Senjor Dildo* je čuvena poema iz 17. vijeka čiji je autor ozloglašeni libertin Džon Vilmot, drugi grof od Ročestera.

Fotografija
Lijevo: Portret Džona Vilmota, drugog grofa od Ročestera, nepoznati umjetnik, Nacionalna galerija portreta, London
Fotografija
Gore: Kadar iz filma *Libertine*, režija Laurence Dunmore

Evo izjave slavnog oca Erla of Ročestera (Earl of Rochester): "Prije braka imao sam šest teorija o odgoju djece. Sada imam šestoro djece i nijednu teoriju." Kako ste razumjeli ovu misao? Ovim pitanjem autorice čitanke za sedmi razred, Azra Verlašević i Vesna Alić završavaju kvaziinterpretaciju pjesme Duška Trifunovića *Nešto važno da ti kažem*. Zaključivši da pjesma govori o nerazumijevanju među generacijama one postavljaju nekoliko dobrih pitanja o odgoju, da bi na kraju sabotirale smisao i čitanja i učenja. Citirana rečenica, naime, podriva naučnost kao vrlinu obrazovanja. Zašto bi đaci prihvatili teorije koje uče u školi ako će ih iskustvom sve do jedne poništiti? Ko je međutim taj Erl of Ročester, sakriven u nepismenoj ćirilici? Ko je taj slavni otac, čiju bi mudrost bošnjačka djeca (i ona malobrojna ostala, koja se školuju po tzv. federalnom, dakle nesrpskom i nehrvatskom, dakle bošnjačkom programu) trebala da komentarišu? Od četiri lorda s tim prezimenom koja internet pominje, samo je jedan slavan i on se jedini dovodi u vezu s navedenom izjavom. Radi se o Džonu Vilmotu, drugom grofu od Ročestera, engleskom pjesniku iz 17. vijeka, za koga će đaci, nakon pola minute surfanja, otkriti da je umro od sifilisa. (Na čuvenom njegovom portretu s majmunom znakovi bolesti još nisu vidljivi.) Pogledaju li film *Libertine*, u

kojem Vilmota glumi Džoni Dep a kralja Čarlsa Džon Malkovič, uživaće u izvrsnoj šminki kojom su dočarani svi stadiji ove bolesti. A upitaju li ih roditelji šta to gledaju (posebno ako se zateknu pred ekranom kod scene pozorišta, gdje polugole nimfe jašu na džinovskom drvenom penisu), mirno će odgovoriti da gledaju film o *slavnom ocu Erlu of Ročestera*.

Džon Vilmot nije veliki pjesnik poput svog bliskog prethodnika Šekspira, ali je njegova biografija kudikamo zanimljivija. Bio je zatvorenik (jer je oteo svoju buduću ženu), potom ratni heroj, pa kraljev miljenik, da bi onda zbog jedne satirične pjesme na njegov račun opet umalo završio u zatvoru). Smatrao se jednim od najvisprenijih ljudi ondašnjeg londonskog visokog društva, i u njemu bio poznat po svojim satiričnim i opscenim pjesmama. Zbog jezika kojim su pisane, mnoge nisu objavljene do 19. vijeka. Jedna od najpoznatijih, za koju nije sigurno da je jedini njen autor, zove se *Senjor Dildo*. Hoće li nastavnik, ako radoznali đaci do ovih podataka dođu, objasniti o kakvom se senjoru radi, ili će im i to ostaviti da otkriju sami?

Slavni je otac, osim po svojim satirama, kojima su se klanjali Swift i Volter, bio slavan po svom slobodnom ponašanju, koje bi autorice čitanke i njeni recenzenti sasvim sigurno opisali kao raskalašeno i nemoralno. U zadnjim godinama svog kratkog života (umro je u trideset trećoj), nije se trijeznio, a nakon što je pao u nemilost kod kralja, zbog satire koja je vladaoca ismijala jer se više zanima za seks nego za državu, morao se kriti. Predstavljao se kao doktor Bendo, liječnik za venerične bolesti, i kao neka vrsta ginekologa, zahvaljujući čemu je mogao ostati nasamo sa udatim nerotkinjama i reklamirati se kao dobar donator sperme.

→ Ево изјаве славног оца Ерла оф Рочестера (Earl of Rochester): “Прије брака имао сам шест теорија о одгоју дјеце. Сада имам шестеро дјеце и ниједну теорију.” Како сте разумјели ову мисао?

Славни отац рјетко је проводио vrijeme на свом иманју, са ženom и djecom, којих је укупно било четворо (Čarls, Ana, Elizabet и Malet), radije се opijajući u Londonu, provodeći vrijeme или u јавним кућама или s ljubavnicom, tada najpoznatijom londonskom glumicom, Elizabet Beri (čemu је u pomenutom filmu posvećeno najviše простора). Sve u svemu, otac nije bio, a ni izjava по svemu sudeći nije njegova. U knjizi *Blazing Star: the Life and Times of John Wilmot, Earl of Rochester*¹ она се nigdje не pominje, a Internet, који mu је pripisuje, не navodi izvore, osim јednog: knjigu *The New Speaker's Treasury of Wit and Wisdom*,² Herberta Viktora Prohnowa. Та је knjiga u ovaj текст doletjela iz Čikaga, zahvaljujući Ružici Marjanović i Vojislavu Pejoviću, s ciljem да се utvrdи odakle је на 65. stranicu Prohnowljeve knjige dolutala rečenica *Before I got married I had six theories about raising children; now, I have six children and no theories*. U najkraćem, niodakle. Knjiga је debela zbirka zgodnih dosjetki, koje је за потреbe svoga посла sakupio autor, по zanimanju *toast-master*, tj. nazdravičar. U Americи, u kojoj је umro u 101. godini, zaradivši penziju radeći za banke, objavio је više sličnih knjiga, u velikim tiražima, bez trošenja energije на sitnice poput navođenja izvora.

I то нас враћа на почетак приче, на federacijsku читанку за седми разред основне школе toastmasterica Azre Verlašević i Vesne Alić.

Gotovo да nema stranice u njoj која не вапи за gumicom или flomasterom. Osim što

је ideološki pristrana, stilski očajna, metodički smušena, grafički јадна, она је i etički problematična, između ostalog i zbog prepisivanja. Način на koji autorice preuzimaju informacije i sadržaje s interneta najobičnija је крађа, занимљива samo по tome како је или loše sakrivena или savršeno nepotrebna. Baš poput informacije о slavnom ocu, koju су pokupile s interneta i utrpale u читанку bez потреbe, osim да možda sugerišu đacima како су teorije glupe, i да је škola једно a život sasvim drugo.

Rodne nekorektnosti, istorijske netačnosti, pogrešne definicije, materijalne greške, stereotipi, mistifikacije, proizvoljnosti, nenaučnost, nacionalizam, kvalitete su čitanke koju су 2010. godine recenzenti Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke ocijenili kao najbolju.

Površno, некритичко i brzopleto korištenje interneta једно је од najvećih zala savremenog obrazovanja. Decenijski njegov cilj morao bi бити osposobljavanje djece да не postanu objekti medijske kontrole i manipulacije, osobe koje će zasnivati uvjerenja i donositi odluke на osnovu pogrešnih или nepotpunih informacija, nesposobna да razlikuju istinu od laži, vijest od reklame, objektivnost od navijanja.

Ali sve dok poklonici slavnog oca Erla of Ročestera svojim titulama, pedagoškim iskustvom i ugledom stoje iza ovog sramotnog udžbenika, od tog је cilja naše obrazovanje beskrajno daleko.

Naime, iako је о svemu tome јавност više puta obaviještena, uz gomилu ilustracija i dokaza, ovaj је udžbenik i dalje u upotrebi. Između ostalog i zato, или možda najprije zato, jer njegovi recenzenti i recenzentice (Staka Vujučić, Muris Bajramović, Senita Đapo, Rizo Džafić i Sanjin Kodrić) nisu smatrali svojom profesionalnom, pedagoškom i akademskom dužnošću да јавно priznaju svoju grešku i zatraže povlačenje ovog dilda od čitanke iz škola i biblioteka. ●

Fotografija
Gore: Detalj iz udžbenika
Čitanka 7, Azra Verlašević,
Vesna Alić, NAM/Vrijeme, Tuzla/Zenica, 2010, str. 64.

¹ Alexander Larman, *Blazing Star: The Life & Times of John Wilmot, Earl of Rochester*, Head of Zeus, London, 2014. Kindle edition

² Herbert V. Prohnow, *The New Speaker's Treasury of Wit and Wisdom*, Harper&Row, New York, 1959.

U manje od 100 riječi:

Četiri značenja riječi nauka

Iznimno je važno razlikovati najmanje četiri značenja riječi nauka:

1. intelektualno nastojanje usmjereno racionalnom razumijevanju svijeta;
2. zbir prihvaćenih teorijskih i eksperimentalnih ideja;
3. društvena grupa sa posebnim običajima, institucijama i vezama prema široj zajednici;
4. primijenjena nauka i tehnologija (s kojom se nauka često brka).

Prečesto se valjane kritike nauke u jednom od ovih značenja uzimaju kao argument protiv nauke u drugom.

(Alan Sokal i Jean Bricmont, *Fashionable nonsense*)
Imajući ovo upozorenje na umu, lako je prepoznati lukavog štetoinu koji se podsmijeva zdravom razumu kao sredstvu spoznaje istovremeno uživajući zdravorazumski mnogostruke akademske privilegije.

Intervju

Neka me ovdje

Na stranicama rezervisanim u našem magazinu za primjere dobre prakse u bosanskohercegovačkom obrazovanju razgovaramo sa studentom generacije Univerziteta u Sarajevu, sada već asistentom na Prirodno-matematičkom fakultetu, aktivistom i urednikom portala Prometej.ba, Franjom Šarčevićem.

Razgovarao Marko Ban

Školegijum: Pretpostavljam da ti je mnogo ljudi čestitalo izbor za studenta generacije; čija ti je čestitka bila najvažnija, ili najdraža?

Šarčević: Da, primio sam mnogo čestitki. Neću biti lažno skroman pa reći da mi to osobno nije značilo, značilo mi je puno, ali imam dojam da je nekima bilo draže nego meni. Pored porodice, tu mislim i na one prijatelje i *suborce* koji su me motivirali i onda kada bi mi bilo *svejedno*. Svaka čestitka od ovih gore opisanih mi je podjednako važna i draga.

Školegijum: Imao sam zadovoljstvo da prisustvujem odbrani tvog diplomskog rada. Za 45 minuta koliko je trajala, i za koje vrijeme si ciframa i jednačinama ispisao osam školskih tabli, nisam ništa pod milim bogom razumio. Možeš li prevesti u obične riječi šta je na tim tablama pisalo?

Šarčević: Ne mogu. I to nije samo specifičnost matematike: teško bi ijedan filozof ili genetičar takvo što mogao. Ali evo, kad bih pokušao: radilo se o derivacijama na p -adskom polju, pa bi prije svega valjalo objasniti što je to p -adsko polje. Ugrubo, to je polje koje se dobiva kompletiranjem polja racionalnih brojeva u odnosu na p -adsku normu, pa imamo već dva nova pojma: kompletiranje i norma, a njihovo bi objašnjavanje proizvelo nove nepoznate pojmove i koncepte, i tako bismo ovaj intervju završili za nekoliko mjeseci.

Školegijum: I opet ne bih ništa razumio. Ali možda možeš dati naslutiti za šta je to važno, gdje se primjenjuje, na koja pitanja daje odgovore, koja nova pitanja otvara?

Šarčević: Ti sad sigurno očekuješ da svako matematičko područje istraživanja ima neku praktičnu primjenu, tj. materijalnu realizaciju i da rješava neka važna pitanja života i svijeta. Daleko od toga, neka područja matematike imaju estetski značaj. Ova p -adska analiza ima dosta primjena u fizici, ali većina rezultata imaju za sada isključivo matematički značaj. Inače, pitanje o važnosti ne treba gledati kroz vulgarno-materijalističku prizmu, to je kao da pitamo za što nam trebaju poezija i slikarstvo i čemu služe. Einstein je rekao da je *čista matematika, na svoj način, poezija ideja logike*. Činjenica da zbir beskonačno mnogo pozitivnih brojeva može biti konačan broj, da je transcendentnih brojeva u nekom smislu (ne mogu ga sad objašnjavati) više nego svih ostalih, ili da su – kad smo već kod p -adske analize – apsolutna vrijednost i p -adska norma jedine dvije netrivialne suštinski različite norme koje se mogu zadati na polju racionalnih brojeva, lijepa je i fascinantna sama po sebi. Što ne znači da nekada sve to što se otkrije u matematici neće moći biti primijenjeno na neke pojave u fizičkom svijetu. Nikolaj Ivanovič Lobačevski, poznat po svojoj *uornutoj* geometriji, rekao je da *ne postoji grana matematike, koliko god bila apstraktna, da jednog dana ne bi mogla biti primijenjena u praksi*. Samo što je matematika malo ispred vremena, ona ga zapravo anticipira.

Nakon pete godine studija ne izučavam više ovu oblast, na III ciklusu i ako bude sve po redu i poslije njega odlučio sam se posvetiti topologiji. Ne bi puno značilo da kažem da je to područje matematike koje se bavi osobinama prostora koje ostaju očuvane u odnosu na neprekidne deformacije. Ona otprilike, narodskim jezikom rečeno, obuhvaća suštinu matematičkih teorija, opća mjesta, topološki prostor obuhvaća skoro sve prostore s kojima se operira u analizi i posredno linearnoj algebri.

Školegijum: Da li na drugim fakultetima i u drugim zemljama znaju za tebe, i za to što radiš? Jesi li razmišljao da nastaviš karijeru negdje gdje su uslovi i izazovi bolji i veći?

Fotografija
Lijevo: Franjo Šarčević,
ispred projekcije rukopisa
svog diplomskog rada,
Sarajevo, juni 2015.

Top lista mojih tekstova s Prometeja? Evo:

www.prometej.ba -> Jedino su višeripadni identiteti oni koji nisu ubilački
www.prometej.ba -> Kratki ogleđ o političarima
www.prometej.ba -> Umjetnici u aktivnoj obrani budućnosti
www.prometej.ba -> Velikani bosanske povijesti – Josip Markušić (I dio)
www.prometej.ba -> Intervju s Dragom Bojićem: 30 godina Svjetla riječi

Šarčević: Sasvim jasno, nisam ja dovoljno dobar (a vidjet ćemo hoću li nekada biti) da bih bio poznat u drugim zemljama. Na drugim fakultetima znaju za mene, prije svega na Elektrotehničkom gdje sam ovu godinu proveo kao vanjski suradnik. Daleko od toga da sam najbolji ili najperspektivniji matematički početnik kod nas, ali sam poznatiji od drugih zbog svoga društvenog angažmana i nekoga stila kojim se obraćam. Razmišljao sam o nastavku karijere negdje drugo, ali sam u međuvremenu shvatio da karijera ne treba biti život sam nego samo dio života: postoje drugi razlozi zbog kojih mi se ostaje ovdje i zbog kojih mislim da mi drugdje ne bi bilo ljepše nego ovdje.

Volim također istaknuti da su protiv mene, kao izdajnika, mladokomuniste i bošnjakofila, pisali tekstove na hrvatskome Poskoku, kao i da se protiv mene, kao hrvatskoga nacionaliste i islamofoba, oglasio i Rijaset Islamske zajednice

Školegijum: Koji su to razlozi?

Šarčević: Ne sačinjava se život samo od konta u banci i *konta* u bazama podataka. Da sam jedno pet puta inteligentniji, možda bih se i dao u rizik odlaska u bolje uslove i izazove jer bi nagrada bila ulazak u udžbenike. Ovako, svjestan sam da ne mogu ništa veliko napraviti u tom smjeru pa odlučujem ostati ovdje gdje su mnogi drugi izazovi (ne naučni) veći. Kad bih imao i najmanje šanse da, ne znam, riješim Goldbachovu hipotezu ili pitanje tamne energije, ostavio bih sve u životu i uložio sebe u taj projekat, ovako biram da ostanem ovdje među ljudima na koje sam navikao, u jeziku koji mi je maternji i kulturi koju sam usvojio, i gdje je malo teže dokazati se čovjekom obzirom da stalno moramo dokazivati i ukazivati na neke stvari koje se u uređenijim društvima podrazumijevaju. Zvučat će otrcano, a ne volim otrcane fraze, ali moram reći da bi mi bilo teško napustiti ove ljude i ovaj narod koji usprkos svim teškoćama i unutrašnjim slabostima znaju ponekad učiniti nešto zbog čega ih nepopravljivo zavoliš. Vidiš, nisam književnik pa mi je teško izreći osjećaje. Uostalom, prekratak je ži-

vot za previše egzibicija. Neka me ovdje, uz nadu da mi neće prekipjeti i da će se situacija popraviti. Boriti se mora svugdje, a malo je junačkije odabrati teži put.

Školegijum: Jesu li osnovna i srednja škola u koje si išao više pomogle ili od-mogle tvom uspjehu?

Matematika je malo ispred vremena, ona ga zapravo anticipira.

Šarčević: Teško je to procijeniti. Na prvu, rekao bih da je osnovna škola više pomogla, a srednja više odmogla. Mada nemam puno konkretnih zamjerki i kad racionaliziram stvari vidim da nisu bile tako loše, srednja škola mi je proizvela neke manje naknadne traume zbog kojih sam presretan što se ne rađam dvaput pa ne moram više kročiti u nju. Specijalno, do dolaska na fakultet nisam imao priliku da se detaljnije upućujem u matematiku, što nadoknađujem i plaćam još i danas. Srednja škola je bila previše naporna, što sam zapravo do kraja shvatio tek kasnije. Zamisli, do treće godine fakulteta nisam se izliječio od nje, svako malo sam sanjao da nisam završio srednju školu, evo na primjer san koji mi se više od pet puta ponavljao: da nisam završio četvrti razred, nego sam sklopio ugovor kako ću ga završiti nakon što završim fakultet, pa me u snu hvata jeza što se moram vratiti u tu školu... Racionalni dio čovjeka dobro se izborio sa tim, usprkos svim teškoćama i lošim praksama nekih profesora, ta završio sam svaki razred od prvoga osnovne do četvrtoga gimnazije s prosjekom 5.0 i mogao bi netko reći *šta se buniš*, ali podsvijest je očito mnogo trpjela. Mislim da su u suštini i profesori i učenici žrtve jednoga poprilično nakaradnoga obrazovnog sistema, koji *robotizira* i *stresa* mlade ljude, a ne razvija njihovu kreativnost.

Školegijum: Tvoje ime vezuje se za Prometej.ba. Ti si osnivač, urednik, redakcija... Da ostavimo po strani tu neuobičajenu kombinaciju, matematike i novinarstva, zašto si tu priču pokrenuo, šta ti je ona donijela, u kojoj je trenutno fazi, kakve planove s njom imaš?

Šarčević: Prometej sam skupa s bratom i nekolicinom njegovih kolega pokrenuo u proljeće 2011. godine i on je produkt moje aktivističke crte, pogotovo iz vremena

malo ranije mladosti kad sam bio uvjeren da dobre ideje mogu radikalno promijeniti svijet. S Prometejem smo željeli stvoriti prostor na kojem će se moći otvoreno progovoriti o mnogim zemaljskim bogovima, o onima koji pod maskom nacije uništavaju ove male narode i koji pod maskom vjere ubijaju boga u ljudima. Prva verzija portala koštala nas je 380 maraka, a prvih nekoliko mjeseci uređivao sam ga kako bih se snašao, pošto je u studentskom domu gdje sam stanovao signal za internet bio loš ili ga nije bilo nika-ko. Bio sam toliko *zaljubljen* u njega da sam jednom, u sretnom trenutku kad je bilo dobre konekcije, uređujući tekstove i praveći neke preinake u dizajnu totalno izignorirao djevojku koja je došla iz druge države da me vidi. Ona mi je to oprostila, ali ja sebi još uvijek nisam. Iz te prve faze najdraži mi je jedan tekst u kojem sam se propisno ismijao s jednim lokalnim moćnikom i tranzicijskim junakom, a samoprozvanom *moralnom vertikalom*, da je tekst postao pravi hit u mojoj rodnoj Rami. Volim također istaknuti da su protiv mene, kao izdajnika, mladokomuniste i bošnjakofila, pisali tekstove na hrvatskome Poskoku, kao i da se protiv mene, kao hrvatskoga nacionaliste i islamofoba, oglasio i Rijaset Islamske zajednice.

Da se vratim na početak, ne vjerujem više da dobre ideje mogu radikalno promijeniti svijet (brat mi zimus ironično reče: *koja koincidencija: otkad je Prometej pokrenut, HDZ dobio sve izbore*), pa mi se aktivizam ogleda u obrani ljudskoga razuma od raznih fundamentalističkih napada i u obrani manjina (koje god vrste da jesu) od nasrtaja većine.

Školegijum: Na šta tačno misliš kad kažeš ljudski razum, i na kakvu odbranu? Gdje vidiš taj fundamentalizam ovdje, a gdje taj razum?

Boriti se mora svugdje, a malo je junačkije odabrati teži put.

Šarčević: Tačno mislim na stotine konkretnih stvari, a sve one spadaju u foldere religijski i nacionalni ekstremizam te partitokratski ustroj s jedne strane, i općeljudske, humanističke vrijednosti s druge. Fundamentalizma, nacionalno-vjersko-političkog je puno, razuma koji

poziva na prevladavanje i tog fundamentalizma i svih atavizama je malo.

Školegijum: Da se vratimo na Prometej...

Šarčević: Dakle, vodio sam Prometej više od četiri godine, sve do početka maja ove godine, kad je prijatelj preuzeo vodstvo i tako mi omogućio da odmorim bar od toga. Prometeju smo donijeli stotine tekstova, a on je mene doveo do toga da me većina ljudi zna više po Prometeju nego po matematici. Donio mi je i brige ponekad, rekoh maloprije i nekih neprijatnih momenata od strane onih koji su se našli uvrijeđenima ili ugroženima u svojoj moći zbog stvari koje sam pisao, ali sve se to na kraju zaboravi. S novim glavnim urednikom Prometej ide dalje, i bolje nego dosada, a planovi nisu statični nego će zavistiti od toga koliko podrške budemo imali. I finansijske, jer Prometej od početka funkcionira volonterski. Ali da bismo proširili krug ljudi, nekim autorima treba prići s *obrazom*. Želio bih da se proširi broj suradnika, ali da ti suradnici imaju neke *fajde*.

Školegijum: Kako bi opisao svoju generaciju? Šta te za nju vezuje, a po čemu misliš da se od nje izdvajaš? Je li ona određena ratom, društvenim mrežama, nacionalnim podjelama...

Šarčević: Određena je teretom prošlosti koji im je prenijet od porodice i okoline, političkom i ekonomskom situacijom u kojoj je odrastala, nestabilnošću i nesigurnošću i općenito nezdravim ambijentom. Tu su naravno i društvene mreže, sva ta čuda tehnologije, news portali... koji isisavaju zdrave životne energije, dekoncentriraju i uništavaju kreativnost. Iz

toga mentalnog i svakog drugog kaosa svatko od onih koji se uspiju izdvojiti iz dvaja se na specifičan način.

Školegijum: Šta znači izdvojiti? Zar je uopšte moguće izdvojiti se iz toga što si opisao?

Fundamentalizma, nacionalno-vjersko-političkog je puno, razumavanja koji poziva na njegovo prevladavanje je malo.

Šarčević: Izdvojiti se znači ne biti proizvođačem tog kaosa i biti što manje njegovim dionikom, sudjelovati u njemu u što je moguće manjoj mjeri. Na primjer, da nema onih koji se izdvajaju iz medijskog kaosa, imali bismo u društvu isključivo zombije koji ne ustaju od tastature i koji komentiraju svaku vijest s najklikanijih portala, a knjige bi se mogle vidjeti samo u muzeju.

Školegijum: Meni se čini da se ti s Prometejem nisi izdvojio iz medijskog haosa, nego si se u njega uključio, aktivistički. Pretpostavljam da nemaš iluziju da ćeš konkurirati medijima koji zombiraju društvo. Kome se obraćaš, i s kakvom porukom? I hoćeš li sada aktivizam putem Prometeja zamijeniti aktivizmom s katedre? Odričeš li se aktivizma ulaskom u akademsku zajednicu? Gdje nju vidiš u haosu koji si opisao?

Šarčević: Možda bi se moglo reći da je Prometej jednom nogom u tom kaosu, onim dijelom kojim komentira neke od malicioznosti nosilaca društvenog poretka, a da je drugom nogom izvan, u sferi *duha*, kroz tematiziranje općih tema, kulture, književnosti, filozofije... Jedno bez druga možda i nema smisla da ide, ali nećemo se širiti u tu temu. Takvim medijima ne može se konkurirati u kvantitativnom smislu, ali kvalitetom zasigurno može, tako da se uz Prometej i vežu mnogi kvalitetni ljudi. Ne odričem se aktivizma, nego ga privremeno stavljam u *stand by* da bih završio neke stvari koje imaju veću buduću važnost za mene, tako da ću se u aktivizam vratiti s više kredibiliteta i *autoriteta* u pozitivnoj konotaciji tog pojma. A akademska zajednica? Ako se mora izreći generalni stav, izostavljajući neke dobre iznimke, nju vidim kao jednoga od proizvođača ovoga kaosa. Kad ona doživi transformaciju, doživjet će je i ovo društvo.

Školegijum: Misliš li da je aktivizam djelotvoran ukoliko nije stranački osmišljen i podržan?

Šarčević: Može biti, ali je društvo ustrojeno tako da se neki planovi koji jesu politički, u najširem smislu riječi, ne mogu realizirati izvan jedne konkretne političke platforme. Kad smo kod toga, ne stidim se reći da sam nekoliko godina bio aktivni član jedne političke stranke (obzirom da sam bio i ostao socijalist po svome političkome uvjerenju, nije teško pogoditi koje), mada nas je ona dobrano posramila nekim svojim postupcima. Kako sam odrastao i skužio neke stvari, a i dalje ostao fino vaspitano dijete, tako sam *otkantao* stranačku politiku, pa svoju aktivističku ulogu danas vidim vanstranački i korektivno spram devijacija (ili se možda ne radi o devijacijama nego o stvarnim nakanama) i onih koji kažu da su s lijevog i onih koji kažu da su s desnog centra.

Izostavljajući neke dobre iznimke, akademsku zajednicu vidim kao jednoga od proizvođača kaosa. Kad ona doživi transformaciju, doživjet će je i ovo društvo.

Školegijum: Kad smo se dogovarali za ovaj razgovor, kao najveća smetnja iskrsavala je tvoja prezauzetost. Zašto nemaš vremena? Da se dan usljed nekog poremećaja u kretanju Zemlje produži za jednu sat, čime bi ga ispunio?

Šarčević: Od nas mladih ljudi, početnika u nauci, malo se previše očekuje. Prvo, da pošteno i odgovorno radimo svoj nastavnici posao, zatim tu dolazi dosta birokratiziranosti koja prekida i dekoncentrira a dužni smo i da tu sve ispoštujemo; onda, da dalje istražujemo i da imamo stručne i naučne radove, i na to sve da budemo *normalni* porodični ljudi. Pored toga svega, ja sam još imao i Prometej, imam još uvijek svoju dozu društvenog aktivizma, i jedan sat više u danu ne bi mi jako puno značio. Kada bi se dan produžio za šest sati, odvojio bih tri za učenje, a za ostala tri obećavam da bih jeo triput dnevno, svake sedmice išao s prijateljima na kavu, malo više brinuo o zdravlju, odgledao sve epizode Zvezdanih staza, igrao nogomet, više se družio s Krelžom i pročitao sve tekstove sa *Školegijuma* i *Peščanika*. ●

Logika okrenuta naglavačke

Znanost i tehnologija mogu pospješiti jačanje praktičnog ateizma, posebno ako se čovjek previše zanosi svojim znanjem i tehnološkim napretkom. Kada ga znanstveni uspjesi ponesu do te mjere da zaboravi na svoja etička i moralna načela, toliko da mu Bog više ne treba, on se počinje ponašati kao ateist. (S Kristom u život, vjeronaučni udžbenik za 8. razred osnovne škole)

1. Povezati znanost sa tehnologijom trik je kojim se nauka svodi na tehnologiju, a tehnologija na nehumanost.
2. Umetati u tvrdnju izraze poput *moгу*, posebno ako, *previše*, do te mjere trik je zaključivanja na logički nekorektnim iskazima.
3. Po istoj *logici*: Kad autore vjeroučbenika ponesu politički uspjesi do te mjere da zaborave na etička i moralna načela, toliko da im logika više ne treba, oni se počinju ponašati kao klevetnici.

Praksa pozitivna

Crtajmo prošlost

Nastavnica Smilja Mrđa iz dobrinjske Osnovne škole *Osman Nuri Hadžić* već četvrtu godinu s učenicima historiju obrađuje kroz strip.

Osman Zukić

Ja sam sve dobre ideje dobila od djece

Niti znam crtati strip niti sam nešto specijalno čitala strip. Ja sam sve dobre ideje dobila od djece. Tako i ovu. Najprije sam primijetila da djeca čitaju strip ispod klupe, i onda sam jedne prilike, prije četiri godine, imala najmanje četvero-petero djece koja bi na svom testu ili kontrolnom radu uvijek nacrtala odgovore. Meni je to bio dovoljan znak koliko je djeci crtež kao forma izražavanja blizak i važan. Mene je to jako dojmilo, jer volim da istražujem, ispitujem, i dajem djeci da rade po onoj metodi koja im najviše odgovara – da li da pjevaju, repaju, crtaju... Meni je najbitnije da djeca razumiju gradivo.

Profesor Historea

Riješila sam da u školi osnujem Strip školu, i da strip koji je inače bio ispod klupe vratimo na klupu. S obzirom da sam nastavnica historije, tako mi je proo palo na pamet da crtamo lekcije iz historije. Osmislili smo našeg lika – profesor Historea – koji se pojavljuje u svakoj epizodi i na svakom crtežu.

Naš profesor Historea ima vremensku mašinu... U jednoj epizodi on putuje da vidi dinosauruse i kad mu se mašina pokvari, spusti se u Jajce, u trenutku kad se priprema bitka sa Osmanlijama. A da bismo to nacrtali, moramo učiti o činjenicama i razumijevati ih. Kasnije smo se odvažili i počeli raditi i Bosnu u austrougarskom periodu, i uskoro ćemo i taj strip završiti.

Pomoć roditelja

Prvi problem s kojim sa se susrela odnosio se na to kako da tu djecu naučim da crtaju. Jer sam prvi čas dobila svakojake crteže. Tako se jedna učenica, koja je odlično crtala, rekla da njen tata odlično crta... I onda je on došao i počeo ih učiti crtanju.

Dvije godine za osmanski period

Bosna u osmanskom periodu bio je naš prvi veliki projekat i bile su nam potrebne dvije godine da ga kompletiramo. Sada imamo strip na tu temu i unutra su obrađene sve lekcije iz udžbenika. To izgleda jako dobro i ponosni smo. Onda sam na nekim međunarodnim konferencijama govorila o nastavi historije kroz strip, gdje su moje kolege bile izuzetno raspoložene za suradnju.

Do činjenica iza politike

Strip je idealan i kada treba obraditi i neke kontroverzne teme. Pošto je istorija sva kontroverzna i mnogo je politike u njoj, ja sam željela da nađem način da to političko ignorišem, a posvetim se razumijevanju činjenica. Zato mi je i trebao strip, jer sam kroz strip to političko učinila komičnim a činjenice istakla u prvi plan. Ako imamo u stripu situaciju da se Kralj Tvrtko koji nosi krunu pita da li da ide u Mile ili Visoko, onda je to već smiješno i besmislenim se čini ta politička rasprava gdje je krunisan Tvrtko.

Jako bi bilo dobro kada bi se neko sjetio da noviju istoriju Bosne napiše u stripu. Dnevnik Ane Frank i Potraga su stripovi koji su jako dobro obradili holokaust.

Djeca su aktuelni udžbenici neprijatelji

Nije dobro da imamo samo jedan udžbenik. To je situacija koja nije normalna. Moramo imati priliku da odlučimo, kako nastavnici tako i učenici. Dokazalo se da imamo udžbenike koji nisu dobri, ali mi smo primorani da ih koristimo. Ali su i takvi loši mnogo bolji od onih koje smo imali ranije. Ako negdje postoji napredak, onda je to definitivno u udžbenicima istorije. To je vjerovatno posljedica činjenice da je istorija bila tako dugo pod lupom svih neoladnih i međunarodnih organizacija.

Radila sam eksperiment. Jednoj grupi dam strip a drugoj udžbenike. Rezultati su neuporedivi. Nema učenika u grupi od njih sedam a da im strip nije prihvatljiva forma.

Strip je idealna forma i za rad s učenicima s posebnim potrebama, jer je zabavan, zanimljivo i razumljivo. Radeći kroz strip, učenici imaju bolju konekciju sa gradivoom i mnogo intenzivnije učestvuju u razgovoru o određenim sadržajima. Djeca su udžbenici strašni, koliko god oni bili dobri, kvalitetni, šareni, djeca su neprijatelj. Djeca više vole raditi sve na neki drugi način. Sa druge strane, strip je forma koja ima manje teksta, više slika, manje činjenica više priče, a sve je ispričano kroz neke šaljive situacije.

Izazov dosadi

Strip je idealan jer oslikava likove. Jer ako radimo sadržaj koji se odnosi na osmanski period, onda mi kroz crtež pokažemo nošnju, oruđe, novac, arhitekturu... A ujedno smo u korelaciji sa drugim predmetima, geografijom, likovnim, književnošću... Djecu je jako teško zainteresirati, ali vjerujem da strip tu može mnogo ponuditi, čak i tableti imaju aplikacije za crtanje i razvijanje stripa.

Napisala sam nekoliko udžbenika i čekam konkurse na koje ću se prijaviti. Napisala sam udžbenik Društvo za peti razred... Taj predmet je jedan od najgore planiranih udžbenika u našem školstvu. Uz taj udžbenik sam pripremila i strip kako bi sadržaj bio prihvatljiviji. Naprosto mi je jako važno da učenici dobro prihvate taj predmet jer će onda dobro prihvatiti i historiju. Ako bismo napravili udžbenik u stripu, ili strip kao dodatak udžbeniku, to bi bio veliki iskorak. ●

Fotografija

Lijevo: Nastavnica historije Smilja Mrđa, u svom kabinetu, Sarajevo, maj 2015.

Gore: Strip na temu praiistorijskih razdoblja Zemlje

13 JE NESR

- 1) Postoji zbog sebe same
- 2) Ne propituje niti mijenja skolaranje
- 3) POTCIJENJUJE DJEČIA ZNANJA I SPOSOT
- 4) Ne mjeri i banalizira znanje.
- 5) Inicijativa od nastavnika.
- 6) ~~Jaco~~ je zakonski obavezna, ne polažu
- 7) Mnogi prosvjetari provode maturu, malo m
- 8) Testovi sadrže samo reproduktiv

ETAN BROJ

ZNOSTI

je dvi

ih propituje radke
svaki pitanja

9. Nedosljedno se provodi,
puna je improvizacija
nepreciznosti

10) Ne analizira se, ne unapreduje
mikoga i mišta

11) Ne postavlja pitanja odgovornosti

12) SKUPA JE

13) Ne razumiju one koji
rade, nego rade one
koje ne rade

Zašto je eksterna matura promašaj? Školegijum je o tome više puta pisao, a argumenti su kao i obično naišli na ćutanje odgovornih. Ćutanje u njihovom slučaju ne znači odobravanje, nego nesposobnost. Nesposobnost da se uči na greškama, nesposobnost da se čuje kritika, nesposobnost da se prevlada konformizam, nesposobnost da se vodi odgovorna obrazovna politika, nesposobnost da se učmalost zamijeni vizijom pravednijeg obrazovanja.

Sekcija za tugu

Kad umre mama u razredu

Iako velika i od suštinske važnosti, ljudska podrška đacima koji ostanu bez jednog roditelja tokom trajanja školske godine nije dovoljna. Čak ni za tu izuzetnu situaciju (izuzetnu po intenzitetu a ne po rijetkosti) škola kao stručna i državna institucija nije spremna.

Lamija Begagić

Ključna riječ: Tuga (ili žalost) – primarna emocija koja se javlja kao reakcija na gubitak nečeg dragocjenog, važnog, čemu pojedinac pridaje poseban značaj. Prema psihoanalizi, žalost je normalan odgovor na gubitak voljenog objekta. Za tugu je karakteristično bolno neraspoloženje, prolazni prekid interesovanja za spoljašnji svijet, gubitak sposobnosti za ljubav, bezvoljnost. Na planu ponašanja, žalost se manifestuje u usporenom hodu, odsustvu gestikulacije, tihom i monotonom govoru, izbjegavanju kontakata i sl.

Fotografija
Lijevo: Iz porodičnog albuma autorice

Njima hvala. Hvala im na ponudama i što misle, ali ja sad ne mogu. Šta ću ja kad mene kćerka nazove i plače da joj se zaglavio prst u lenijaru, kad srednjem upadne ključ u slivnik, kad najstariji zove da mala ne želi u školu jer joj jako lupa srce. Koji bi poslodavac to mene trpio? – tako o inicijativi roditelja iz kćerkinog razreda da mu se nađe posao u jednom trgovačkom lancu govori naš sagovornik, samohrani otac troje djece. U februaru ove godine, tek nekoliko dana po povratku sa zimskog raspusta, njegova supruga ispratila je u školu srednje dijete i spremala se da, nakon ručka, ode po najmlađe. Osjetila je jak pritisak u grudima kakav ju je probudio i noć prije, sjela i čekala da prođe, kao što je prošao i prethodni. Nakon nekoliko minuta, preminula je od snažnog srčanog udara. Kada je hitna pomoć stigla, bilo je već kasno. Imala je 41 godinu, a iza nje su ostala dva sina (11 i 9) i kćerka (7), sve troje učenici jedne sarajevske osnovne škole. Život je na trenutak stao. Nakon početnog šoka, ovu porodicu zapljusnuo je val empatije i solidarnosti. Svako je htio pomoći. Otac je u tom trenutku bio nezaposlen, sa povremenim angažmanima u štamparskoj industriji, na drugom kraju grada.

Mogao sam se pozdraviti s time. Troje djece u tri smjene. Dok ja odem do kancelarije, trebam promijeniti dva javna prijevoza i voziti se

četrdesetak minuta kad nema gužve. Ko da s malom uradi zadaću i dočeka srednjeg iz prve smjene? I što je najgore, kako kad dođu iz škole, da uđu u prazan stan, u tišinu? Odlučio sam prestati raditi sve, samo biti tu.

Bio je tu, tu gdje je i danas kada se školska godina bliži kraju.

Sa krajem škole, dolaze nove brige. Kako će izgledati dani djece kada obaveza bude manje, a dnevni raspored labaviji i fleksibilniji? Šta kada dođe ljeto i vrijeme za prvo ljetovanje bez mame? Čime popuniti duge ljetne dane i noći i ne dati mislima da pobjegnu?

Noći su najgore. Ne prođe ni deset minuta kako spava, a srednji zbaci svu posteljinu sa kreveta, toliko se vrti. I ostalo dvoje. To je vrijeme kad se otpuste sve kočnice. Bude se u goljoj vodi, a ja nit smijem da im šta kažem, nit da pitam šta su sanjali, jer bogzna šta će mi ispričati. Čekam da progovore sami, ali sve troje uglavnom još uvijek šute.

Žongliranje sa tri noža

Da li je razgovor sa djecom osnovnoškolskog uzrasta o smrti u porodici zaista, kako naš sagovornik kaže, žongliranje sa tri noža i u kojoj mjeri dio odgovornosti treba preuzeti škola ili šira društvena zajednica?

U razgovoru sa dječijim psihologom saznali smo da ne postoje adekvatne psihoterapije kod nas kada je u pitanju tugovanje, ni za djecu, a tako ni za odrasle, te da se sve svodi na pojedinačnu empatiju članova zajednice.

Kada su se djeca iz naše priče, nakon kratkog odsustva iz škole, vratila u redovnu nastavu, njihov otac otišao je na razgovor kod direktora škole i zamolio ga da djeci ne čine medvjedu uslugu popuštajući im, poklanjajući im ocjene i oslobađajući ih redovnih školskih obaveza. Direktor je slijegao ramenima i unaprijed se pred roditeljem ogradio, govoreći da je to *ljudski momenat* u svakom čovjeku i da ne može svojim uposlenicama i uposlenicima narediti da rade *protiv svoje savjesti*.

Osjećaj za dobro i ljudska potreba da pomogne slabijem i ugroženom jeste pokretač svega, no, školsku smo pedagogicu upitali poznaje li godišnji plan rada pedagoga teme, razgovore ili radionice koje se dotiču tugovanja, bolesti ili smrti u porodici.

U engleskom jeziku za jednog roditelja koji odgaja djecu bez partnera kaže se *sam* (single) – sam otac ili sama majka. U našem za isto postoji izraz *samohran/a*. Ovaj je drugi ekspresivniji, ali lojalan stereotipu o roditelju – hranitelju. Roditeljstvo je ipak mnogo više od te gotovo pa biološke funkcije. Je li nužno ostati sam/a da bi se to otkrilo?

Program, naravno, nalaže individualni rad sa djecom, po potrebi, kada do neke krizne situacije dođe. Nažalost, posla je mnogo, a većinom se radi o administrativnim poslovima koji iziskuju mnogo vremena, a ono malo što ga ostane za rad sa djecom, utrošim na razgovore sa onima koji su se potukli, vrijeđali, donijeli čekić u školu ili na neki drugi način kršili školski red.

Kada je moja supruga preminula, ja sam satima lutao gradom pokušavajući da smislim kako ću saopštiti djeci da više nemaju mamu.

Pedagogica naglašava da sa djecom iz naše priče nije razgovarala, jer je otac odbio takav vid stručne pomoći.

Ne može se to tako. Znače ono istraživanje koje je pokazalo da 90 posto ispitanika ima viši tlak kad im ga mjeri osoba u bijelom mantilu, nego osoba u civilu? Ne možete izdvojiti dijete iz razreda i pozvati ga u neku kancelariju, da s nekim razgovara jedan na jedan. Djeca to odmah shvate kao kaznu, kao da su nešto zgriješila. Ovdje će mnogi reći da ja ne dam da mi se pomogne, ali ja samo ne želim da su moja djeca obilježena svojom tragedijom i izdvojena od ostalih. Pomoć koja mi se nudi prosto nije adekvatna, a ko će sad zaštititi moju djecu, ako neću ja?

Na naše pitanje da li postoji drugi način da se djeci priđe i pokuša sa njima razgovarati, a da se pritom ne osjećaju stigmatizirano, pedagogica nije odgovorila prijedlogom. Pohvalila je učiteljice i njihov hod po žici, jer su one sa tom djecom cijeli radni dan i velika je odgovornost na njima. One su u svom odjeljenju i pedagogice, i psihologinje, i mame. U razrednoj nastavi su odjeljenja kao porodice. Učiteljice navedene djece, sigurna je pedagogica, čine sve da djeca nijednog trena ne osjete da se razlikuju od ostalih.

Sve se radi u hodu. Došao je Osmi mart pa je učiteljica odlučila, pripremajući čas, da se neće praviti čestitke za mame, već za najbolje prijateljice, da bi zaštitila učenicu koja je mamu izgubila. Mi moramo biti upoznati sa svim situacijama u porodici koje odstupaju od standarda. Nedavno smo na upisu proavića imali dječaka koji je sa devet mjeseci ostao bez majke. O takvim se slučajevima učitelji i učiteljice odmah obavijeste.

Pomoć izvan bijelih zidova kancelarije
Otac nema prigovora na učiteljice i razrednicu svoje djece. Zahvalan je i roditeljima koji su se organizovali, pa skupljali pomoć.

Zasad mu je važno da preživi ljeto, kaže, da bi volio da školska godina nikad ne prestaje. Plaši se, ne krije to, dana koji dolaze. I dalje vjeruje da treba stručnu pomoć, kako sam, tako i djeca.

Zar su moja djeca stvarno jedina u gradu kojima se to desilo? Kako sreće da jesu.

Ja znam da sam ja samo otac. I sada, eto, njihov jedini roditelj. Nisam psiholog, nisam terapeut. Kada je moja supruga preminula, ja sam satima lutao gradom pokušavajući da smislim kako ću saopštiti djeci da više nemaju mamu. U svom očaju, ušao sam u ordinaciju jedne psihologice i potpuno je zbunio svojim pitanjem. Ušao sam po pomoć, tako, sa ulice. Išao sam i u Dom zdravlja po pomoć, da pitam za to što im se dešava noću, kako da im olakšam. Kod nas ljudi nisu navikli da traže psihološku pomoć, zato je tolika stigma, zato se djeca plaše poziva u kancelariju školskog pedagoga. Ja stvarno vjerujem da ima načina, ali nisam siguran da drugi to vide. Svi idu na neku sekciju, neku vannastavnu aktivnost, učiteljice to potiču. Sve troje djece uključeno je u rad nekih sekcija. Zar ne bi mogao psiholog, pedagogica, neko, doći na sekciju, drugačije je kad se priča sa njih troje-četvero, nego sa cijelim razredom, a opet dijete nije izdvojeno? I zar se ne mogu pozvati roditelji sa istim iskustvom, napraviti neke grupe podrške u školi, općini, Centru za socijalni rad... Znače, kao one u američkim filmovima? Zar su moja djeca stvarno jedina u gradu kojima se to desilo? Kako sreće da jesu.

U vrijeme u kojem postoje projekti, workshopovi, igraonice i radionice za sve i svakog, djeluje zaista nevjerojatno da uz stalne priče o međuvršnjačkom nasilju, toleranciji prema drugim i drugačijim, u pedagoške planove i programe ne možemo ubaciti i priču o tugovanju, toj emociji sa kojom se, ni mnogo stariji od jedanaest, devet i sedam, teško znaju nositi. ●

Fotografija
Desno: Izlog na buvljaku Otoka, Sarajevo, mart 2015.
Str. 46 i 47: Ljetno kino Gorazde, septembar 2014.

Slika

A collection of various work gloves hanging in a workshop. The gloves are in different colors: orange, black, blue, and white. Some are made of a textured material, while others are smoother. They are hanging from a rack or a chain, and some have the word 'SIZE' printed on them. The background shows a workshop environment with tools and equipment.

Odrekni se mašte.

Školuj se za rad.

Prespavaš li život

Prevarićeš glad.

Pripremila: Merima Dervišić

Prestanite govoriti *Ne ide mi matematika!*

Rhett Allain, profesor fizike na Univerzitetu Southeastern Louisiana, za magazin Wired piše o problemu sa kojim su se suočili/e njegovi/e studenti/ce – budući učitelji i buduće učiteljice u osnovnoj školi. Kada im je zadao manje-više jednostavan problem za čije je rješenje bilo potrebno računanje (sile) – mnogi su se obeshrabrili, navodeći kao razlog to da im matematika *nikad nije išla*. U prilično zabavnom članku, profesor Allain objašnjava zašto nikada ne bismo trebali pomisliti da nam matematika ne ide: Ljudsko si biće? Onda si i neko kome ide matematika. Matematika ide svim ljudima, i ne samo matematika, nego i umjetnost i muzika, pravljenje stvari ili smijanje. Ili plakanje. Profesor Allain smatra kako je bavljenje i razmišljanje o matematici zajednička crta svih ljudi, te kako je biti učitelj/ica i imati suprotan stav jako loše po naše učenike/ce, kojima ćemo vjerovatno prenijeti takvo razmišljanje. Njegov je stav da djeca svih uzrasta, bez obzira na dob, treba da rade matematiku u školi, na isti način na koji treba da

rade umjetnost, književnost, historiju, muziku ili fiziku i hemiju. Jako zagovara i to da svako dijete treba da uči da programira, a učitelje/ice koji/e zaziru od ovih aktivnosti upućuje na neke veoma korisne i uspješne programe za početnike/ce.

Kako razgovor o rodu i moći utječe na seksualno obrazovanje u školama

Ukoliko se u seksualno obrazovanje uključi razgovor o rodu i moći, smanjuje se opasnost od trudnoće i seksualno prenosivih bolesti za 80 %. To je zaključak nekoliko savremenih studija, koje pokazuju, između ostalog, da žene koje tvrde da u vezi imaju manju moć nego njihov partner bilježe veću stopu zaraženost HIV virusom, kao i drugim seksualno prenosivim bolestima; mladići koji se vode tradicionalnim principima mužskosti rijetko ili nikako ne koriste kondom kao zaštitu. Drugim riječima, seksualno obrazovanje previše je fokusirano na zdravlje, a premalo na uticaj sredine i odgoja. A bez svijesti o tome, puko poznavanje činjenica nije dovoljno, izbori su često, i očito, pogrešni.

Američka republikanska stranka nastavlja rat protiv nauke

Na izborima prošle godine najčešći odgovor koji su pripadnici/e Republikanske stranke davali na pitanje u vezi sa klimatskim promjenama bio je *Nisam naučnik/ca*. Odgovor koji je bio dovoljan da osvoje većinu u oba doma Kongresa danas znači ne samo da neće podržavati razvoj nauke, nego da republikanci počinju rat protiv nje: ovih su dana usvojili odluku da NASA-in budžet za istraživanje geoznanosti umanje za tri stotine miliona dolara. Ovo znači da neće biti dovoljno novca za istraživanje klimatskih promjena i da nećemo imati pristup ključnim informacijama koje mogu biti od velike koristi u njihovom razumijevanju, te da napredak koji je postignut u posljednjih nekoliko generacija može biti totalno poništen. Bitno je napomenuti da ovakvom politikom Republikanska stranka nastoji poduprijeti svoju ideološku agendu i negirati da veliki proizvođači (fosilnih goriva, naprimjer), kao i mnoge druge ljudske aktivnosti, mijenjaju klimu planete na kojoj živimo.

Efikasni načini za učenje i pamćenje

Šta je najbolja tehnika pamćenja, bilo da ste student/ica koji/a pokušava memorizirati što više gradiva pred ispit, ili turist/ica koji/a pokušava naučiti osnovne fraze na francuskom? To je pitanje postavio University koledž u Londonu. Odgovor je da se ne treba fokusirati na jednu jedinu tehniku – uspjeh leži u kombiniranju nekoliko strategija kao što su: prihvatiti ono što ne znate: pogriješiti prilikom prvog pokušaja znači bolje naučiti za naredni; pratiti tok svoje memorije: ne trošiti previše vremena na pamćenje, praviti male pauze kako umor ne bi blokirao našu urođenu sposobnost učenja; zamišljati učenje kao švedski stol, a ne kao obrok sa menija: učenje treba da bude raznolika kombinacija tema i vještina, svakoj od njih treba posvetiti određen dio vremena; pričati priče: ukoliko, recimo, učite nove riječi, smislite priču u kojoj ćete ih upotrijebiti. Ukoliko posjetite BBC-jevu stranicu, možete testirati ove tehnike putem prve verzije Memrise aplikacije za učenje i pamćenje.

Učiti se kretati, kretati se da bismo učili: za šta služi fizičko vaspitanje

U vremenu kada mjere štednje utiču ponajviše na predmete kao što je fizičko obrazovanje, umjetnost ili muzičko, Gregory Myer, direktor Centra za istraživanje sportske medicine i profesor na Američkom koledžu sportske medicine, smatra da je uvođenje aktivnosti kao što su pisanje ili matematika na časovima fizičkog donekle opravdano, ali da bi bilo mnogo jednostavnije uvesti fizičku aktivnost na druge časove, jer ona poboljšava koncentraciju. On drži da se današnja politika kreiranja plana i programa za fizičko vaspitanje u školama previše oslanja na iskustvo odraslih (nijedno dijete, kaže on, neće od roditelja tražiti

dozvolu da izađe van i trči tri kilometra), te da bismo trebali časove kreirati u naizmjeničnim intervalima koji će djeci dati dovoljno prilike za aktivnost i koji će u isto vrijeme biti zabavni. Myerom tvrdi da se u dječijim životima, u periodu između 5. i 7. godine dešava jedna vrsta prekretnice: u toj dobi djeca postaju svjesna načina na koji se kreću, odnosno, počinju se porediti sa vršnjacima i vršnjakinjama. Ona djeca koja imaju razvijenije motoričke vještine nastavljaju biti aktivna i često postaju sportisti i sportistkinje, dok ona koja imaju manje razvijene motoričke sposobnosti postaju svjesna toga i ne žele se osramotiti pred svojim vršnjacima i vršnjakinjama, pa se i prestaju baviti fizičkim aktivnostima. Zbog toga je, ukoliko ste roditelj, bitno da insistirate da vaše dijete dio slobodnog vremena provede aktivno.

Škole gdje su đaci domari/ke

Portal npr.org donosi priču o nekoliko škola u kojima se đaci brinu o čistoći. Jedna od njih je škola Armadillo Technical Institute, gdje đaci od 6. do 12. razreda jednom ili dva puta sedmično u grupama čiste određenu školu. Aktivnosti traju pola sata i uvijek nakon pauze za ručak, a zadaci se rotiraju, tako da niko ne mora sve vrijeme raditi jedno te isto. Kim De Costa, direktorica škole, smatra da je ovo odličan način da se djeca nauče odgovornosti prema

okruženju. Za teže zadatke tu je i osoblje koje se brine o održavanju škole. Đaci koji rade većinu posla školu doživljavaju kao nešto svoje, kontroliraju jedni druge i niko ne zaostaje u izvršavanju svoje dužnosti. Autor teksta podsjeća da je u Japanu praksa čišćenja škole nešto najnormalnije, upravo jer škola ne služi tek za učenje iz knjiga, nego i učenje o tome kako postati član(ic)om društva, kao i odgovornosti za naša sopstvena djela. Roditelji ovih škola uglavnom podržavaju ovu praksu jer žele kod djece razviti navike koje će primjenjivati i kod kuće.

50 odličnih učitelja/ca

Romualdo Vazquez Peñi jedan je od 50 najboljih profesora u izboru Npr-portala. On je već 27 godina lider izviđača u oblasti South Central u Los Angelesu, a radi sa dječacima koji su većinom iz siromašnih porodica, često sa samo jednim roditeljem i koji vrlo često ilegalno borave u SAD-u. Ovakvi uslovi života najčešće rezultiraju time da se ovi dječaci vrlo rano pridruže nekoj od bandi. Romy, međutim, posao vođe izviđača uzima jako ozbiljno i putuje 90 kilometara kako bi organizirao aktivnosti i provodio vrijeme sa ovim dječacima. Kakav je Romy učitelj? Njegovi učenici kažu da je nemilosrdan, da im nikada ne dopušta da odustanu, ponaša se kao njihov otac a i konstantno je u kontaktu sa njihovim roditeljima. Na raspolaganju im je 24 sata dnevno i jedno od pravila grupe je da ga moraju pozvati ukoliko se nađu u nevolji. Njihove aktivnosti uključuju planinarenje, pecanje ili pješaćenje, a ukoliko neki od momaka nema dovoljno novca za neku od aktivnosti, Romy se pobrine da se taj novac skupi. Znam da moji izviđači mogu biti uspješni u bilo čemu što odluče raditi. To i očekujem od njih, kaže Romy. ●

CLICK & SCROLL

skolegijum.ba

O čemu smo pisali ovog proljeća. Pratite nas *online*.

Obrazovna politika

Kud svi Turci...

(Amer Tikveša)

Niko, međutim, u tom ne vidi ništa problematično. Ili vidi, ali ne reaguje. Izuzetak koji potvrđuje pravilo je Nermin Biše koji je na svom Facebook profilu kritikovao odvođenje djece. Napisao je, između ostalog, i ovo, što uz njegovu dozvolu prenosimo: Nemam potrebu nikome dodatno objašnjavati svoje mišljenje jer se slučaj dotakao i mene, roditelja dječaka koji je bio jedan u moru dječice od 10 do 13 godina u četvrtak u Zenici. Odveden je pod obavezom provođenja nastavnog plana i programa, a ustvari odveden je u PREVARU, ZABLUDU i OPASNOST, bez mogućnosti da meni kao roditelju bude predložen razlog odlaska na taj skup SRAMOTE u srcu Bosne. Odveden je da bude MOBILISAN i da mu bude NAREĐENO kada će i kako mahati zastavom Turske. Šta uraditi? Šta poduzeti? Od koga tražiti odgovornost za zloupotrebljavanje rođenog djeteta? Kojem sistemu? Kojoj instituciji? Ko će reagovati i kako će reagovati?

Obrazovna politika

Nasilje kao mjera štednje

(Nenad Veličković)

(...) Prevedeno u razumljiv jezik, racionalizacijom se planira povećanje broja djece u odjeljenjima. Tako će se smanjiti broj potrebnih učionica, koje će se onda valjda moći iznajmljivati (otkupljivačima papira?). Nastavnici će raditi više, za isti ili manji novac, sretni što ga uopšte dobijaju, što nisu i sami završili na listi za odstrel. Hoće li i policijske stanice biti finansirane na isti način: prema broju privedenih? Je li količina mjerilo kvaliteta, u poslovima od javnog interesa? Hoće li i ljekari biti plaćeni prema broju pacijenata? Po formuli: kraći pregledi, više pacijenata, veća plata?

Jesmo li zaista glasali za ljude koji ovako otvoreno i bešćutno računaju na biologiju kao na rješenje ekonomskih problema? Je li baš tako rečeno na izborima – da budućnost prosvjete zavisi od brzine starenja prosvjetnih radnika?

Nastavnička pitanja

Crtice o riječima / 2. Kolonija

(Srđan Arkoš i Enes Kurtović)

(...) Svako svođenje složenog na jednostavno, višeznačnog na jednoznačno, ma koliko zbog ograničenog prostora i vremena bilo nužno, do-
vodi u pitanje svoj razlog postojanja, smisao. Mravi žive u kolonijama – kažemo, i: mnoge vrste gljiva žive u kolonijama – kažemo, i pčele i... i radnici su nekad živjeli u kolonijama zva-
nim radničke kolonije i... Svedemo li značenja riječi kolonija samo na ono iz navedenog objaš-
njenja, valja nam zaključiti da mravi i neke glji-
ve i pčele i ... žive u naseobinama nakon koloni-
jalnih otkrića. Gdje li su i kako prije kolonijalnih otkrića živjeli?

Nova čitanja

Najekstremnija putovanja do škole

(Prev. Merima Dervišić)

(...) Prema UNESCO izvještaju iz 2013. godine, 57 miliona djece ne ide u školu, što predstavlja 11% ukupnog broja djece na svijetu čija dob od-
govara periodu osnovne škole. Skoro četvrtina te djece je pohađala školu i odustala u međuvre-
menu. Jedan od razloga je predug, prekompli-
kovan i često opasan put do škole (među dru-
gim razlozima je i taj što je u njihovim domaćin-
stvima potreban i njihov doprinos). Najveći pro-
blem je taj što putevi koji vode do škole često bi-
vaju poplavljeni, zbog čega postaju opasni i ne-
prohodni. Nažalost, zbog toga sve više djece
odlučuje prestati sa školovanjem. U ovom član-
ku vam predstavljamo najekstremnija putova-
nja do škole na svijetu. (...)

Obrazovna politika

Dan bijelih traka: Budućnost bez prošlosti

(Enes Kurtović)

(...) Istovremeno, nekoj drugoj prijedorskoj dje-
ci školskog uzrasta, njihovi roditelji, prijatelji,
Facebook, pop, gradonačelnik ili neka pročita-
na knjiga, daće objašnjenje zašto neko šeta sa bi-
jelom trakom, a neko ne. Iako se djeca školuju
u istim školama, priče koje donose u školu dija-
metralno su različite. Škola se po pitanju do-
gađaja iz nedavnog rata ne izjašnjava ni gotovo
dvadeset godina nakon njegovog, nazovimo to,
završetka. U udžbenicima istorije/historije/po-
vijesti koje sada djeca nose u svojim torbama još
uvijek se pričaju tri različite priče, napisane po
ključu etnonacionalnih političkih interesa, a iz
pera domaćih ministarstava obrazovanja. Dalje
od ovog domaća pamet nije mogla. (...)

Dnevnici iz prosvjete

Stažu moć, trudu bananica

(...) Veliki odmor. Uzimam užinu koja je jutros
bila topla. Hljev je hladan, ali osjećam njegovu
toplino. U zbornici me ispituju o oglednom
času, jedni potvrđuju dolazak, drugi jedva čeka-
ju šesti čas, treći se smješkuju. Jedna iz skupine
trećih govori:

– Kako ćeš ti ispuhati za koju godinu...

Intonacija njene rečenice je zajedljiva. (To ne po-
stoji u jeziku, ali ova nedovršena rečenica je po
značenju užasna, a po smislu zla.) Šta će tek reći
nakon časa? Izašla sam vani ranije kako je ne bih
slušala. (...)

Ono si šta jedeš

Kad špagete procvjetaju

Koliko je važno znanje o proizvodnji hrane?

Enes Kurtović

Ključna riječ: Rajčica ili paradajz (*Solanum lycopersicum* L.) – jednogodišnja povrtna biljka koja je bliži srodnik krumpiru, jer pripada porodici pomoćnica (*Solanaceae*). Naziva se još pomidor, paradajz, paradižnik, zlatna jabuka, tomat, jabučica. Rajčica se tradicionalno svrstava u povrće, no iz perspektive botaničara smatra se voćem.

U emisiji *Panorama* britanske državne televizije BBC, 1. aprila 1957. godine emitovan je prilog o berbi špageta na jugu Švajcarske. U prilogu je pojašnjeno kako su blaga zima i istrebljenje *špagetinog žiška* povoljno uticali na rast drveća na kojem rastu špagete, te da su ujednačenost dužine špageta i njihov kvalitet ove godine natprosječni. Naravno, radilo se o prvoaprilskoj šali, koju je trebalo naknadno objašnjavati hiljadama ljudi koji su zvali BBC tražeći informacije gdje mogu nabaviti sadnice *špagetinog drveta* i tražeći uputstva kako da zasade svoje špagete.

Krava daje čokoladu

Fascinira neznanje o onome što svakodnevno jedemo i od čega nam zavisi go-

lo preživljavanje. Moderan način života je između prirode, koja daje hranu, i čovjeka, kao njenog konzumenta, postavio police supermarketa. Ubrzano tempo ne ostavlja nam vremena da pogledamo iza tih polica, da pogledamo kako je proizvedena hrana koju kupujemo i koju jedemo. Dovoljno je da pratimo reklame i da vjerujemo deklaracijama. Ako su u ratu sarajevska djeca govorila da mlijeko daju Merhamet i Crveni križ, danas im mlijeko daju Konzum i Bingo. U ovoj priči krave su lila boje i daju čokoladu. Domaća proizvodnja hrane je sitna, neorganizovana, nekonkurentna. Zato jedemo šljive iz Čilea, krastavce iz Turske, jabuke iz Slovenije i Poljske.

U petom razredu, u okviru predmeta Priroda postoje teme: Značaj biljaka za čovjeka, Divlje i gajene biljke, Uzgoj i zaštita životinja. Iz naslova se vidi da se radi o uopštenim informacijama, koje bi djecu trebale naučiti npr. razlikovanje divljih od gajenih biljaka, opisivanje izgleda i upotrebe biljaka od strane ljudi (Priroda, NPP za 5. razred, Kanton Sarajevo).

Gdje je nestao paradajz?

Stariji među nama još uvijek pamte vremena kada je paradajz bio sezonsko povrće, koje smo mogli kupiti od sredine juna (rani makedonski) do početka kraja septembra (iz domaćih bašti). Paradajz je bio mekan i brzo se kvario na ljetnim vrućinama, tako da je na pijačnim štandovima mogao biti tek dan ili dva. Paradajz iz tog vremena imao je okus kakav naša nepca danas rijetko kad mogu osjetiti. Sad paradajz možemo kupiti tokom cijele godine, uz blago variranje cijene, ali uz konstantno odsustvo dobrog okusa. Novi hibridi paradajza daju plodove koji odgovaraju interesima trgovine: imaju dobru otpornost na transport, privlačan vanjski izgled i dug životni vijek na policama supermarketa. To su karakteristike koje interesuju trgovca i kojima se proizvođač morao prikloniti kako bi prodao svoj proizvod. Kupac mora da jede, mora da kupi hranu, mora da izabere od onog što je ponuđeno. A trgovina određuje ponudu i tu se priča zavrti u krug. Pravi okus paradajza i drugog voća i povrća ostaje samo u sjećanju starih generacija. Nove generacije znaju samo za okus supermarketke ponude.

Kako raste kikiriki?

Koliko nove generacije uopšte znaju o proizvodnji voća i povrća, koji svakodnevno sreću na svom tanjiru? Da li nam djeca znaju vezu između čipsa i krompira? Da li bi nas iznenadilo da otkrijemo kako nam djeca, odrasla i školovana u urbanim sredinama, žive u ubjeđenju da paradajz raste na drvetu? Zašto bi se podrazmijevalo da djeca znaju kako izgleda biljka paradajza samo zato što redovno jedu njegov plod? Da li je kuskus žitarica ili vrsta tjestenine? Da li znate da je plod kikirikija ustvari mahuna, koja se nakon cvjetanja i oprašivanja formira nad zemljom, a da poslije padne na zemlju i proizvođači na njih nagrnu zemlju tako da mahuna dozrije pod zemljom? Da li znate da sami možete proizvesti svoj kikiriki u BiH? Niste o tome učili u školi?

Udžbeničko znanje

U nižim razredima, u okviru predmeta Moja okolina postoje sadržaji o voću i po-

vrću i o proizvodnji hrane, sa ilustracijama najvažnijih vrsta. Tako bi učenici trećih razreda nakon teme *Značaj biljaka u ishrani ljudi* trebali biti osposobljeni za *jednostavnije radove u vrtu, voćnjaku i na njivi i da samostalno ili u saradnji sa drugima uzgajaju cvijeće u učionici* (Moja okolina, NPP za 3. razred, Kanton Sarajevo). U višim razredima takvi su sadržaji rjeđi, jer se valjda smatra da su djeca već naučila razlikovati jabuke i kruške. Informacije iz udžbenika su sve što obrazovanje nudi. Ko želi znati više, neka ide kod rodbine na selo ili neka studira agronomiju kad odraste. Rijetke su škole koje imaju vlastiti vrt u kojem učenici mogu praktično raditi na proizvodnji voća i povrća. Nema prostora, nema sredstava, nema plana, nema volje. U vrtu našeg obrazovanja, *nema* je baš prinosa vrsta. Šteta što nije i jestiva.

Vrt u svako školsko dvorište!

U drugom polugodištu, u periodu od februara do juna ima dovoljno vremena da se organizuje sjetva ili sadnja rotkvice, špinata ili salate. Za to čak nije potrebno ni puno prostora. Ograditi mali dio školskog dvorišta za ovu svrhu i nije neka investicija. I na malom prostoru se, uz dobru organizaciju, može proizvesti različito voće i povrće ili bar začinsko bilje, za početak. Na internetu možemo naći uputstva o proizvodnji hrane na balkonu, prozorskoj dasci ili u vazama. *Urbano vrtlarstvo* je postalo trend u velikim gradovima gdje ljudi žele naučiti kako se proizvodi hrana, kako se gaje biljke, žele jesti nešto što su sami proizveli, bez obzira sa kojim se ograničenjima suočavali. Proizvodnja hrane i ishrani treba posvetiti puno više pažnje u sistemu obrazovanja, jer se radi o jednoj od osnovnih životnih potreba čovjeka. Bez tog znanja prepušteni smo tiraniji tržišta koje nam određuje šta ćemo jesti, kakvog kvaliteta i po kojoj cijeni. Bez tog znanja vjerujemo reklamama koje nam preporučuju *vrhunske proizvode i zdravu hranu*, a na čijim deklaracijama su se sitnim slovima zbili redovi *misterioznih E-brojeva*.

Bez tog znanja možemo progutati svašta, pa i priču da špagete rastu na drveću. ●

Fotografija
Lijevo: Kad na vrbi drenjku rodi grožđe paradajz. Park Mješovite srednje škole u Sanjskom Mostu, 2015.

Прилог реформи школства

Оно црвено што смрди

Šta je menstruacija?

(Objasnite sa što više činjenica! Kažite kada se javlja i zašto!)

To je ciklus u kojem dolazi do krvarenja.
U tom periodu nije poželjno da osobe
lijepšeg pola imaju seksualne odnose.

Da li ste učili ili čitali o menstruaciji? Ako jeste, gdje?

U školi.

Šta je menstruacija?

(Objasnite sa što više činjenica! Kažite kada se javlja i zašto!)

Menstruacija je ciklus koji se javlja kod
žena jednom mjesечно. Menstruacija prestaje
sa 40 godina i to se zove ~~menopauza~~ klimaks.
To je znak prelaska ženskosti u ženu.

Da li ste učili ili čitali o menstruaciji? Ako jeste, gdje?

U udžbeniku biologije

Šta je menstruacija?

(Objasnite sa što više činjenica! Kažite kada se javlja i zašto!)

To je ciklus u kojem dolazi do izbacivanja
neoplođene jajne ćelije.
Popravljen je krvarenjem.
Tokom trudnoće ne dolazi do ove
pojave.

Da li ste učili ili čitali o menstruaciji? Ako jeste, gdje?

~~U udžbeniku biologije~~
Spominjali su tokom školovanja

Šta je menstruacija?

(Objasnite sa što više činjenica! Kažite kada se javlja i zašto!)

To je mjesečni ciklus koji se javlja jednom
mjesечно. Menstruacija prestaje
sa 40 godina i to se zove klimaks.
To je znak prelaska ženskosti u ženu.

Da li ste učili ili čitali o menstruaciji? Ako jeste, gdje?

U udžbeniku biologije u VIII razredu

(Objasnite sa što više činjenica! Kažite kada se javlja i zašto!)

Menstruacija je ciklus koji se javlja kod
žena jednom mjesечно.

Da li ste učili ili čitali o menstruaciji? Ako jeste, gdje?

Niko nam i čitao o menstruaciji u školi,
na biologiji. I malo mi čitao i
na anatomiji.

Šta je menstruacija?

(Objasnite sa što više činjenica! Kažite kada se javlja i zašto!)

Mjesečno krvarenje kod žena koje prate promjene raspoloženja
i bolovi u stomaku

Da li ste učili ili čitali o menstruaciji? Ako jeste, gdje?

Učili smo na nastavi

Неки крупни закључци изведени из једне мале феминистичке анкете

Лејла Реко и Ненад Величковић

Кључна ријеч: Менструација или мјесечница – мјесечно крварење до којег долази под утјецајем жлијезда с унутарњим лучењем, при чему се слузница материце која је богата крвним жилама сваки мјесец припрема за примитак оплођеног јајашца и ако се то догоди долази до трудноће, док у противном слузница одумири и избацује се крварењем. Крварење је посљедња фаза менструалног циклуса чије је просјечно трајање 28 дана, а први дан се рачуна од почетка крварења. Мјесечница је природна појава, а не болесно стање.

Јавља се код жена приликом односа са мушкарцем или можда мјесечно и током године пар пута. Отприлике мислим тако јер стварно нисам пуно баш упућен у то... Сваки мјесец у одређеном периоду, може каснити а може и раније.... То је оно црвено и мало више смрди... Ја не знам шта је то... Црвене боје, јавља се сваког мјесеца... код дјевојчица и дјевојака које имају 15 година... Крварење код жене, јавља се код дјевојака од 15 до 16 година... Крварење женског сполног органа... Жене у том периоду не желе имати сполни однос са мушкарцем... Циклус који се јавља код жена једном мјесечно... престаје са 40 година и то се зове климакс... Знак преласка дјевојчице у жену... Мјесечни циклус или прање које се јавља сваких 20 дана након сазријевања јајета; јавља се у виду крварења из роднице жене...

Ово су одговори двадесет средњошколаца на питање шта је менструација. Бирали смо их насумично. Пришли бисмо им, док су сједили у кафићу, или на клупи, или пред школом, у Травнику, Зеници, Јабланици, Сарајеву, Сребренику. Изгледали су обично, тако да вам ни по чему не би у пролазу привукли пажњу... Уредно неуредни, с добрим телефонима, безбрижни, пуни самопоуздања, расположени за сарадњу. Питању

би се мало зачудили, а онда пристали да узму упитник, попуне га и потпишу. Негидовање да ураде анкету, и када га је било, било је увијек изазвано истим разлогом – јер не знају шта је тачно и могу написати само оквирно. Међутим, попуњавању анкете приступили су са озбиљношћу, трудећи се да оно знања (претпоставки/предрасуда) склопе у реченицу. Хтјели смо видјети какво је познавање у мањим центрима па смо телефоном назвали једног средњошколца из Сребреника, објаснили му да радимо анкету и поставили питања. Био је то једини усмени одговор – пун поштапалица и неповезаних синтагми – укратко, доказа да је затечен питањем о којем обично или никако не размишља.

Упитник се састојао од два питања:

Шта је менструација? (Објасните са што више чињеница! Кажите када се јавља и зашто!)

Да ли сте учили или читали о менструацији? Ако јесте, гдје?

Одговори су и нас поразили. Толико да смо себи морали поставити питање – зашто би требали бити другачији?

Зашто би младић који има 16 или 17 година морао знати шта је менструација?

Зато, вјерујемо, што би га познавање и разумијевање тог физиолошког процеса учинило бољим сином, братом, партнером. Учинило би га и одговорнијом особом, свјесном да су нека стања и понашања људи, па и њега самог, повезана са генима и хормонима а не са вјерским забранама. *Ой! криће* да је менструација савршено нормална и природна појава (иако далеко од тога да је угодна) довело би га, ако би поштено и логично размишљао, до закључка да жена није за ту појаву крива, да се због ње онда не треба ни осуђивати, а поготово не искључивати или кажњавати. Напротив, схватио би да припада врсти која се као и све друге врсте репродукује, али да се од других врста разликује по томе што је своје улоге у репродукцији свјестан. И што као свјесно биће може да одлучује како ће, с ким ће, када ће и хоће ли уопште у томе да учествује. Укратко, схватио би да га посебним чине знање о свијету и слобода одлучивања.

Ako ne znate kako da u učionici kao prosvjetna radnica započnete razgovor o menstruaciji, počnite od priče o društvenim mrežama i pjesnikinji Rupi Kaur. <http://www.rupikaur.com> (klik) Gallery (klik) 23. mart 2015.

Али цијели претходни пасус могао би се пребацити и у женски род. Спол не утиче на логику аргумента. Осим што промијењена перспектива открива у слици више детаља: терет менструације као нечег срамотног, уз цијели низ других практичних свакодневних потешкоћа које су посљедица табуизирања људске сексуалности.

Зато је првом питању у анкети додано оно о изворима њихових *сазнања* о менструацији. Одговори на њега проказују школу као мјесто ширења и утврђивања незнања, суочавајући нас не са питањем шта се у школи учи него шта се у школи НЕ учи. Из те перспективе сагледано, школство се јасно препознаје као идеолошки апарат.

Још увијек ѿо нисмо сјомињали у школи... Нисмо сјомињали у школи... Сјомињали на часовима хиџијене... У средњој школи нисмо нишиџа учили о ѿоме... Сјомињали на часу биолоџије... Из уџбеника за биолоџију... У школи, на часу биолоџије. Сјомињали смо и на одјељенској заједници и на вјеронауци... Одговори средњошколаца указују на барем два корака које реформа школства мора предузети.

Будући да су метод и обим анкете далеко од стандарда који би осигурали неоспориве закључке, њу овдје треба читати као илустрацију потребе за реформом школства, на коју указују многа друга истраживања и анализе наставних планова, програма, уџбеника, политика и пракси. (Види и на: www.skolegijum.ba -> Библиотека -> Истраживања и анализе.) Генерализације које дајемо у коментару изведене су из те обимне грађе.

Прво, потребно је преиспитати и редефинисати позицију и улогу религије у образовању. Нигдје као у вези са темом сексуалности није толико очито с колико незнања и предрасуда религија у школи саботира разумијевање стварности. Другачије речено: школа треба престати бити мјесто гдје се предрасуде производе и утврђују.

Друго, умјесто да трчкара за тржиштем, школа се мора почети бавити човјеком. Умјесто што развија и тренира радну дисциплину која сиромашну већину води модерном робовању, школа све своје програмске садржаје треба усмјерити и самјеравати људским вриједностима – слободи, једнакости, сарадњи, креативности...

Младић за кога је менструација *оно црвено шџо мало више смрди* није у свом одговору рекао све што о менструацији зна. Као што вјероватно није рекла барем још половина преосталих анкетираних. Иако су имали времена да размисле и нису били под притиском да морају одговорити, они се нису *задали* (уложили труд) нити се удубили у проблем.

Профил школа анкетираних ученика: опћа гимназија, медицинска школа, техничка школа, угоститељско-туристичка школа, стручна занатска школа, машинска техничка школа, угоститељска школа, индустријска школа, економска школа.

Уколико је разлог томе да питање нису доживјели као важно, онда нас то опет враћа на школу, односно на њен третман људске сексуалности као нечег небитног или проблематичног. Опаска једног анкетираниог, да су изашли с часа биологије кад се о тој теми разговарало, не оправдава ни њега ни школство, али одговорност преадресира на наставника (или наставницу). Његова (њена) спремност да са властитим предрасудама и незнањем упада у празнине које остављају лоши уџбеници и наставни планови и програми главни су разлог да се они редефинишу и повежу с вриједностима.

У босанским учионицама феминизам још увијек говори шапатом. Сведен на слешовање родних наставака у уџбеницима, он као да је застао збуњен између патријархалне лојалности нацији, вјери и традицији с једне стране и постмодерног теоријског дискурсирања с друге. Забављен сурфањем по својим валовима, феминизам пропушта да вриском прекине наставу која га игнорисањем поништава. Битку коју води не може добити без ових двадесет дјечака. ●

Šta je menstruacija?

(Objasnite sa što više činjenica! Kažite kada se javlja i zašto!)

MENSTRUACIJA JE KRVARENJE KOD DJEVOJAKA KOJE SE JAVLJA JEDNOM MJESEČNO I TRAJE 9-14 DANA. KRVARENJE ODLAZI IZ MATRICE I U TOM PERIODU DIVLJUJU HORMONI KOD OVA (PMS)

Da li ste učili ili čitali o menstruaciji? Ako jeste, gdje?

NA BIOLOGIJI I U ČITANJIMA.

MENSTRUACIJA JE KRVARENJE.

- JAVLJA SE SVAKOG MJESECA
- U ŠKOLI SMO RADI LI O TOJE
NA PREDMETU. HIGIJENE.

Šta je menstruacija?

(Objasnite sa što više činjenica! Kažite kada se javlja i zašto!)

Uglavnom raskolova politorica žena u raskolova raskol puberteta do menopauze. Javlja se obično s početkom puberteta, malih 18 dana (po danu manji - više). Uglavnom javlja se otprilike jednom mjesečno, traje od 5 do 10 dana. Trajnost dana nije određena. Ne znam zašto se javlja.

Da li ste učili ili čitali o menstruaciji? Ako jeste, gdje? Nije ugovarilo obično govoreći čitao, čitao, negdje u literaturi.

Šta znate u menstruaciji, u kojem periodu ženda se javlja i uopšte šta znate? Javlja se jednom mjesečno. To je krvarenje ženskog polnog organa. Žene u tom periodu ne žele imati spolni odnos sa muškarcem.

Da li ste učili u srednjoj školi ista o tome? Ne

Šta je menstruacija?

(Objasnite sa što više činjenica! Kažite kada se javlja i zašto!)

Menstruacija je proces izlaska, abakiviranja krvi iz uterusa javlja se otprilike jednom mjesečno, traje od 5 do 10 dana. Trajnost dana nije određena. Ne znam zašto se javlja.

Da li ste učili ili čitali o menstruaciji? Ako jeste, gdje?

Nisam nikad učio niti čitao. Sve znam iz razgovora sa prijateljima, prijateljicama, djevojkam.

Menstruacija je krvarenje kod žene. Javlja se kod djevojaka od 15 do 16 godina. U srednjoj školi smo to spominjali na predmetu Biologija.

Javlja se svaki mjesec u određenom periodu

- Može kasniti a može i ranije
- Još uvijek to nismo spominjali u školi

Menstruacija se javlja kod djevojčica i djevojaka koje imaju 15 godina javlja se jednom mjesečno,

U srednjoj školi nismo ništa učili o tom

Ja ne znam ni šta je to. U školi to nikada nismo ni spominjali

Menstruacija je krvarenje kod žene. Javlja se kod djevojaka od 15 do 16 godina. U srednjoj školi smo to spominjali na predmetu Biologija.

etika&lingvistika

Rodno osjetljiva učionica

Zašto bi pitanja upućena s katedre đacima trebala biti i u ženskom rodu? Šta se u tom suprotstavljanju inerciji gubi a šta dobija? Koliko je iskreno zagovaranje socijalne pravičnosti nepravičnim jezikom?

Sandra Zlotrg

Ključna riječ: Feminizam – naziv za skupinu ideologija i političkih pokreta kojima je cilj poboljšanje položaja žene u društvu, odnosno izjednačavanje prava žena s pravima muškaraca.

Ušla sam u učionicu (8. razred), rekla: Dobro jutro, a zatim ih upitala: Jeste mi se naspavale?

Dječaci su se našli uvrijeđeni zašto pitam samo djevojčice, jer nisu odmah shvatili da je pitanje u ženskom rodu zato što je većina djevojčica u razredu.

Onda sam preoblikovala rečenicu i pitala: Jeste mi se naspavali? Pitam li sad samo dječake ili i dječake i djevojčice? – Sve, bio je odgovor, ali možda i samo dječake... I to je zapravo bio početak sata o kongruenciji, i o tome zašto se muški rod podrazumijeva za većinu, čak i tamo gdje su djevojčice u većini, kao kod nas u razredu.

I ne samo da je ovo odličan uvod za lekciju o kongruenciji, nego je sjajan početak za priču o rodno osjetljivom jeziku i o tome šta nastavnici i nastavnice mogu na času uraditi kako bi podstakli raspravu o ravnopravnosti i nediskriminaciji u jeziku. Tako sam zamolila još dvije kolegice da urade sličan eksperiment. U osmom razredu druge osnovne škole nastavnica nije dobila nikakve reakcije od učenika i učenica na pitanje da li su *uradile* zadaću i *naučile* sve što im je potrebno. Tek na treće slično pitanje jedan dječak je glasno odgovorio JESAM. Kao i u prethodnom slučaju, dječaci su se osjećali isključenim. Ključni sa časa bili su *da bi im bilo previše teško kad bi se još i to ubacilo u razgovor*, ali da *djevojčice ne bi imale ništa protiv*. *Još i to si-*

gnalizira preopterećenost djece pravilima i zakonima. Međutim, upravo ova rasprava pokazuje kako se tim pravilima treba pristupiti. Korištenje oblika u ženskom rodu kada govorimo o grupi žena, ili o grupi gdje su većina žene, treba biti posljedica shvatanja da se žene ne mogu podrazumijevati u muškom rodu, te da se ravnopravnost kojoj težimo u društvu treba odražavati i u jeziku koji koristimo.

Zbunjenost je reakcija s kojom se druga kolegica susrela u dva odjeljenja prvog razreda jedne tehničke škole. U jednom razredu, gdje su svi učenici, jedan dječak se grohotom nasmijao. Drugi je komentirao da mu je to simpatično i zanimljivo te da ne bi imao ništa protiv da se nastavi. U drugom razredu, gdje ima i učenica, njima je bilo drago. I svi su se, i učenice i učenici, na kraju složili da je uredu i da nikoga ne ugrožava koristiti ženski rod za grupe gdje su žene u većini.

Govoriti o rodno osjetljivom jeziku znači govoriti o gramatičkim pravilima, o društvenim konvencijama i o vjerovanjima koja jezikom posređujemo.

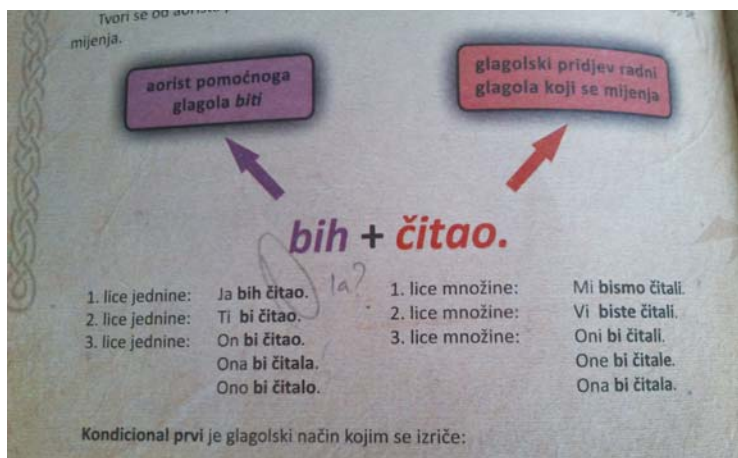
Gramatičko pravilo kaže da se subjekat i predikat moraju slagati u rodu i broju. U čemu se ne slažu subjekat i predikat u ovoj rečenici: *Mirjana i Dijana su otišli pravo kući poslije škole?* U rodu. *One* su otišle. *Djeca su se igrali?* Ne, nego: *Ona* su se igrala. Jasno nam je, zakon ekonomičnosti u jeziku (u sprezi sa zakonom analogije) djeluje tako da gramatičke oblike pojednostavljujemo: kao što kondicional pravimo pojednostavljeno sa: *ja bi, ti bi, mi bi*, tako i prošlo vrijeme pojednostavljujemo u *o, la, lo, li*. Kad se uzme u obzir da rijetko koristimo *lo*, na kraju se sve svodi na: *o, la, li (ja sam naučio/la, ti si naučio/la, on je naučio, ona je naučila, mi smo naučili, vi ste naučili, oni su naučili)*.

Sad kad smo uvidjeli da postoji gramatički opravdana tendencija i da će ona za pedeset, sto godina postati pravilo, ostaje nam da razmotrimo šta to u društvu znači.

U društvu, kad kažete *ti bih*, otkrivete da se trudite govoriti standardnim jezikom, ali nesvjesno izražavate frustraciju pravilima kojima su vas forsirali u školi...

Pitala sam tri drugarice, učenice 6. razreda, kako one pričaju o sebi: da li kažu jučer smo *išle* na kurs engleskog ili jučer

Fotografija
Lijevo: Ždralovi, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, april 2015.
Izložba radova đaka Prve gimnazije u Sarajevu, u klasi profesora Oskara Prebanića

smo *išli* na kurs. Jedna je odmah rekla *pa nismo mi muškarci, kažemo mi smo išle*. Druga ju je ispravila uz komentar, kad bolje razmisli, misli da ipak kažu *išli*.

Umjesto o analogiji i ekonomičnosti, mogli bismo govoriti o navici. Muški rod u množini koristimo kada upućujemo na grupu muškaraca ili na miješanu grupu. Po navici, onda, i kada govorimo o grupi prijateljica, koristimo muški rod. Iz navike koristimo i zamjenicu *oni* kada upućujemo na djecu.

Skrenuti pažnju na to djevojčicama jednako kao i dječacima ne znači samo učiti ih kako je *pravilno* nego i kako je *pravedno*. Mali je to uvod u lekciju da biti djevojčica, djevojka, žena nije ništa negativno, loše, manje... Da biti drugačiji (djevojčice od dječaka, neke djevojčice od drugih djevojčica itd.) ne znači imati manje mogućnosti u životu.

Govoriti o vidljivosti žena u jeziku također znači i otvarati mogućnosti da se druge perspektive čuju. Kolegica s početka priče kaže kako sada, godinu dana nakon lekcije o kongruenciji, njeni đaci koriste korektne izraze i ispravljaju jedni druge. Ona insistira na tome i koristi duple izraze *učenici i učenice, autori i autorice pjesama*. Teme za pismenu uvijek pišem na ploči tako: *Prijatelj/prijateljica iz moje klupe, i slično...* Kaže kako im je jednostavno ušlo u uho te su postali osjetljiviji. *Čak im je i izazov da pišu iz druge perspektive pa tako djevojčice u pismenim vježbama pišu u muškom rodu, tj. pripovjedač je u muškom rodu, i obratno.*

Nastavnice (i nastavnici) su te koje mogu mijenjati govornu praksu svojih učenika i učenica. To mogu uraditi tako što će se

početi obraćati i učenicama i učenicima, što će primjere za vježbe na tabli pisati tako da subjekat nekada bude u muškom, nekada u ženskom rodu (kao što se trude da imena ne budu jednoetnička), što će na osnovu tekstova iz književnosti poticati diskusije o diskriminaciji koju djeca žive. Tek kad kritički promislimo o svojim jezičkim praksama i tek kad sebe počnemo mijenjati, možemo uočavati i nedostatke u udžbenicima,¹ te se kritički postavljati i prema društvu. A onda ga i mijenjati.

Svoje sam sagovornice, dvanaestogodišnjakinje, pitala šta žele biti kad završe školu i šta su njihove mame po zanimanju. Jedna je rekla da je njena mama farmaceutski *tehničar*, druga da su njeni roditelji oboje *ekonomisti*, a mama treće djevojčice je *učiteljica*. Jedna želi biti *zubarica* ili *odbojkašica*, druga *dizajner* enterijera, a treća nije sigurna. Željela bi se baviti umjetnošću, ali od toga nema ništa.

U razgovoru koji nije trajao više od 15 minuta dotakle smo se svih argumenata i protuargumenata koji se potežu u raspravi o upotrebi zanimanja u ženskom rodu. Prvi odgovor na moje pitanje zašto nam je *normalno* da kažemo da je T-ina mama *učiteljica*, a S-ina da je *tehničar* bila je da su to različiti poslovi. A potom: kako je neko možda navikao da je biti učiteljica ženski posao (u njihovoj školi ima više učiteljica i nastavnica); kako su nekad muškarci bili privilegovani a više nisu (pa sad ima i žena koje se bave ekonomijom); kako one nikad nisu čule *tehničarka*.

Zanimljiv je argument da je uobičajeno da se oblik u muškom rodu koristi kao naziv profesije. Da bi T-ina mama *vjerovatno koristila učitelj kad bi došla u općinu i neko je pitao za zanimanje*.

¹ Vidjeti više u:

Dženana Husremović et al. (2007). *Obrazovanje u Bosni i Hercegovini: Čemu učimo djecu? Analiza sadržaja udžbenika nacionalne grupe predmeta*. Sarajevo: Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina. Dostupno na: www.skolegijum.ba -> Biblioteka -> NPP i udžbenici. Lamija Begagić (2013). *Žena, majka, učiteljica. Školegijum*. Dostupno na: <http://skolegijum.ba/tekst/index/271>

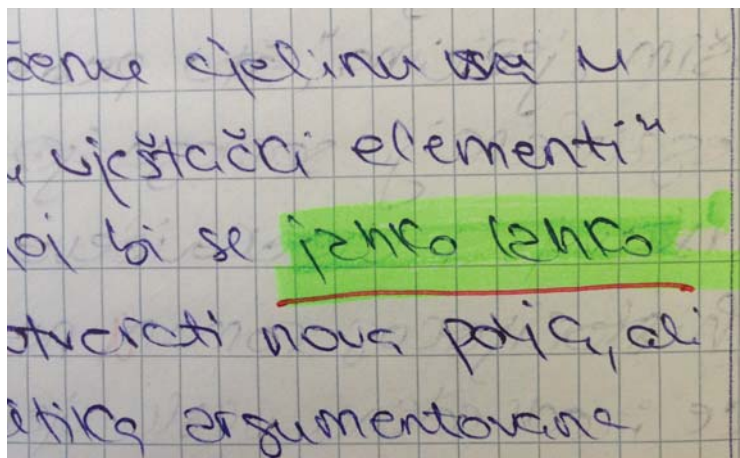
Svetlana Đurković (2010). *1 + 1 = 0: Analiza srednjoškolskih udžbenika o LGBTIQ pojmovima u Bosni i Hecegovini*. Sarajevo: Udruženje Q. Dostupno na www.skolegijum.ba -> Biblioteka -> NPP i udžbenici

Fotografija

Gore: Primjer rodno neosviještenog udžbenika. Nedostaje: ja bih čitala, ti bi čitala; mi bismo čitale, vi biste čitale.

Više u tekstu *Jezički placebo za dijasporu na Skolegijum.ba*

Fotografija Gore: Primjer hiperkorekcije, pretjeranog primjenjivanja pravopisnih pravila koja se kose sa uobičajenom govornom praksom. Dešava se u formalnim situacijama, kakva je ispit, kada govornica/govornik želi pokazati svojju obrazovanost.

Đaci (= učenici i učenice) druge nastavnice smatraju da baš i nisu lijepe riječi kao *vojnkinja* te da ne znaju kako bi napravili ženski rod od *đak* ili *kupac*. (Ne moramo izvoditi, možemo koristiti učenica i mušterija).

Argument da je neki oblik čudan, nelijep, nezgrapn i sl. nije lingvistički argument pošto riječi ne možemo dijeliti na lijepe i ružne. Možemo preispitati svoj odnos prema tim riječima i njihovu funkciju. Tehničarka i vojnkinja, sekretarka i borkinja izvedene su po pravilima tvorbe – kao *travarka* i *boginja*. Drugo je pitanje zašto mi nismo čuli ranije ili prosto nismo navikli na tehničarke i vojnkinje. Osim škole, i mediji preuzimaju odgovornost za usporavanje ovog procesa.

Djevojčice su dobro primijetile da danas žene obavljaju (skoro) sve poslove jednako kao i muškarci. Jezik ne prati u stopu sve društvene promjene. Čak im se i opire. Diskusija o načinima imenovanja žena koje obavljaju neku funkciju ili imaju neko zanimanje može se kod nas pratiti intenzivnije od 50-ih godina 20. stoljeća. Lingvisti su imali dilemu da li koristiti oblike kao *drugarica direktor* ili *direktorica*. Opravdanje koje su svi lingvisti strukturalisti koristili jeste da je muški rod generički te da se za naziv zanimanja/titule treba koristiti muški rod čak i kada se odnosi na ženu. Strukturalistički pristup zanemarivao je društvenu vrijednost predloženih pravila. Empirijska istraživanja² govorne prakse, sa druge strane, pokazuju da se oblici u ženskom rodu više koriste među obrazovanima na selu nego u gradu te da je općenito upotreba povezana sa tipom situacije. Dakle, što je viši

stepen zvaničnosti situacije, to govornici i govornice više zanemaruju svoj jezički osjećaj povodeći se pravilima jezičkih stručnjaka.

Ovo se vrlo jednostavno može provjeriti u praksi. Kada se obraćamo nastavnici ili profesoricu, uvijek joj se obraćamo u ženskom rodu. Kada pišemo na maturalnom, diplomskom radu ko nam je mentorica, pišemo *profesor* (i *mentor*). Nadalje, u svakodnevnom govoru igramo se sa jezikom pa kažemo drugarici da je *maherka*, *zmažica*, *majstorica*. A na času ne znamo kako reći *žena heroj*.

Upravo je poenta u tom osjećaju koji imamo za jezik, a koji se, nažalost, školskim planom i programom za jezik spuštava. Ako se složimo da je odlično da žene obavljaju dizajnerske, medicinske, umjetničke, i uostalom sve poslove koje požele, onda će odgovor na pitanje kako te žene imenovati doći sam po sebi. Važno je razumjeti da pitanje da li nam je važnija ekonomičnost u jeziku ili vidljivost žena i njihovog rada jezikom nije samo lingvističko pitanje.

Koristeći njihov argument pitala sam tri drugarice zašto onda ako i žene mogu biti (ako jesu) tehničarke, ekonomistice, dizajnerice, zubarice, učiteljice – zašto ne bismo tako i govorile. Uvijek. Nisu imale ništa protiv.

– Znači, onda, na tjelesnom kad igramo odbojke, mi smo tehničarke i dizačice i sve?

Tako je!

Lekcija iz jezika da nema ni lingvističkih ni društvenih razloga zašto žene ne bi mogle biti ravnopravne u jeziku jednako kao u društvu završila se a da nisam, ni sebi ni njima, odgovorila na pitanje zašto u našem društvu nema svrhe zanositi se idejom da budete umjetnica. Čak ni kada imate dvanaest godina. ●

² Svenka Savić (1996). Jezik i pol (II): istraživanja kod nas, *Ženske studije*, br. 2. Dostupno na: http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdanja/zenske_studije/zs_s2/svenka.html

Nogom u futur

Siesta na času likovnog

Zašto je nemoguće zamisliti udžbenik likovne kulture sa ovom slikom u sadržaju?

Nenad Veličković

Ključna riječ: Odaliska – robinja u sultanovom haremu, u slikarstvu, posebno u 19. vijeku, čest orijentalni motiv.

– Zašto je nemoguće zamisliti ovu sliku u udžbeniku likovne kulture?

– Zato, javlja se hor puritanskih nastavnika, što je žena na slici gola, vidi joj se guza, a to prema dres-kodu bh. obrazovanja nije dozvoljeno.

– Da, odgovaramo mi, ali dres-kod se odnosi na ljude koji ulaze u školu, ne na umjetnička djela. Kad bi važio na taj način, đaci nam se u školi nikada ne bi sreli s Rubensom, Ticijanom, Rafaelom, Gogenom, Pikasom, Modiljanijem... da ne nabrajamo..

– Nije Rubens samo guzice slikao, javlja se opet hor. Nije guzica jedini motiv u slikarstvu.

– Nije jedini, ne odustajemo ni mi, ali nije ni beznačajan. Uostalom, ne radi se tu o guzici, nego o nagom ljudskom ti-

jelu. Izostaviti iz pregleda istorije slikarstva odaliske, zbog golotinje, nepošteno je. Jednako kao što bi bilo nepošteno iz svetih knjiga izostaviti one dijelove gdje se poziva na ubijanje nevjernika. Samo što je eto nama guzica veći problem od vješanja, giljotina, lomača i streljačkih strojeva.

– Dobro, odlučuje malo da popusti puritanska bratija, ali jedno je Rubens, a drugo ova pornografija. Na ovoj slici, koju je nemoguće zamisliti u našem udžbeniku likovne kulture, prvo što pada u oči jeste da akt pušta vjetrove.

– Prdi, ispravljamo ih mi, a oni se rume i puće usta. Ali ima smisla to s vjetrovima, jer nas oni podsjećaju na drugi jedan čuveni akt, Botičelijevu Veneru koja se rađa iz pjene. Tamo oni, nalik ovim an-

Fotografija
Lijevo: Arthur Berzinsh, SIESTA, digital photo painting, 2012.
Gore: Rafael, Sikstinska Madona (c. 1512-1514), ulje na platnu, 265 x 196 cm, Gemäldegalerie, Drezden

đelčićima, pušu u talase, koji Veneru u školjki nose ka obali. A ovdje su ovi anđelčići više nalik onim Rafaelovim, koji odozdo s dosadom gledaju u Madonu s Isusićem u naručju, na jednom zidu Drezdenske stare galerije.

– Eto, Madonu možemo zamisliti u našem udžbeniku, klimaju odobrovoljeno puritanci.

– I mi, ali ne zbog Madone, nego zbog ta dva krilata dječaka, sličnih hiljadama drugih, koji se isto tako upravo sada dosađuju u zadnjim klupama sterilnih učionica. I zamišljamo čas, s tim udžbenikom kojeg je dozvoljeno zamisliti, i s tim dječacima koji se pozadi dosađuju, na kojem će se govoriti o umjetnosti i o dosadi. I o školi i o dosadi.

– Kakve veze ima dosada sa nastavnim planom i programom, čuje se opet frktnje u horu.

– Suštinske. Taj je plan i program zastario, sporovožan, glomazan, milion svjetlosnih godina daleko od interesa i potreba djece koju muči. Djeca rasturaju na smartfonima, a u školi im objašnjavaju kako se disketa stavlja u kompjuter. A eto, baš je to Rafaelo nacrtao, prije 500 godina! Djecu koja se dosađuju jer ih gnjave i nameću im kako da misle i da se ponašaju.

– A šta je drugo učenje nego nametanje?

– Izbor, sloboda izbora. Učenje je pružanje prilika da se slobodno bira. Između više opcija, pošteno ponuđenih.

– Naprimjer?

– Naprimjer, između prava da se vjeruje u boga i prava da se ne vjeruje. Između prava da se voli umjetnost i prava da se ne voli.

– Gluho bilo, pu-pu-pu, podiže se hor na zadnje noge. Strašno! U školi da djeca ne vole umjetnost! Zar bi iko normalan to i pomislio, a kamoli dozvolio?

– Eto, vi niste pomislili, ali ste dozvolili. Gdje su vam ta djeca koju ste odškolovali da vole umjetnost na izložbama, u galerijama, na književnim večerima, koncertima klasike ili džezza? Oduzeli ste im slobodu izbora, i šta ste time postigli? Produžili svoju malograđansku vrstu isključivih i prijekih ljudi. Uistinu ova i ovakva škola samo tome i služi. Zato je nemoguće zamisliti Siestu u vašim udžbenicima! Jer je nemoguće zamisliti udžbenike koji bi bili duhoviti i kritični.

– A ova je oprdaliska duhovita i kritična?

– Da, duhovita je. Ovome sa balončićima svako će se nasmijati. A dalo bi se lako objasniti i zašto je smiješno. Zato što nas iznenađuje očiglednošću: da ljepota nije stvar apstraktna i duhovna, nego da je ljudska i materijalna. A može i ovako: da anđeoska nevinost ne poznaje malograđanske tabue. Ili ovako: da se umjetnici ne dive boginjama nego ženama, da nema putenosti bez crijeva. A kritična je jer se ne klanja maniru, ne ustupa pred dogmom, ne drži stranu malograđanštini. I zato je nezamisliva u u udžbenicima. Jer ne tuvi umjetnost silom u srca, nego duhom brani pravo i slobodu da se stvari vide drugačije. ●

LEPAGE

MUCHACHO • TOMO 1

Vjera i obrazovanje

Klinci zauvek

Kako se čitanjem stripa na času mogu otvoriti teme obrazovanja, slobode, odrastanja, revolucije i seksualnosti; i zašto bi to imalo smisla učiniti.

Dejan Ilić

Ključna riječ: Teologija oslobođenja – bogoslovska škola, koja u Isusu Hristu pored iskusiteljske, daje i osloboditeljsku ulogu potlačenicima i prezrenima u svijetu. Često se smatra svojevrsnim oblikom hrišćanskog socijalizma.

Bitan segment popularne kulture čine narativna dela o odrastanju. Iako je tu reč o pričama koje se publici posreduju na bitno različite načine – filmovi, knjige, stripovi (to jest grafički romani),¹ stihovi pesama iz domena popularne muzike (na primer hip-hopa) – bezmalo se uvek radi o sadržaju u čijem je središtu mlada osoba koja prolazi kroz krizu čijim se razrešenjem zapravo događa i prelazak iz stanja nezrelosti u odraslo doba. Autori (u nekim slučajevima možda pre proizvođači, recimo kada imamo posla sa filmskom ili muzičkom industrijom) ovih dela uglavnom se obraćaju velikom segmentu publike koji čine vršnjaci glavnih junaka njihovih narativa.

To, razume se, nije slučajno – upravo su mladi u tom osetljivom uzrastu, kada se formira identitet koji treba da bude čvrsta osnova za odraslo doba, najviše i zainteresovani za takve teme. Ako se i složimo s tim da bi identitet na kraju trebalo da se sastoji u konzistentnoj slici o sebi prema kojoj mlada osoba uspešno organizuje želje, sposobnosti, uverenja i svoju ličnu istoriju, na početku tog procesa svakako stoje tek brojne opcije između kojih ona praktično treba da izabere taj za nju najprimereniji *organizacioni* obrazac (pod uslovom da joj ga neko nije već nametnuo). Jedna od glavnih uloga popularne kulture za mlade onda se sastoji upravo

u tome da ponudi razne obrasce i sugerise mladim osobama kako bi među njima mogli da naprave najbolji izbor.

U *Školegijumu* smo već govorili o literarnim i filmskim serijalima *Igre gladi* i *Divergentni*, a bavili smo se i romanom Jeanette Winterson *Pomorandže nisu jedino voće* upravo iz ugla identitetskih priča o odrastanju. Za ova dela je karakteristično da se odrastanje glavnih junakinja daje paralelno sa ozbiljnim promenama kroz koje prolazi njihovo neposredno okruženje. Ta paralela nam omogućava da zaključimo da se predstava o individualnom odrastanju tu dovodi u tesnu vezu sa revolucionarnim promenama u spoljašnjem svetu. Drugim rečima, ono što je revolucija za društvo, to je odrastanje za mladu osobu. Nema nijednog razloga da se u školi o ovim stvarima ne razgovara sa đacima. Škola je idealno mesto gde mladi ljudi mogu da osveste procese kroz koje prolaze i osposobe se da u njima učestvuju razborito i svesni mogućih ishoda. Zato ću ovde predložiti još jedno delo o kome bi verovatno imalo smisla razgovarati sa učenicima i učenicama, a upravo u vezi sa odrastanjem i revolucijom. Govoriću, dakle, o grafičkom romanu Emmanuela Lepagea *Muchacho* (iliti *Dečko*, a možda čak i *Klinja*), koji je pored niti odrastanja i revolucije u svoje narativno predivo upleo još i veru i obrazovanje.

1.

U originalnom francuskom izdanju, Lepageov grafički roman pojavio se 2004. godine, da bi ga u prevodu 2009. objavio zagrebački nakladnik *Fibra*.² *Muchacho* se

¹ Termin grafički roman uveden je relativno nedavno, pre nešto više od jedne decenije, na insistiranje autora *ozbiljnih* stripova da se njihova dela u knjižarama redaju pored drugih ozbiljnih knjiga na posebnoj polici sa tom odrednicom. Ta inicijativa je prihvaćena dobrim delom i zato što joj se pridružio Art Spiegelman, autor čuvenog stripa *Maus*, koji je iz korena promenio odnos publike, ali i samih autora, prema stripovima. Nije nezanimljivo uzeti u obzir da je Spiegelman u središte umetnosti grafičkih romana dospelo sa njene krajnje margine, kao autor *underground* stripova i urednik magazina koji je objavljivao isključivo takve stripove. Tom nedavnom vrednosnom izjednačavanju grafičkog romana sa ostalim narativnim umetnostima u očima šire publike nemali doprinos dala je i Marđan Satrapi svojim čuvenim autobiografskim stripom *Persepolis*.

² Lepage, *Muchacho*, preveo Goran Marinić (Zagreb: Fibra, 2009).

Paulo Freire, citati:

“Ako struktura ne dozvoljava dijalog, struktura se mora promijeniti.”

“Čitanje nije hodanje po riječima; čitanje je dokučivanje duše riječi.”

“Nastavnik ima obavezu da ne bude neutralan.”

sastoji iz dva dela i epiloga, koji pokriva ju događaje iz sedamdesetih godina 20. veka (preciznije, događaji započinju krajem 1976. godine, a epilog nas prebacuje u 1979): na pozadini priče o oružanoj borbi sandinista³ protiv diktatorskog režima Anastasija Somoze u Nikaragvi, autor je u prvi plan izveo za slikanje darovitog tinejdžera Gabriela koji bi uskoro trebalo da se zaredi – on stiže u jedno izolovano selo da bi oslikao lokalnu crkvu. Sandinistički front za nacionalno oslobođenje, kako je glasio puni naziv za pokret sandinista, bio je u stvari politička partija čiji cilj nije bio samo svrgavanje zločinačkog režima nego i potpuna socijalistička transformacija nikaragvanskog društva, po uzoru na revoluciju koja se dogodila na Kubi.

Škola je idealno mesto gde mladi ljudi mogu da osveste procese kroz koje prolaze i osposobe se da u njima učestvuju razborito i svesni mogućih ishoda. Zato ću ovde predložiti još jedno delo o kome bi verovatno imalo smisla razgovarati sa učenicama, a upravo u vezi sa odrastanjem i revolucijom.

U prvom delu priče, Lepage će postaviti scenu i na njoj izgraditi karakter mladića za čiju sudbinu ćemo strepeti u drugom delu. Uvodni kadrovi stripa prikazuju brutalnost s kojom se Somozin režim održava na vlasti. Potom sledi gotovo idiličan (bez obzira na očigledno siromaštvo) prikaz života u mestu gde se nalazi crkva na čijem zidu Gabriel treba da naslika stradanje Isusa Hrista. Tu započinje proces Gabrielovog odrastanja i to uputstvima koja mu za sliku daje mesni sveštenik otac Ruben. Pored tih smernica, za dečakovo sazrevanje važni su i prizori seksa koje on iz potaje posmatra skriven na prozoru crkve, kao i saznanja koja stiže o pokretu otpora koji pomažu meštani na čelu sa ocem Rubenom. Pošto i nacionalna garda sazna za potporu koju meštani daju sandinistima, vojnici upadaju u selo, ruše i pale kuće i crkvu, hapse oca Rubena, a seljake proteruju.

Drugi deo priče prati sandiniste – njima se sada pridružio i Gabriel – koji pokušava

vaju da pobegnu preko granice ispred nacionalne garde. Za ovaj deo priče ključna je Gabrielova spoznaja i prihvatanje vlastite seksualnosti. Rečima junaka iz stripa – Gabriel je *pederčina*. Ako smo u prvom delu priče dobili svojevrsnu raspravu o učešću crkve u pokušajima žitelja Nikaragve da zbacе jaram vlasti koja ih izrabljuje i izbore se za dostojan život, u drugom delu opet imamo raspravu o mogućim dosezima revolucije i motivima njenih nosilaca. Homoseksualnost glavnog junaka u tom drugom delu priče praktično preispituje granice revolucije i njen značaj za lične slobode svakog pojedinca. Zaključak iz te druge rasprave izvešće jedan od junaka u epilogu: *Znaš li što rade ljudima poput 'nas' na Kubi? Zatvaraju ih u logore! Kontrarevolucionarni elementi! (...) Treba više od jedne revolucije da se promijeni ono u glavi.*⁴

Homoseksualnost glavnog junaka u tom drugom delu priče praktično preispituje granice revolucije i njen značaj za lične slobode svakog pojedinca.

Ove reči deluju oporo pored ostalog i zato što su izgovorene usred slavlja: epilog nas, naime, smešta u jul 1979. godine, mesec u kome su sandinisti posle višegodišnje borbe odneli pobjedu nad diktatorskim režimom. Priča o osujećenju ljubavi između dvojice muškaraca navodi na pitanje o pravim razmerama izvojevane pobjede i dosezima revolucionarnih promena. Epilog nam je ovde zanimljiv i zbog jednog naizgled nevažnog detalja: na jednom mestu autor je imao potrebu da nam da i sledeći podatak – *Prema našim izvorima, vlada nacionalnog oporavka sastojat će se od sandinista, pripadnika liberalne opozicije i od predstavnika crkve poput svećenika i pjesnika Ernesta Cardenala*. Budući da je ovaj podatak o Cardenalu iz

³ Koliko je u to vreme popularnost pokreta sandinista bila velika vidi se i po tome što je 1980. godine tada čuvena britanska punk grupa *Clash* svoj četvrti po redu album nazvala *Sandinista!*.

⁴ O toj Kubi koja zatvara homoseksualce u logore piše Reinaldo Arenas. Po knjizi njegovih sećanja *Antes que anochezca. Autobiografía* (Pre nego što padne noć; 1992) Julian Schnabel snimio je 2000. film u kome glavne uloge tumače Javier Bardem i Johnny Depp.

ugla same priče sasvim suvišan, čitamo ga kao autorski signal za povezivanje fikcionalnih zbivanja sa istorijskim ličnostima i događajima.

2.

Ernesto Cardenal je bio katolički sveštenik i pesnik. U mestu Solentiname on je osnovao hrišćansku zajednicu čiji su članovi mahom bili nepismeni seljaci. S vremenom, zajednica je prerasla u specifičnu umetničku komunu. Većina žitelja Solentinamea na čelu sa Cardenalom tesno je saradivala sa pokretom otpora sandinista. Zbog toga, 1977. godine, u vreme kada se odvija i Lepageova grafička priča, nacionalna garda ulazi u Solentiname i sravnjuje ga sa zemljom, a Cardenal pred vojnicima beži u Kostariku. Po pobjedi sandinista, Cardenal je postavljen za ministra kulture u novoj vladi. Otac Ruben iz *Muchacha* po mnogo čemu podseća na Cardenala. Njih dvojica čak i fizički liče: kao Cardenal, Ruben ima celavo teme sa čijeg oboda mu raste nešto duža kosa, naravno seda, kao što mu je seda i brada. Za razliku od Cardenala, Ruben pak nije pesnik nego je slikar.

Četiri decenije pre Lepagea, o Cardenalovoj hrišćanskoj zajednici u Solentinameu potresnu priču *Apokalipsa u Solentinameu* napisao je Julio Cortazar.⁵ Kao prvi deo Lepageovog grafičkog romana, ova priča završava apokaliptičnim slikama razaranja i ubijanja. Budući da je napisana 1976, dakle pre nego što je Cardenaloza zajednica zaista uništena, Cortazarova priča čita se na neki poseban način i kao proročka. No, od tog svojevrstnog proznog proricanja, ovde nam je zanimljiviji jedan drugi odeljak iz iste priče. Cortazar jeste posetio Cardenala u Solentinameu i o tome šta je tamo video zapisuje i ove redove: *Sledećeg dana je bila nedelja i misa u jedanaest, misa u Solentinameu na kojoj seljaci i Ernesto i prijatelji koji su došli u posetu zajedno raspravljaju o nekoj glavi iz Jevanđelja, toga dana došao je red na hvatanje Isusa u vrtu, tema o kojoj svet iz Solentinamea priča kao da govori o sebi, o pretnji da im upadnu noću ili usred dana, taj život u stalnoj neizvesnosti na ostrvima i na kopnu i u celoj Nikaragvi...*

⁵ Julio Cortazar, "Apokalipsa u Solentinameu", u H. Cortazar, *Apokalipsa u Solentinameu*, prevela Aleksandra Mančić Milić (Beograd: Rad 1998), str. 5-12.

“Oslobađajuće obrazovanje sastoji se u činu spoznaje a ne u transferu informacija.”

“To je, stoga, velika humanistička i historijska zadaća potlačenih: osloboditi i sebe i svoje tlačitelje.”

“(…) čovjek mora težiti tome da živi s drugima u solidarnosti (...) jedino kroz razgovor može čovjek doći do smisla.”

Sledeći sličan hermeneutički trag, otac Ruben objašnjava Gabrielu kako treba da naslika stradanje Isusovo: *Zamislite tog čovjeka Isusa koji je stao protiv osvajača i njegovih sljedbenika... Koji je rečima ljubavi i bratstva destabilizirao carstvo i vjersku oligarhiju. I koji hoda izdan od onoga kojeg je najviše volio, iscrpljen, prema smrti, noseći križ koji će zapečatiti njegovu sudbinu! Zamislite vrućinu! Zamislite krv i znoj koji teku iz njegovih očiju... Težinu na njegovu ramenu... On korača, ali u njemu živi svjetlost. Zahvaljujući njoj on ostaje uspravan usprkos poniženju! Vjerujete li da to ovim seljacima ne govori više od iskričanih kompozicija, od brojnim ponavljanjima usiljenih pokreta, od tih ekstatičnih mumija koje zatrpavaju crkve? Svjetlost nije u zlatu aureole! Potom gledamo Gabriela kako danima i nedeljama pravi studije likova žitelja sela, e da bi sliku stradanja Isusa Hrista konačno uobličio posle premetačine koju je vojska jednom prilikom napravila u selu u potrazi za skrivenim oružjem. Na slici na zidu crkve, oko Isusa koji nosi krst, naći će se meštani prikazani u položaju u kom trpe nasilje nacionalne garde.*

Zanimljivo je da ćemo oca Rubena u Lepageovom stripu par puta videti i u učionici. Oslobođenje je nezamislivo bez odgovarajućeg obrazovanja, verovao je Freire; a u skladu sa tim ponaša se junak Lepageovog stripa.

Poput Cardenala, nema sumnje da se i otac Ruben vodio stavovima teologije oslobođenja – koju su razradili upravo latinoamerički sveštenici u otporu prema lokalnim diktatorskim režimima – kada je davao uputstva mladom slikaru. Oslonivši se na uvide iz *Teologije nade* Jürgena Moltmanna,⁶ koji piše za one koji su se, u ime nade, suprotstavili tlačenju i kukavičluku u vlastitim zemljama te zato pate u zatvorima, Gustavo Gutierrez i Jon Sobrino⁷ doći će do uvida da, rečima potonjeg, *izvan sirotinje nema spasenja*. Jedan ovdašnji teolog ovako će opisati sveštenike koji su stali na stranu siromašnih: *Mistična gerila slavi mučeništvo i svećenstvo koje se bori na strani potlačene i ugnjetavane sirotinje. Tu razvlastitenu sirotinju sustavno maltretiraju desničarsko-represivne vojne hunte koje su de-*

*setljećima bile na vlasti u latinoameričkim državama. Vojne hunte su ubile i mučile na stotine svećenika koji su stali na stranu izmrcovarenih i potlačenih. Tortura i revolt tako postaju poovlašteno mjesto teologije koja biva oblikovana praksom i ranama mistične gerile.*⁸

Nema previše smisla govoriti o teologiji oslobođenja a da se ne pomene i pedagogija za obespravljenе, koju je upravo u vezi sa teologijom oslobođenja razradio još jedan latinoamerički verski aktivista Paulo Freire.⁹ Zanimljivo je da ćemo oca Rubena u Lepageovom stripu par puta videti i u učionici. Oslobođenje je nezamislivo bez odgovarajućeg obrazovanja, verovao je Freire; a u skladu sa tim ponaša se junak Lepageovog stripa. Iz svega ovoga da se zaključiti kako je Lepage u svoju ljubavno-revolucionarnu priču s dobrim razlozima upleo kao ključne elemente veru, obrazovanje i pobunu protiv nepravde (sve troje oličeno u karakteru oca Rubena). Pa ipak, otac Ruben nije glavni subjekt (u oba smisla: i kao nosilac i kao predmet) revolucionarne promene. U toj ulozi, u središtu priče, nalazi se Gabriel. (Otac Ruben je pre neka vrsta narativnog katalizatora revolucionarnih, pedagoških i individualnih promena – dakle, učitelj u punom smislu te reči.)

3.

Govoreći o tome šta je pedagogija za obespravljenе, Freire će pored ostalog reći i da obrazovni (kao i politički) proces zasnovan na poverenju mora da se temelji na ljubavi, poniznosti, veri i nadi. Ako smo ocu Rubenu pripisali poniznost (prema članovima zajednice, a ne prema zločinačkoj vlasti), veru i nadu, za Gabriela nam, dakle, ostaje ljubav. Nema do kraja uspehliх revolucionarnih promena bez promene u shvatanju (dozvoljene) ljubavi. Gabriel se pojavljuje u epilogu da bi nam o tome progovorio. On to, međutim,

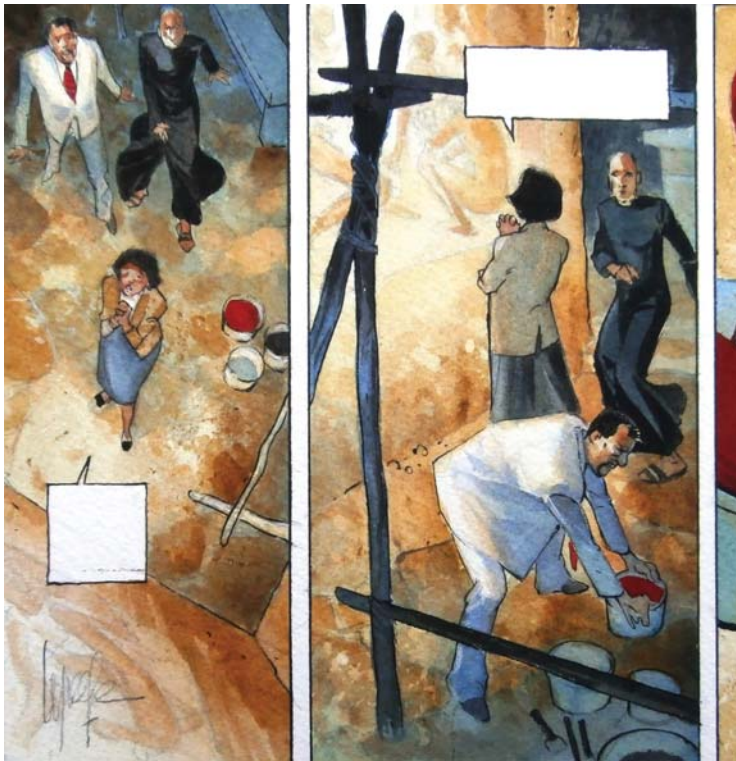
⁶ Jürgen Moltmann, *Teologija nade*, preveo Željko Pavić (Rijeka: Ex libris, 2008).

⁷ Jon Sobrino, *Izvan sirotinje nema spasenja. Mali utopijsko-proročki ogledi*, preveo Roman Karlović (Rijeka: Ex libris, 2011).

⁸ Boris Gunjević, “Uvodno ispovijedanje revolucije: protiv bijede i izdaje teologije”, u S. Žižek i B. Gunjević, *Bog na mukama / obrati apokalipse* (Rijeka: Ex libris, 2008).

⁹ Paulo Freire, *Pedagogija obespravljenih*, prev. Sanja Bingula (Zagreb: Odraz, 2002).

dvostruk: s jedne strane – nema odustajanja; s druge strane – pobjeda stalno izmiče.

Nema do kraja uspelih revolucionarnih promena bez promene u shvatanju (dozvoljene) ljubavi. Gabriel se pojavljuje u epilogu da bi nam o tome progovorio. On to, međutim, neće izgovoriti. Mi ćemo to, kako i doliči grafičkom romanu, videti nacrtano.

Na ovu, može se nadovezati i sledeća spekulacija. Kao što postoje sličnosti između Cardenala i oca Rubena, mogu se povući i veze između Gabriela i mladog Cardenala. Kao Gabriel, Cardenal je bio iz bogate porodice, što ga ipak nije sprečilo da stane na stranu siromašnih i obespravljenih. Kao Gabriel, mladi Cardenal pobunio se protiv društvene grupe kojoj je po rođenju pripadao. Na to ga je navele spoznaja o nepravdi na kojoj ta grupa gradi svoj povlašćeni status. Ako bismo sad povezali ove sličnosti, mogli bismo da zaključimo kako nam se u istoj priči, u istim situacijama daje praktično isti karakter u dva različita životna doba – nazovimo ga, recimo, fiktivnim Cardenalom – i to otelovljen u dvojici centralnih likova koji stoje jedan pored drugog: Gabriel bi onda bio mladi Cardenal, a otac Ruben – odrasli Cardenal. U epilogu, identitetska veza između ova dva lika pojačava se i tako što na zidovima vidimo slike i jednog i drugog. I što baš te slike praktično zaključuju priču. Proces sazrevanja mladog Cardenala završava se sticanjem svesti o izneverenoj ili pak nemogućoj ljubavi. Odrasli Cardenal, uprkos tom saznanju, ne odustaje od borbe. U kontekstu razgovora sa đacima na času, čitava stvar bi se tako mogla vratiti na odrastanje – kao što je transformisanje društava u neki pravedniji i bolji poredak proces bez kraja, tako i odrastanje ne može da se završi. Od kraja su daleko važnije smernice koje ćemo slediti u tom procesu: grafički roman *Muchacho* je odličan predložak za razgovor na tu temu. ●

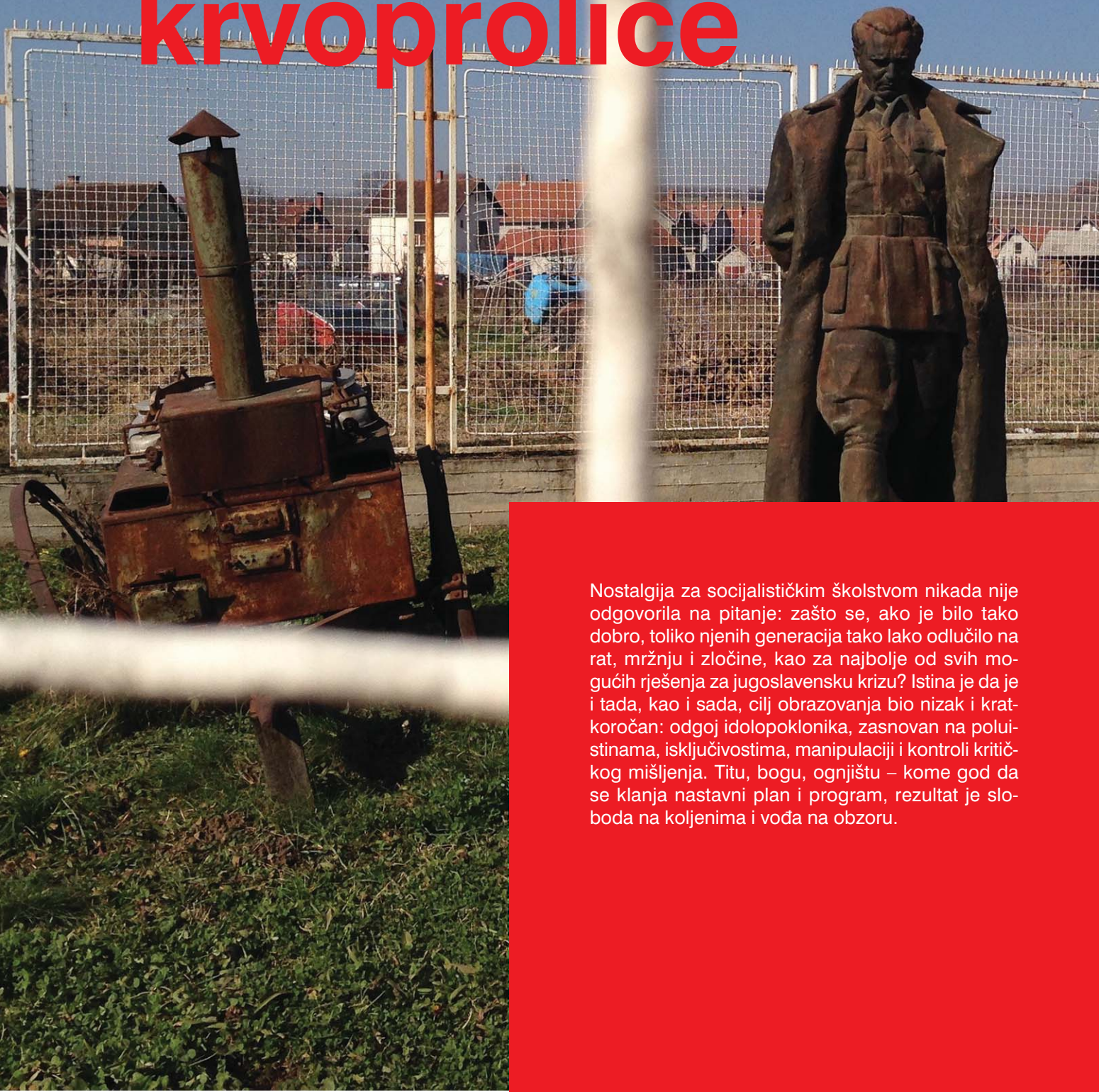
neće izgovoriti. Mi ćemo to, kako i doliči grafičkom romanu, videti nacrtano. U poslednjim kadrovima epiloga na zidovima gledamo crteže naslikane prema skicama iz Gabrielovog bloka. Na tim crtežima vidimo one likove iz stripa koji su bili oličene ljubavi. Budući da princip ljubavi nije do kraja realizovan, on se iz stvarnosti preselio na zidove u vidu slika.

To nas navodi na jednu spekulaciju. Ako je Gabriel na zidu crkve u prikazu Isusovog stradanja oslikao meštane kako bi im povratio dostojanstvo koje su im u realnosti oduzeli vojnici, i ako se na kraju epiloga na zidovima pojavljuju slike ljubavi koja nije realizovana u stvarnosti, da li bismo na osnovu toga mogli povući i paralele između Isusove *revolucije* i *revolucije* potlačenih i ugnjetavanih u Nikaragvi: obe su obećavale mnogo i obe nisu do kraja ispunile svoja obećanja? Iz ugla teologije oslobođenja naglašavanje ovakvih sličnosti jednim delom svakako ne bi bilo shvaćeno kao svetogrđe. Što se autora *Muchacha* tiče, on je svoj stav verovatno iskazao natpisom koji se vidi u drugom planu poslednjeg kadra stripa: *hasta siempre*. To je, naravno, naslov čuvene pesme ispevane u slavu Che Guevare – *Do konačne pobjede*. Smisao je naravno

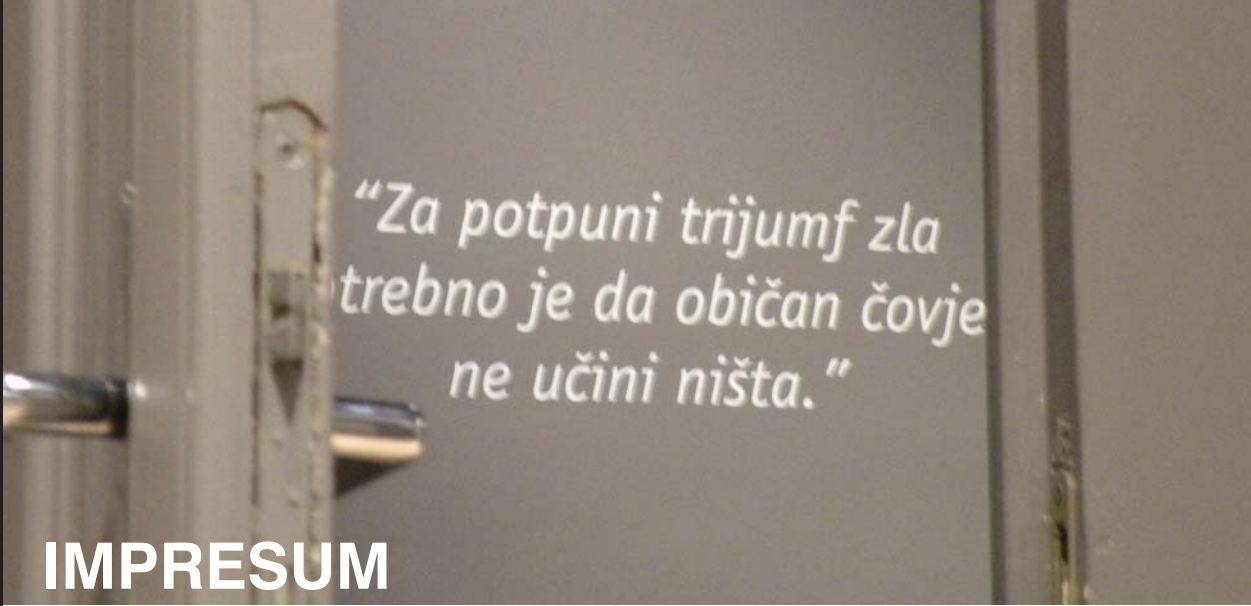
Fotografija
Str. 66: Bronzani spomenik Josipu Brozu Titu, jedan od tri odlivka vajara Antuna Augustinčića, u dvorištu radionice Zlatomira Stanića, Kočevljeva, februar 2015.

U manje od 100 riječi:

Kratak uvod u novo krvoproliće

Nostalgija za socijalističkim školstvom nikada nije odgovorila na pitanje: zašto se, ako je bilo tako dobro, toliko njenih generacija tako lako odlučilo na rat, mržnju i zločine, kao za najbolje od svih mogućih rješenja za jugoslavensku krizu? Istina je da je i tada, kao i sada, cilj obrazovanja bio nizak i kratkoročan: odgoj idolopoklonika, zasnovan na poluistinama, isključivostima, manipulaciji i kontroli kritičkog mišljenja. Titu, bogu, ognjištu – kome god da se klanja nastavni plan i program, rezultat je sloboda na koljenima i vođa na obzoru.

“Za potpuni trijumf zla
trebno je da običan čovjek
ne učini ništa.”

IMPRESUM

Redakcija: **Jasmina Bajramović**, magistrica književnosti. **Namir Ibrahimović**, profesor književnosti, nastavnik u OŠ Safvetbeg Bašagić. **Enes Kurtović**, pjesnik i bloger (sektorg.blogspot.ba). **Lejla Reko**, studentica. **Osman Zukić**, profesor književnosti. Asistent u programu za obrazovanje FOD BiH. **Asim Đelilović**, docent na Akademiji likovnih umjetnosti u Sarajevu, grafički urednik. **Srdan Arkoš**, profesor književnosti u penziji, jezički savjetnik. **Sandra Zlotrg**, lektorica, profesorica bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika kao drugog/stranog, magistrantica. Diplomirala na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, i to bosanski, hrvatski, srpski jezik, književnosti naroda BiH i komparativnu književnost. Promovira Udruženje za jezik i kulturu Lingvisti. **Boriša Gavrilović**, inženjer mašinstva, tehnički urednik. **Nenad Veličković**, književnik, docent na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, autor projekta i odgovorni urednik.

Saradnici i saradnice: **Lamija Begagić**, književnica, profesorica književnosti, urednica dječijih školskih magazina. **Merima Dervišić**, anglistica, rođena u Travniku, završila fakultet u Sarajevu, živi u Madridu. **Ines Haskić**, živi u Zenici, apsolventica na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu. **Dejan Ilić**, urednik u časopisu Reč i izdavačkoj kući Fabrika knjiga. Magistrirao i doktorirao na Odsjeku za rodne studije Centralnoevropskog univerziteta u Budimpešti. **Predrag Lucić**, hrvatski književnik, novinar, jedan od osnivača Feral Tribune. Rođen i živi u Splitu. Piše za Novi list i portal Radija Slobodna Evropa. **Amer Tikveša**, profesor je književnosti naroda BiH sa završenom Visokom školom novinarstva Mediaplan i titulom magistra iz oblasti rodni studija. Radio je u prosvjeti, novinarstvu i nevladinom sektoru.

Arthur Berzinsh, autor slike *Siesta*, rođen u Rigi 1983. godine. Završio akademiju, član Udruženja umjetnika Latvije. Osim slikarstvom, bavi se audio-vizuelnim komunikacijama; režira, ilustruje, komponuje, crta animacije i radi reklamne kampanje. Radovi su mu zastupljeni u privatnim kolekcijama u Latviji, SAD-u, Velikoj Britaniji, Njemačkoj, Italiji, Rusiji i Finskoj.

Tekstovi za rubrike: U manje od 100 riječi (*Četiri značenja riječi nauka i Kratak uvod u novo krvoproliće*) i *Slik&Slika*, fotografije i tekst: Nenad Veličković. Sva objašnjenja za ključne riječi preuzeta su (i prilagođena) sa Wikipedije. *Statistika*: Jasmina Bajramović.

Fotografije: Naslovna strantea: Omnibus. Str. 2: Foto Anadolija; str. 3, 4-5, 12-13, 14, 16, 19, 20, 22, 29, 30, 33, 35, 43, 46-47, 54, 55, 56, 57, 66: Omnibus; str. 8: Asim Đelilović; str. 10: Teachersolidarity.com; str. 36 i 37: Osman Zukić; str. 48: Enes Kurtović.

Napomene:

Str. 15. R. Pejić, S. Tešić i S. Gavrić, *Istorija za 9. razred*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Istočno Sarajevo, 2007.

Str. 29. Alan Sokal i Jean Bricmont, *Intellectual impostures*, iBook izdanje, prev. N. Veličković.

Str. 35. *S Kristom u život*, vjeronaučni udžbenik za 8. razred osnovne škole, skupina autora, Kršćanska sadašnjost, Zagreb-Sarajevo, 2005. Prema analizi Čemu učimo djecu, FOD BiH, Sarajevo, 2007.

Školegijum nastoji promovirati rodno korektan jezik. Tamo gdje se ipak koristi muški rod, a iz konteksta je jasno da se odnosi i na ženski, razlog nije nemar nego ustupak prohodnosti teksta.

Svi prethodno odštampani brojevi dostupni su na Internetu, na adresi: www.skolegijum.ba/pdf

Slobodno kopiranje i printanje.

E-mail redakcije: skolegijum@gmail.com, skolegijum@skolegijum.ba

Čitajte nas na: www.skolegijum.ba

Izdavač: Mas Media d.o.o. Sarajevo / Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine

Za izdavača: Emina Šukalo / Dobrila Govedarica

Tiraž: 2.000 primjeraka

Štamparija: Unioninvestplastika dd Sarajevo

Sarajevo, 2015. ●

#betonmahala
PREDSTAVA O LJUBAVI

Ima li grada za beton mahalu?

Predrag Lucić

Sretan bi trebao biti grad od čije nesreće djeca ne odvrćaju pogled. Grad u kojemu djeca žele slobodno živjeti i iskreno govoriti. Grad čija djeca nisu stasala u ukalupljene sebičnjake i konformiste koji od gledanja svoga posla ne vide ni grad ni svijet u kojem žive. Sretan bi trebao biti grad o čijoj nesreći njegova djeca progovaraju na pozornici s toliko ljubavi i s tako snažnim umjetničkim porivom kao što su to u *Beton mahali* uradili Džana, Ema, Ajtana, Draga, Lejla, Amar, Nedim i Petar. Grad od kojega djeca ne bježe nego ga izvode na scenu, da se prepozna u teatru ka-

kav zaslužuje. U teatru šekspirovske zaigranosti pod teretom svijeta, u teatru Shakespeareovih tema i šekspirske zrcalnosti.

Sretni bi trebali biti svi gradovi koji u *Beton mahali* ne prepoznaju samo Novi Pazar, nego i sebe same i svoju djecu. Gradovi u kojima se Montecchi i Capuleti neće dozivati pameti tek nad grobovima svojih Romea i Julija.

Sretan bi trebao biti grad koji sebi dopusti da se prepozna u igri ovih djevojaka i mladića. Grad koji zna tko su mu i što su mu *Joj evo ih ovi*. ●